

BROILERIA KULUTTAVA KANSALAINEN

**Kuluttajien ja kansalaisten roolit broilerin
hyvinvointidiskurssissa Suomessa 2020-luvun
taiteessa**

Pro gradu – tutkielma

Roosa Laaksonen

Turun yliopisto

Valtio-oppi

Filosofian, poliittisen historian ja
valtio-opin laitos

Yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta

Turku

Toukokuu 2021

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LAAKSONEN, ROOSA: Broileria kuluttava kansalainen: Kuluttajien ja kansalaisten roolit broilerin hyvinvointidiskurssissa Suomessa 2020-luvun taitteessa.

Pro gradu - tutkielma, 145 s., 2 liitesivua
Valtio-oppi
Huhtikuu 2021

Broileria kuluttava kansalainen: Kuluttajien ja kansalaisten roolit broilerin hyvinvointidiskurssissa Suomessa 2020-luvun taitteessa.

Tämä opinnäytetyö hahmottelee kokonaiskuvan suomalaisesta broilertuotannosta erityisesti broilerin hyvinvoinnin näkökulmasta, erittelee broilerin hyvinvointia työssään käsittelevät toimijat sekä perehtyy käsityksiin siitä, mitä kuluttajilta ja kansalaisilta tässä diskurssissa odotetaan ja millaisiksi heidät käsitetään.

Pro gradua varten on haastateltu Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan kokoonpanoa kevyesti seuraten 18 henkilöä vuonna 2018. Analysoitavaksi aineistoksi on valittu haastatteluista yhdeksän sekä hallituksen esitys laiksi eläinten hyvinvoinnista (MMM 2018) ja EU:n Farm to Fork – strategia (FAO 2014). Aineistoa analysoidaan sisällönanalyysillä, joka kuuluu laadullisen tutkimuksen perinteeseen.

Teorian puolesta tutkimus kiinnittyy tuotantoeläinten hyvinvoinnin, uusliberalismin, kansalaisen, kuluttajan ja kuluttajakansalaisen käsitteisiin. Keskeinen havainto on, että sekä valtion että järjestöjen tasolla vastuuta broilerin voimien parantamisesta näytetään siirtävän yksilölle, joka vaikuttaa ennemminkin kuluttajan kuin kansalaisen roolissa ja jonka edellytykset kantaa vastuuta koetaan toisaalta heikoiksi. Tutkimus tunnistaa aineistosta kuusi roolia, jotka liittyvät kunnioitukseen, vastuun kantamiseen maksamalla, agendan asettamiseen, käyttäytymistä ohjaavan tuen kohteena olemiseen sekä tietämättömän ja vieraantuneen ihmisen rooliin. Lisäksi teorian perusteella voi hahmotella myös seitsemännen, tulevaisuuden toivottavuuden asiantuntijan roolin.

Tutkimuksen perusteella suositellaan erityisesti lisätoimia ja kriittistä tarkastelua sen suhteen, miten kaikenikäiset kuluttajat ja kansalaiset voi saada ja millaista tietoa broilertuotannosta ja broilerin voimista. Lisäksi voi kysyä, onko yksilö paras valinta vastuunsiirtoketjun loppupääksi.

Asiasanat: kansalainen, kuluttaja, kuluttajakansalainen, rooli, uusliberalismi, politiikka, eläinsuojelulaki, tuotantoeläimet, broilerit, eläinten hyvinvointi

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimukseni lähtökohdat ja mielekkyys.....	1
1.2. Tutkimuskysymykseni	10
1.3. Tutkimukseni käsitteistä.....	10
1.4. Katsaus eläintutkimukseen yhteiskuntatieteissä.....	16
1.5. Tutkimukseni aineisto ja rakenne.....	19
2. NÄKÖKULMA.....	22
2.1. Mikä broileri on?.....	22
2.2. Teoriaa: tuotantoeläimen hyvinvointi	25
2.3. Suomalaisen broilerintuotannon peruspiirteet.....	36
2.3. Broilerin hyvinvointi: ajankohtaisia asioita Suomessa.....	40
2.4. Broilerin hyvinvointi laissa.....	47
3. BROILERIN HYVINVOINTIKESKUSTELUUN LIITTYVÄT OSAPUOLET SUOMESSA.....	50
3.1. Valtio.....	50
3.2. Alkutuotanto ja teollisuus	55
3.3. Vähittäiskauppa.....	56
3.4. Tiede ja koulutus	57
3.5. Eläinsuojelu- ja eläinasiajärjestöt ja eläinoikeusliike	59
4. UUSLIBERALISMI, KANSALAINEN JA KULUTTAJA.....	60
4.1. Uusliberalismi ja uusliberaali kansalainen	60
4.2. Kansalainen	63
5.3. Kuluttaja	69
5.4. Kuluttajakansalainen.....	71
5. TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUSAINEISTO.....	74
5.1. Puolistrukturoidut teemahaastattelut aineistonhankintamenetelmänä.....	74
5.2. Tutkimustehtävästä ja analysoitavasta aineistosta	76
5.3. Sisällönanalyysi metodina	79
6. AINEISTON ANALYYSI: KANSALAISEN JA KULUTTAJAN ROOLIT.....	81
6.1. Agendan asettava kansalaisyhteiskunta	81
6.2. Kunnioittava kansalainen (ihminen).....	83
6.2. Vastuullinen, maksava kuluttaja	88
6.3. Vieraantunut, idealistinen kuluttaja	93
6.4. Tietämätön kuluttaja ja kansalainen.....	96
6.5. Tuettava kuluttaja	105
7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU.....	106
7.1. Kuluttajan ja kansalaisen roolit.....	107
7.2. Kuluttajakansalaisen rooli ja pohdintaa	114
7.3. Mitä nyt tiedetään ja mitä vielä voisi tietää?.....	120

7.4. Tutkimuksen tekemisestä ja kiitokset.....	124
LÄHTEET.....	127
I Painetut lähteet.....	127
1. Kirjallisuus.....	127
2. Sanoma- ja aikakauslehdet.....	133
II Painamattomat lähteet.....	135
III Haastatellut henkilöt.....	144
LIITTEET.....	146
Liite 1. Teemahaastattelun runko.....	146

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja mielekkyys

Tässä pro gradussa perehdyn kansalaisen ja kuluttajan rooleihin lihan tuotantoon jalostetun kanalinnun (hyvin)voinnin edistämiseksi. Broileri eli suomalaisittain lihakana on eläimenä nostettu ihmisen aikakauden (*anthropocene*) näkyvimmäksi jäljeksi maapallolla. Tulokseen päätyivät neljän eri yliopiston tutkijat vuoden 2018 julkaisussaan *The broiler chicken as a signal of a human reconfigured biosphere* (Bennett ym. 2018). Kana onkin ollut kätevä kotieläin, ihanteellinen domestikaatiolle. Jared Diamond kirjoittaa teoksessaan *Tykit, taudit ja teräs*, että domestikoituakseen eläinten pitää olla mielellään kasvinsyöjiä, elää ja lisääntyä parvissa tai laumoissa ja järjestäytyä noissa laumoissa hierarkkisesti. Lisäksi niiden on pitänyt olla suhteellisen kesyjä ja sosiaalisia sekä suhtautua ystävällismielisesti saman lajin muihin, vieraisiin ryhmiin. (Diamond 1997, 183-188.)

Kana sopii näihin kaikkiin ehtoihin, ja ehkä siksi tässä teollistuneen eläintenkasvatuksen yhteiskunnassa olemme päätyneet tilanteeseen, jossa syömme broileria eli lihaksi kasvatettua kanaa enemmän kuin mitään muuta eläintä ja kasvavissa määrin: Vuonna 2014 broilereita teurastettiin Suomessa noin 64 miljoonaa yksilöä, jopa 94 prosenttia teurastettavasta siipikarjasta (Anttonen ja Vornanen 2016, 62). Lihaksi päätyy nykyään noin 76 miljoonaa broileria ja suomalainen syö sitä keskimäärin 23 kiloa vuodessa (Suomen Broileryhdistys b, n.d.). Lihatie dotuksen mukaan vuonna 2019 siipikarjanlihaa tuotettiin 140,2 miljoonaa kiloa (Lihatie dotus n.d). Vuonna 2018 kilomäärä oli 135 miljoonaa kiloa, josta 93% oli broilerinlihaa. Broileria kulutettiin kaksi vuotta sitten 130 miljoonaa kiloa, ja siitä 14% oli tuontibroileria. Suurimpia tuontimaita olivat Thaimaa, Saksa, Ruotsi ja Liettua. (Antikainen ja muut 2019, 67.)

Broilerinlihan kysyntä kasvanee aika nopeasti vielä 10-15 miljoonalla kilolla, arvioi vuoden 2019 lopulla Atria ja suunnitteli broilerituotantokapasiteetin nostamista 30 miljoonalla kilolla rakentamalla 130 miljoonaa euroa maksavan broileritehtaan (Kauppalehti 14.10.2019). Kaupassa lihan arvo ei ole

hääppöinen: 29.3.2020 K-Kaupan k-ruoka.fi – sivusto kertoi, että Espoon Ison Omenan K-Citymarketista voi ostaa noin kuudella eurolla 1,5 kilogrammaa *Kariniemen Kananpojan Koipipala* – tuotetta (K-ruoka 2020). Yhtä valmiiksi hunajamarinoitua pakettia varten on pitänyt teurastaa useampi kananpoika. Yhteiskunnassamme syödään lihaa enemmän kuin koskaan – Luonnonvarakeskuksen arvio vuoden 2019 lihantuotantomäärästä on noin 400 miljoonaa kiloa ja se oli suurempi määrä kuin edeltäneenä vuonna (Luonnonvarakeskus 2019a) – mutta puhutaan toisaalta huolestuneesti ilmastonmuutoksesta. Ilmastonmuutoshuoli on johtanut broilerinlihan asemaa nostaviin valintoihin: esimerkiksi helsinkiläinen UniCafé päätti poistaa naudanlihan tarjonnastaan ja korvata sen ilmastovaikutuksiltaan kevyemmillä lihoilla, broilerilla ja sialla (Yle 15.10.2019). Ilmasto-oppaan mukaan luuttoman ja kypsentämättömän broilerinlihan ilmastovaikutus on 3,7–6,9 hiilidioksidiekvivalenttia yhtä kilogrammaa kohti, kun taas naudanlihan vastaava luku vaihtelee välillä 14 ja 42 CO₂/kg. (Ilmasto-opas, n.d.) Hiilidioksidi on ilmakehää nopeasti lämmittävä kaasu.

Samaan aikaan kun syömme yhä enemmän lihakanaa ja eläimiä ylipäätään, on julkinen keskustelu niiden elinoloista ja kohtelusta noussut pinnalle. Historiallisesti noin 13 000 kotieläintalousvuoden ajalta on löydettävissä kovin vähän yhteiskunnallisia etiikkoja, jotka sääntelisivät eläinten kohtelua. Rollinin (2010) mukaan se saattaa johtua eläintenpidon aiemmasta oleellisesta roolista perheiden elämissä: ei tarvittu lakeja, sillä eläinten ja ihmisten välillä oli vahva keskinäisriippuvuus ja sopimus molemminpuolisesta hyödystä; kumpikaan ei pärjännyt ilman toista. Uskontojen pyhissä kirjoituksissa eläinten kohtelu kyllä mainitaan. Niin tärkeä oli eläintenpidon etiikka, että maailmanuskonnoista suomalaisille läheisimmässä, kristinuskossa, se rinnastetaan ihmisen suhteeseen Jumalan kanssa. Psalmeista 23. asettaa Jumalan ihmisen paimeneksi, jonka hoivissa ihmiseltä ei puutu mitään. Kristinopille oleellinen ajattelija Tuomas Akvinolainen tuomitsi eläinten rääkkäämisen ja kaltoinkohtelun sillä perusteella, että käytös laajenisi varmasti kattamaan myös kanssaihmiset. Myöhemmin julmuus eläimiä kohtaan onkin tieteessä yhdistetty psykopatiaan ja väkivaltaisuuteen ihmisiä kohtaan. (Rollin 2010, 23-25.)

Karjanhoito perinteisessä muodossaan omine etiikkoineen päättyi eläintalouden teollistumiseen. Sodanjälkeisessä Yhdysvalloissa kuivuus ja lama runtelivat maatalousväen arjen ja elinehdot. Väkiluku kasvoi ja niin kasvoi myös ruoan kysyntä. Sodan kauhut kokenut sukupolvi ei rauhoittunut enää maaseutueloon, vaan muutti kaupunkeihin parempien töiden toivossa. Samaan aikaan maan hinta nousi. Teollisuudesta tutut periaatteet ja keksinnöt otettiin käyttöön eläintaloudessakin. (Rollin 2010, 26.)

Teknologia on tehnyt mahdolliseksi eläinten pitämisen tiheässä ja lyhytaikaisesti. Esimerkiksi ilmastoinnilla poistetaan ammoniakkia hengitysilmaasta ei-tappavalle tasolle, ja antibioottien ansiosta voi kasvattaa hyvinkin sairaiksi jalostettuja eläimiä. Samalla kun teknologia on vienyt tehokkuuteen, on se rikkonut vanhaa maan, ihmisen ja eläimen hyvinvoinnin suhdetta ja hienosyistä tasapainoa. Toisaalta teknologiaa tarvitaan tässä tuotantotodellisuudessa pitämään yllä ja kehittämään mm. Maailman Terveysjärjestön One Health – ohjelmaa. Sen tavoitteena on julkisen terveyden turvaaminen, ja erityisalueina mm. ruoan turvallisuus, zoonoosien eli eläimistä ihmisiin tarttuvien tautien ehkäisy ja kontrollointi sekä antibioottiresistenssin vastustaminen (WHO 2017).

Kun keskinäisriippuvuus ei ole enää takaamassa hyvää ihmisen ja eläimen suhdetta, ovat yhteiskunnat alkaneet sisällyttää normeihinsa tuohon suhteeseen liittyviä linjauksia. Luonnontieteessä on alettu 1960-luvulta lähtien tutkia eläinten hyvinvointia. Perinteisesti eläinten, useimmiten tuotantoeläinten hyvinvoinnista ovat kirjoittaneet filosofit sekä eläinlääkärit. Filosofit ovat kirjoittaneet mm. siitä, onko eläinten käyttäminen moraalisesti oikein vai väärin ja miten ajateltuna; eläinlääkärit taas huomioivat ja koettavat lieventää pahoinvointia sekä ohjeistaa ihmisiä eläintenpidossa. Näkökulmia (tuotanto)eläinten hyvinvointiin on kuitenkin useampia, kuten tuotannollis-taloudellinen näkökulma tai tässä työssä kartoittamani valtio-opillinen kansalaisen ja kuluttajan roolin näkökulma. Kaupan ja talouden sekä politiikan teemat sivuavat usein toisiaan ja eri teemoja voi tutkia joustavasti monella tieteenalalla. Osoituksena tästä toiminee esimerkiksi Sami Torssosen Turun yliopiston valtio-opin laitoksella hahmottelema teoria

myyvinvoinnista (selffare), hyvinvoinnin käsitteen muokkaamisesta poliittisesti myynnin tarpeisiin (kts. esim. Torssonen 2015).

Pellervon taloustutkimus PTT ry esittää, että kestävä eläintuotanto perustuu kolmelle pilarille: taloudelliselle, yhteiskunnalliselle ja ympäristökestävyydelle. Eläinten hyvinvointi taas on olennainen osa yhteiskunnallista kestävyttä. (PTT 2018.) Maatalouden tutkiminen politiikan käsittein on mitä järkeenkäyvintä: voidaanhan väittää, että nykymuotoiset yhteiskunnat monitasoisine politiikkoineen voivat syntyä, kun ihmiset asettuivat aloilleen ja alkoivat pitää kotieläimiä ja viljellä maata. Huoltovarmuus, ruokaturva ja ruokaomavaraisuus ovat usein ruoka- ja maatalouspoliittisissa yhteyksissä kuultuja käsitteitä, joiden taustalla elää ajatus oman valtion kansalaisten selviämisestä ja edusta. Ruokaturva toteutuu yhteen valtioon rajattuna silloin, kun kaikilla sen kansalaisilla on kaikkina aikoina riittävästi hyvää, turvallista ruokaa (Valtioneuvoston kanslia 2015, 31). Huoltovarmuuden voi määritellä kyvyksi ”selviytyä häiriötilanteissa ja kriisioloissa mahdollisimman vähin erityisjärjestelyin ja haitoin” (Huoltovarmuuskeskus n.d.). Hyvinä aikoina huoltovarmuus on riskeihin varautumista. Broilerteollisuus osallistuu tähän huoltovarmuuteen: otin yhteyttä ruokateollisuusyritykseen, jonka edustaja varmisti muun muassa, että varmuusvarasto pakkasessa on osa arkipäivää ja että teurastamoitakaan ei ole laitettu kiinni koronapandemian aikana (Ruokateollisuusyrityksen edustaja 2021a). Yksi broilerintuotannon, kuten monen muunkin alan, riskeistä huoltovarmuuden näkökulmasta on sen intensiivisyys – jos broilerihallin ilmanvaihto ja varajärjestelmät pettävät, tehokkaan ilmanvaihtotekniikan ansiosta tiheässä kasvatetut broilerit eivät elä seuraavaan päivään. Toinen, yhteiskunnan ruokahuoltoon liittyvä riski on kuolettavan epidemian leviäminen linnuissa tai riski siihen, ja siitä seuraavat massalopetukset tiloilla.

Intensiivinen tapa kasvattaa lihakanoja syötäviksi on tiukkaan sidoksissa ihmisten terveyteen ja siten yhteiskuntien turvallisuuteen. Eläinten terveys ETT ry. muistuttaa sivuillaan varautumisesta tauteihin, sillä vuodenvaihteessa 2019-2020 Itä-Euroopassa puhkesi joillakin siipikarjatiljoilla pelätty lintuinfluenssa (ETT 2020). Sama yhdistys on juuri päättänyt lopettaa tiettyjen antibioottien

käytön kokonaan ehkäistäkseen antibioottiresistenssin muodostumista linnuilla. Kuten yhdistys lausuu, antibioottiresistenssi on Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan maapallon suurimpia terveysuhkia. (ETT 2019b.)

Maatalouspolitiikan korkeakoulukongressissa vuonna 2018 Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliiton kotieläinasiainasiamies Jukka Rantala tiivisti broilerintuotantoa koskevassa esitelmässään kotieläinten pidon primääritarkoitukseksi proteiinin tuottamisen, ja siinä broileri on eläintuotteena ylivertainen, sillä sadassa grammassa broilerinlihaa on noin 25 grammaa proteiinia (Rantala 2018). Tuotantoeläimet kasvatetaan ruoaksi, jolloin ne ovat osa ruokapolitiikkaa ja ravintoainesuosituksia. Tuotantoeläinten hyvinvoinnin tarkastelun voi liittää valtio-oppiin moninkin eri tavoin: valtio-opissa tutkitaan esimerkiksi poliittisia instituutioita ja politiikkoja, joita ovat eläintuotannosta puhuttaessa mm. Maa -ja metsätalousministeriö sekä maataloustukijärjestelmä. Tukijärjestelmässä on nykyään yhtenä osasena hyvinvointikorvaus tiloille, jotka tekevät eläinten oloja parantavia toimia tiloissaan.

Se, millaisen aseman ja arvon annamme muille eläinlajeille ihmisten yhteiskunnassa, pakostakin lopulta muuttaa niiden vointia, kun politiikkoja muutetaan arvoja vastaaviksi: luodaan väljempää tai tiukempia lakeja lajeja ja niiden yksilöitä suojelemaan tai vaikka arvotetaan tai ei arvoteta eläimet oikeudenkäyntikelpoisiksi. Muun muassa vielä keskiajalla eläinyksilö tai laajempi ryhmä eläimiä, kuten nk. tuholaisia, voitiin haastaa oikeussubjektinomaisesti oikeuteen syyttäjiin ja puolustusasianajajiin, mistä todisteena toiminevat Edward Evansin (1906) tapausanalyysit yli 400-sivuisessa teoksessa *The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals*. Oikeusjutut eivät olleet vitsejä.

Enää tällaista toimintaa ei harjoiteta; sen sijaan ihmiset haastavat toisiaan oikeuteen eläinten kaltoinkohtelusta. Yhteiskunta-ajattelijoiden huolena on usein moraalihistoriassa ollut se, että kannustaminen eläinten julmaan kohteluun ja

sen hyväksyminen kasvattaisi moraalisesti rappiollisia, toisilleenkin julmia ihmisiä, ja se ei ole yhteiskunnan kehittäjälle välttämättä suotuisa kehityssuunta. Näin ajatteli esimerkiksi velvollisuuseetikko Immanuel Kant, jonka mielestä eläimet ovat ”ihmisyyden analogioita” ja meillä on niitä kohtaan velvollisuuksia, jotka ovat epäsuoria velvollisuuksia koko ihmiskuntaa kohtaan (Ranki 2009, 85). John Locke pohti samansuuntaisesti, että eläimen satuttaminen on väärintekoa eläimen omistajaa kohtaan tai tekijää itseään moraalisesti vaurioittavaa toimintaa, mutta ei varsinaisesti väärintekoa eläintä itseään kohtaan. Teoksessaan *Some Thoughts Concerning Education* Locke varoittaa, että ne, jotka saavat mielihyvää ’alempien olentojen’ kärsimyksestä tai tuhoamisesta eivät liene myötätuntoisia omiaankaan kohtaan. (Locke 1693, 101.) Myöhemmin on ilmestynyt myös filosofisia näkökantoja, joiden mukaan eläinten hyväksikäyttö ja/tai muu satuttaminen on muistakin kuin ihmisiin liittyvistä syistä väärin. Näin ajattelevat mm. utilitaristi Peter Singer ja velvollisuuseetikko Tom Regan, jotka ovat vaikuttaneet suuresti niin kutsutun eläinoikeusajattelun perinteeseen, jonka juuret ovat jo Plutarkhoksessa. Ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla elänyt roomalainen Plutarkhos mietti kirjoituksissaan Eläinten älykkyydestä eläinten henkisiä kykyjä sekä kysymystä tappamisen ja hyväksikäytön oikeutuksesta (Plutarkhos 2015). Tuotantoeläinten hyvinvoinnista puhuminen (ja väittelemisen) on luonnollinen osa tätä moraalijattelun jatkumoa. Yhteiskuntien vaurastuessa on tullut ehkä ajankohtaiseksi kysyä, pitäisikö pitämiemme eläinten myös hyötyä vaurastumisestamme, ja painotusta on julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa siirretty eläinsuojelusta eläinten hyvinvoinnin parantamiseen.

Ajankohtaiseksi tämän pro gradun aiheenvalinnan tekee Suomen eläinsuojelulain uudistaminen sisällöltään ja nimeltään Laiksi eläinten hyvinvoinnista. Vielä luonnosvaiheessa olevassa laissa broilerin elinoloihin ja tuotantokäytäntöihin ei ole tehty muutoksia. Broilerituotantoon liittyvä lainsäädäntö mukailee EU:n lainsäädäntöä. Minusta on kiinnostavaa tehdä tutkimusretki tuon verrattain vähemmälle huomiolle jääneen tuotannonalan käytäntöihin ja toimijoiden kantoihin. Kansallisen päätöksenteon tasolle on ilmestynyt sellaisia ryhmiä kuin loppuvuonna 2009 aloittanut Tuotantoeläinten

hyvinvoinnin neuvottelukunta, samana vuonna perustettu Eläinten hyvinvointikeskus ja lisäksi 2003 toimintansa käynnistänyt Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus, jotka esittelen tarkemmin luvussa 3. Näiden uusien ryhmien ilmestymisen voi nähdä heijastavan ajattelutapojen ja diskurssin muutosta eläinsuojelujattelusta laajempaan eläinten hyvinvoinnin puntarointiin.

Broileri kiinnostaa minua tuotannossa käytettävistä eläimistä eniten, sillä se on volyymiltään runsaslukuisin eläinproteiinin tuotantoon jalostettu eläin. Lihakana on nimenomaisesti täysin tuotantoon jalostettu eläin, sillä sitä ei käytetä lihantuotannon lisäksi muihin tarkoituksiin, kuten vaikkapa lampaita tai biisoneita, joita lasketaan kesäisin maisemankunnostajiksi. Samaan aikaan kun broilerintuotanto kasvaa, aikaisemmasta suomalaisesta eläinsuhteesta ja eläintaloudesta tuttu maatiaiskana on ollut niin uhanalainen, että sen eri kantoja on kasvatettu erityisessä Luonnonvarakeskuksen koordinoimassa säilyttäjäverkostossa 23 vuotta ja nyt Luonnonvarakeskus kuuluttaa sille tarvittavan lisää kasvattajia. Tämä on tärkeää geneettisen monimuotoisuuden turvaamiseksi. Maailman broilerit ovat peräisin pääosin kahdelta jalostusyhtiöltä. (Luonnonvarakeskus 30.3.2021.)

Tuotantovolyymin lisäksi broileri eroaa muista laajemmalti lihankulutukseen tuotetuista ja tunnetuista eläimistä (naudat ja siat) siinä, että tavanomaisessa tuotannossa broilerien kasvatustiheys on hyvin tiivis (enimmillään 42 kg eli noin 18 lintua neliömetrillä), ne elävät hyvin lyhyen elämän (noin viisi viikkoa), niistä ei puhuta niinkään yksilöinä vaan parvina, ja niillä ei ole perustuotannossa mahdollisuutta ulkoiluun. Tieto tuotannonalan käytännöistä ja asiakokonaisuuksista on keskittynyt verrattain harvoille. Miten muutenkaan voisi olla, kun tuotannonala itsessään on niin nuori ja tilojakin vain noin 190? Tuon tiedon avaaminen ja tuominen muiden valtiotieteeseen opinnäytteitä tekevien tai muuten asiasta kiinnostuneiden saataville tekee tutkimuksesta mielekkään sekä kirjoittajalle että toivottavasti tulevaisuudessa myös muille politiikkaa opiskeleville.

Yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa eläinten oloihin ja kohteluun eli hyvinvoinnin osasiin on tarvittu viime aikoina muun muassa eläinsuojelulakia uudistettaessa, mihin Itä-Suomen yliopiston tutkija Saara Kupsala (2011) vastasi kirjoituksella *Eläinten aseman muuntuminen Suomessa. Yhteiskuntatieteellinen selvitys maa- ja metsätalousministeriölle eläinsuojelulain kokonaisuudistusta varten*. Samoin Eläinten hyvinvointikeskus (EHK) laatii joka viides vuosi, viimeksi vuonna 2016, dokumentin *Eläinten hyvinvointi Suomessa*. Yhteiskuntatieteellinen perspektiivi on tärkeää kokonaiskuvan luomisessa: emme elä historiattomassa tai arvotyhjässä yhteiskunnassa. Hyvinvoinnin määrittelyt, sääntely ja valvonta ovat yhteiskunnallisesti päätettäviä asioita, kuten myös aihealueen ympärille muodostuneet instituutiot.

Haluan tämän pro gradun näyttävän samankaltaiselta kuin oman oppimispolkuni – onhan kyseessä näyte siitä, mitä olen oppinut. Broilerintuotanto oli minulle ennalta varsin tuntematon maatalouden osa, joten aloitin tiedonhankinnan aivan perusteista. Tätä työtä varten olen haastatellut nauhalle 15 ihmistä ja lisäksi nauhoittamatta keskustellut kolmen ihmisen kanssa muistiinpanoja tehden. Haastateltavani kartoitin vuonna 2018 toiminnassa olleen Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan kokoonpanon sekä eläinsuojelulain uudistamiseksi perustetun ohjausryhmän kokoonpanon perusteella – en kuitenkaan välttämättä tarkasti silloista kokoonpanoa seuraten. He edustivat varsin tasaisesti elinkeinoa (alkutuotanto ja teollisuus), tiedettä ja eläinasialiikettä. Kaupan ja kuluttajuuden ala jäi valitettavasti suhteessa muihin vähäisemmäksi, sillä kaikki tavoitellut tahot eivät vastanneet tai suostuneet haastatteluun. Myöskään kaikki elinkeinon eli ruokateollisuuden yritykset, joita lähestyin, eivät tuolloin vastanneet tai olleet halukkaita haastatteluun. Tavoitelluista yrityksistä vain yksi antoi haastattelun. Kuitenkin kokonaisuuteen olen tyytyväinen, sillä siinä näkyy pyrkimys monipuoliseen kuunteluun ja tiedonhankintaan ja epäsuhdat eivät ole omien mielipiteideni aikaansaannosta.

Oppimani perusteella olen koostanut tämän gradun taustoitusosion. Olen kurkistanut sisään yhteen broilerihalliin ja kävellyt toisen sisällä sekä kulkenut läpi yhden siipikarjateurastamon koko linjan. Gradun kirjoitustyö kesti kolme vuotta, ja jotkin asiat ovat ehtineet muuttua. Ainakin on muuttunut valtion laitoksen nimi, kun Evira muuttui Ruokavirastoksi 1.1.2019. Lisäksi broileria on nyt entistä enemmän tarjolla. Aluehallintovirasto on myöntänyt lupia yhä suurempien broilerintuotantoyksiköiden perustamiseen, mistä myöhemmin tässä gradussa. Covid-19-pandemia tuonee yhteiskunnalliseen keskusteluun myös ruokahuollon huoltovarmuuden. Joillakin haastateltavistani elämäntilanne on muuttunut, kun on siirrytty eläkkeelle, pois pestistä – tai jätetty tämä maailma. Olen kiitollinen erityisesti opettavaisesta keskustelusta Eläinten terveys ry:n entisen toiminnanjohtajan Pirjo Kortesiemen kanssa; häntä ei voi enää saavuttaa. Hän osoitti avoimuutta tiedonetsijää kohtaan ja piti oman alansa ravistelua tärkeänä.

Tutkimuksen lähtökohtiin sisältyy tutkijankin lähtökohta. En ole minkään haastattelemanin järjestön jäsen tai nykyinen taikka entinen lahjoittaja enkä tietyn yksilön ystävä. Mielestäni eläintalous on elintärkeä osa nykyistä yhteiskuntaamme, ja sitä muokkaavat politiikat yhä oleellisempia. Jokainen tutkimusta tekevä ihminen lähestyy aihettaan yksilönä, jolla on arvoja ja tausta, henkilöhistoria. Kirjoitan tässä työssä usein minämuodossa, minkä voi tulkita akateemiseksi kannanotoksi: kirjoitan tutkimuksestani, en tutkimuksesta. Tieteen objektiivisuuden ihanne erityisesti ihmistieteissä syntyy mielestäni mielekkäämmin siitä, että kirjoittaja tekee tiettäväksi itselleen ja toisille omat alkuolettamuksensa ja suhtautuu sitten nöyrästi ja vastaanottavaisesti uuteen tietoon. Omista kytköksistään avoimeen kirjoittajaan on itseni luontevampaa luottaa kuin johon kuhun sellaiseen kirjoittajaan, joka pyrkii luomaan täysin objektiivisen kuvan itsestään häivyttämällä jäljet itsestään tekstin kirjoittajana, mutta johdattaa neutraalissävyyisellä tekstillään kuitenkin lukijaa tiettyyn suuntaan. Lisäksi kirjoitan niin helposti suomeksi luettavaa tekstiä kuin mahdollista. Tämän työni on oltava sellainen, että perheenjäseneni, jotka eivät ole käyneet korkeakouluja, voivat vaivattomasti ymmärtää ajatukseni kulun ja myös valtio-opin teorian.

Olen 30-vuotias Helsingissä asuva korkeakoulutettu nainen, jolla ei syvällä maaseudulla eletyissä lapsuudessaankaan ollut suoraa kytköstä tuotantoeläinten pitoon. Etäisyys tuotantoon vaikuttaa näkökulmaani, mutta se ei välttämättä ole negatiivinen asia: etäisyys antaa tilaa ja aikaa tarkastella joitakin asioita ihmettelijän näkökulmasta. Minä en kannan käytännön vastuuta broilerien hallinnasta tai hoidosta ja hyvinvoinnista enkä toisaalta ole ollut töissä myöskään eläinasiajärjestössä. Yhdyn Norwoodin ja Luskin teoksessaan *Compassion, by the Pound. The Economics of Farm Animal Welfare* (2011) kirjoittamaan väitteeseen: tuotantoeläinten hyvinvoinnista on mahdotonta kirjoittaa loukkaamatta jotakuta.

1.2. Tutkimuskysymyksen

Tutkimuskysymyksen ovat seuraavat:

1. Mikä on kuluttajakansalaiselle annettu rooli broilerin hyvinvoinnin edistämiseksi Suomessa 2020-luvun taitteessa?

Käytännössä jaan käsitteen ”kuluttajakansalainen” kahteen osaan ”kuluttaja” ja ”kansalainen” ja tutkin:

2. Millaisia ominaisuuksia ja tehtäviä kuluttajaan ja kansalaiseen liitetään aineistossani?

3. Mitä noista ominaisuuksista ja tehtävistä voi sanoa teoriansi ja olemassa olevan suomalaista broilertuotantoa ja suomalaisia koskevan tutkimustiedon ja faktojen perusteella? Millaisia huomioita voin tehdä?

1.3. Tutkimuksen käsitteistä

Uusliberalismi on yleiskäsite, jolla tavataan kuvata monenlaisia yhteiskunnan muutoksia, kuten valtion sääntelyn höllönmistä ja markkinoiden vahvistumista, vapaakauppaa, yksilön vastuuttamista; myös uskolonialismia. Toiset käyttävät

sanaa uusliberalismi adjektiivin kaltaisesti, toiset ajattelevat sen olevan kokonainen eliitin ohjaama ideologia. Kuluttajan ja kansalaisen roolia ymmärtääkseen on hyvä lukea jonkin verran myös tästä laajemmasta kontekstista, jossa kyseiset ihmiset rooleissaan toimivat.

Tuotantoeläin on tälle työlle olennainen käsite. Ruokavirasto määrittelee sen tarkoittavan ”elintarvikkeiden, villan, nahan tai turkisten tuotantoon tai muuhun maataloustuotantoon kasvatettua tai pidettävää eläintä” (Ruokavirasto 2019c). Ajat, jolloin puhuttiin ensisijaisesti *kotieläimistä*, ovat jääneet taakse. Olemme yleisesti ainakin läntisessä maailmassa siirtyneet tilallisista tuottajiin ja kotieläimistä tuotantoeläimiin. Broilerin eli lihakanan tapauksessa tätä muutosta kuvastaa eläimenpitosääntöjen muokkaaminen – ennen EU-jäsenyyttä broileritilallisen piti asua omalla tilallaan ja hänellä piti olla jonkin verran omaa peltoa rehustuksen takaajana (Toivio 2009, 125).

Julkishyödyke (kuten maanpuolustus) on jokin asia, jota ei voi ottaa pois yhdeltä ottamatta sitä pois kaikilta. Toisaalta se ei ole niukka, vaan se on tarjolla kaikille samalla tavalla. Julkishyödykkeen ongelma on usein rahoitus: monet haluavat nauttia hyödykkeestä, mutta harvempi on valmis kustantamaan sitä. Useimmiten julkishyödyke on julkisen sektorin kustantama, mutta sen voi yhdistää myös yksityissektorin johonkin hyödykkeeseen, joka on niukka. (Johnson n.d.) Juuri näin tehdään tuotantoeläinten hyvinvoinnin kanssa, kun se yhdistetään kaupoissa myytäviin tuotteisiin. Tuotantoeläinten hyvinvointi on julkishyödyke seuraavalla tavalla: vaikka yksilö ei söisi hyvinvoivan eläimen lihaa tai sisälmyksiä eikä maksaisi hyvinvoinnin tason parantamisen kuluja, hän voi silti saada mielihyvää tietäessään tuotantoeläinten voivan hyvin. Samoin toisen maan kansalainen voi iloita tuotantotapojen hyvinvointiparannuksista valtiossa, joka on hänelle kaukainen. (Norwood ja Lusk 2011, 310-311.) Iso-Britannian ympäristö-, ruoka -ja maaseutuasioiden ministeri Michael Gove nimesi eläinten hyvinvoinnin julkishyödykkeeksi ja toisaalta yhdisti siihen teollisuuden eli yksityisen hyödyketuottajan 20.1.2018 National Farmers’ Union – liiton konferenssissa pitämässään puheessa:

Uskon myös, että korkeampiin eläinten hyvinvointistandardeihin sekä maataloudessa ja ruoantuotannossa työskentelevien parempaan koulutukseen investointi on selkeä julkishyödyke. Kuten kaikki täällä tietävät, meillä on jo korkea lähtökohta eläinten terveyden standardeille, joiden toteuttamista jatkamme. Me voisimme kuitenkin tukea myös teollisuuden johtamia aloitteita näiden standardien parantamiseksi erityisesti tilanteissa, joissa eläinten hyvinvointi on edelleen lainsäädännön minimitasolla.

(“I also believe investing in higher animal welfare standards and in improved training and education for those in agriculture and food production are clear public goods. We already, as everyone here knows, have a high baseline for animal health standards, which we will continue to enforce. However, we could also support industry-led initiatives to improve these standards, especially in cases where animal welfare remains at the legislative minimum.”) (Gove 2018. Oma käänös.)

Myös YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO pitää eläinten hyvinvointia julkishyödykkeenä – maailmanlaajuisena sellaisena. FAO:n mukaan vastuullisempi eläintalous auttaa nälän ja köyhyyden poistamisessa ja luonnonvarojen kestävässä käytössä. (FAO 2014, 9.)

Demokratian eli kansanvallan käsite liittyy tuotantoeläinten hyvinvointiin näkyvimmin siten, että Suomen edustuksellisessa demokratiassa lainsäätäjät päättävät eläinsuojelulaista. Se ennen kaikkea suojelee pahimmalta, kuten hoidotta jättämiseltä, hylkäämiseltä ja tarpeettoman kärsimyksen tuottamiselta ja sen minimitason voi ajatella sijoittuvan johonkin kohtaan janalla pahoinvoinnista hyvinvointiin. Maailmanlaajuisesti eläimiä huomioidaan lainsäädännössä hyvin eritasoisesti. YK:n ruoka- ja maatalousjärjestön (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO) vuoden 2014 tutkimuksen mukaan esimerkiksi Egyptissä on käytössä vuoden 1966 laki, joka kieltää yleisesti tiettyjä julmuuksia, kuten eläimen pään hakkaamisen teräksellä tai puulla, jänteiden katkaisun elävältä eläimeltä tai silmien kaivamisen päästä ennen teurastusta. Lajikohtaisia lakeja ei kuitenkaan ole, eikä lainsäädäntöä

eläinten säällisistä oloista kuljetuksen aikana. Myöskään esimerkiksi venäläinen lainsäädäntö ei sääntele eläinten hyvinvointia kuljetuksen aikana, mutta Venäjän laeissa mainitaan kuitenkin siipikarjan ruokinta, juotto, tilojen ilmastointi ja pehku sekä kasvatustiheys ulkosalla kasvatettaessa. (FAO Investment Centre 2014.) EU Platform on Animal Welfare – tapahtumassa kesäkuussa 2019 esitelly Animal Protection Index tarjoaa valmistuttuaan ihmisille mahdollisuuden vertailla 50:n eri valtion eläinsuojelupolitiikkaa ja lainsäädäntöä (World Animal Protection 2019). Suomi ei ole ainakaan vielä tuossa indeksissä.

Eläinsuojelulaki heijastaa lainsäätäjien kädenjäljen kautta niin kutsuttua kansan tahtoa – käsitystämme siitä, miten tuotantoon synnytettyjen eläinten ynnä muiden eläinten sekä ihmisten väliset riippuvuussuhteet pitäisi järjestää. Uusi eläinsuojelulaki ei tämän pro gradun kirjoitushetkellä ole vielä valmis, ja sen valmisteluun on liittynyt runsasta julkista keskustelua ja lobbausta. Viimeksi 1990-luvulla päivitetty laki on parin-kolmenkymmenen vuoden aikana ehtinyt jäädä reilusti jälkeen ajastaan, sillä niin nopeita ja voimakkaita ovat olleet muutokset Suomen tavassa hyödyntää eläimiä. Myös näkökulma on muuttunut, ja siksi lakiesitys kantaakin mielenkiintoisesti eläinsuojelulain sijaan nimeä Laki eläinten hyvinvoinnista. Muutos antaa olettaa, että enää keskiössä ei ole ainoastaan eläinten suojelu pahalta (kuten kärsimykseltä tai huonolta kohtelulta), vaan niiden pitäisi myös voida hyvin; siedettävä elämä ei ole tarpeeksi, vaan niiden elämäkokemuksen pitäisi olla jollain tavalla hyvä.

Hyvinvointi on erittäin monitahoinen käsite, ja tuotantoeläinten kohdalla sillä on sekä tieteellinen että poliittinen ja arvoihin liittyvä ulottuvuutensa. Moni haastateltavistani määritteli eläimen hyvinvoinnin eläinyksilön omaksi, subjektiiviseksi kokemukseksi olostaan. Tuo määritelmä ei kuitenkaan ole ainoa laatuaan, ja siksi avaan käsitettä osana työni teoreettista viitekehystä tarkemmin kappaleessa 2.

Kuluttaja määritellään kuluttajansuojalaissa luonnolliseksi henkilöksi, ”joka hankkii kulutushyödykkeen pääasiassa muuhun tarkoitukseen kuin

harjoittamaansa elinkeinotoimintaa varten” (Finlex n.d.). Taloudellisesta näkökulmasta tuotantoeläinten hyvinvointia tarkastelevat mm. F. Bailey Norwood ja Jayson L. Lusk (2011) teoksessaan *Compassion, by the Pound. The Economics of Farm Animal Welfare*. He nostavat keskiöön kuluttajien preferenssit ja kuluttajilta kysymisen sekä sen ajatuksen, että hyvinvoinnin tason kohentaminen tuotannossa toki maksaa. Suomalaiset kuluttavat broilerituotteita ennätysmäisen paljon. Kiehtovaa itselleni oli gradun taustoituvaiheessa se, kuinka monessa haastattelussa ja asiakirjassa korostettiin kuluttajan valtaa ja tietoa tai kommentoitiin sitä. Tämä ohjasi tarkemman tutkimuskysymyksen valintaa.

Jo broilerituotannon alkuvuosina Suomessa kansalaisille maistatettiin amerikkalaistyylisesti paistikananpoikia mm. Saarioisten kymmenmetriseltä tulisijalta Kangasalan maatalousnäyttelyssä 1959. Suomalaisten haluttiin tykätävän uuteen tulokkaaseen, jonka kasvatusta aloitettiin maassamme harrastuksenomaisesti. Kun broileria tuotettiin yli tarpeen ja sen hinta laski 1970-luvulla, sitä markkinoitiin tiheään erikoistarjouksilla. 1971 perustettiin Suomen Broileryhdistys ry., joka valisti kansaa teurastamojen lehdistövästäänottojen, toimittajien kouluttamisen ja kestitsemisen sekä televisiomainoskampanjan avulla. 1980-luvulla lihakana keksittiin upottaa marinadiin ja myydä pienemmissä erissä erikoistuotteiden muodossa. Jo tuona tuotannonalan alkuaikana broileria markkinoitiin kevyenä ja terveellisenä, silti herkullisena ruokana. (Toivio 2004, 37, 99, 111-113).

2020-luvulla uskotaan markkinoihin ja luotetaan kuluttajaan, ja kaupan ja tuotannon piiriin suunniteltu hyvinvointimerkkihankke on osoitus siitä. Hankkeessa suunnitellaan merkkiä, joka toisi tuotantokäytäntöjen erot esiin kuluttajalle. Erään haastatellun mukaan samantapaisia hankkeita on ollut vireillä 3-5 vuodesta 1996, mutta ne eivät ole onnistuneet. Nykyinen hyvinvointimerkkihankke on Maaseudun kehittämisrahaston rahoittama Luonnonvarakeskuksen hanke, jonka kumppanina toimii Pellervon taloustutkimus PTT ry. Hankkeen peruseetos on kirjoitettu vuoden 2017

Ruokapoliittiseen selontekoon: tulevaisuudessa eläinten käyttö eläintarviketuotannon raaka-aineena pitää pystyä perustelemaan aiempaa paremmin, suomalaisuus ei riitä laadun takeena erityisesti silloin kun pidetään mielessä vienti, ja oman alan vahvuudet täytyy osata markkinoida kuluttajille. Tähän selonteko esittää laatumerkintäjärjestelmän luomista. (MMM 2017, 38.) Luken hyvinvointimerkkihankke alkoi niin ikään vuonna 2017, ja se ajastettiin päätymään keväällä 2020. Hanke kulkee nimellä Parempi eläimille. (Luonnonvarakeskus b, n.d.). Loppuraportti ei vielä tämän gradun kirjoittamishetkellä ole ilmestynyt. Hyvinvoinnin brändäys mainitaan jopa esityksessä uudeksi laiksi eläinten hyvinvoinnista. Menestyvän brändin luominen ulkomailla on esityksen mukaan haastavaa ja yksi brändi ei riitä. (MMM 2018, 4.1.2.)

Broilerin hyvinvointia tai eri tuotantomuotoja ei ole vielä tuotteistettu. Näin ollen valinta on tehtävä lähinnä kotimaisen ja ulkomaisen lihan välillä, broilerin luomutuotanto kun on Suomessa vielä pientä. Kanamunatuotannossa on toisin – kananmunahyllyltä voi napata ostoskoriinsa häkkikananmunia, virikehäkkimunia, vapaan kanan munia, luomumunia, jopa Omega-munia.

Hyvinvointimerkkiprojektia ideana on myös kritisoitu, mihin liittyvänä akateemisena esimerkkinä voi mainita Suomen ympäristökeskuksessa työskentelevän Minna Kaljosen julkaisun *Welfare Certificates Contested* (Kaljonen 2016). Kaljonen seurasi sikojen LaatuVastuu – merkin luomisprosessia ja huomasi seuraavia epäkohtia: Merkkiin ei sisällytetty varsinaisesti hyvinvointiin vaan ennemmin fyysiseen terveyteen ja sairauden poissaoloon liittyviä kriteereitä, joihin teollisuus ja eläinlääkärit olivat tottuneet. Huomattiin, että kuluttajaa ei lainkaan kiinnosta kuolleisuus tai muut mitattavat kivun ja kärsimyksen poissaolon kriteerit. Kuluttaja päinvastoin olettaa nämä asiat itsestäänselvytenä ja miettii pikemminkin holistisesti elinolosuhteita ja eläimen luonnollista käyttäytymistä. Listaamalla esimerkiksi häntien puremattomuuden yhdeksi kriteereistä, merkki ehkä tuleekin paljastaneeksi epäkohtia ja luoneeksi negatiivisen kuvan alasta. Kaljosen mielestä varsinainen sikojen hyvinvointimerkki siis edelleen puuttuu, sillä LaatuVastuu ei ole riittävän kattava. Tähän tiivistyykin yksi hyvinvointimerkin käytännön toteutuksen

haasteista: hyvinvointi on kovin monitahoinen käsite ja painotuserot fyysisen terveyden, käyttäytymisen sekä vieläpä eläimen subjektiivisen kokemuksen välillä jakavat toimijoita.

Tässä työssä *kansalaisiksi* käsitetään se laaja joukko ihmisiä, jotka osallistuvat tavalla tai toisella julkiseen keskusteluun yksityishenkilöinä, eivät esimerkiksi median tai teollisuuden edustajina. Kansalaiset voi toisin sanoen käsittää erästä haastateltua mukaellen ”tavallisiksi ihmisiksi”, heiksi, jotka äänestävät vaaleissa, käyvät keskustelua valtakunnan asioista keskenään kahviloissa, miettivät omaa suhdettaan yhteiskuntaan ja omia mielipiteitään asioista. Kansalainen on modernin ajan ihminen, jolle nykymuotoinen eläintuotanto on vierasta. Voi olla, että häntä kiinnostaa tuo yhteiskunnan alue, voi olla että ei. Osalla kansalaisista on osaamista ja kykyjä sekä aikaa ja rahaa, joiden avulla he voivat osallistua julkiseen keskusteluun paremmin kuin toiset. Sikäli kun tässä työssä pohditaan kansalaisellekin annettuja tehtäviä ja rooleja, on muistettava, että kansalainen tässä mielessä ei tarkoita kaikkia. Yleinen puhe vaikkapa kansalaisten tietotason kohentamisesta rajaa paljon ihmisiä ulos. Suomessakin on ihmisiä, joilla ei ole oikeutta äänestää tai jotka ovat pudonneet paperittomina ja/tai kielitaidottomina varsinaisen yhteiskunnallisen elämän ulkopuolelle tai reunamille. Kansalaisena oleminen ja kansalaisuuskin on etuoikeus, jonka merkitys usein unohdetaan.

1.4. Katsaus eläintutkimukseen yhteiskuntatieteissä

Yhteiskuntatieteissä, erityisesti politiikkatieteissä, eläintutkimus – tai toislaajisten tutkimus, joksi sitä myös voi kutsua – on Suomessa vielä verrattain nuori tutkimuksen erityisala. Se ei tarkoita, etteikö sitä kuitenkin olisi jo tehty kotimaassa ja ulkomailla. Ulkomaista (englanninkielistä ja pitkälti länsimaissa tehtyä) tutkimusta voi löytää mm. uudesta *Politics and Animals* – aikakausledestä, *Society & Animals* – julkaisusta, Depauw’n yliopiston *Humanimalia* - lehdestä sekä lukuisasta määrästä muita erikoisaikakauslehtiä, joita on listattu *Animals & Society* – instituutin kotisivuilla (*Animals & Society*

Institute n.d.). Yksi listatuista julkaisuista on suomalainen *Jälki: yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen journali*. Sen julkaisija, Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura YKES perustettiin vuonna 2009, ja se järjestää vuosittain Eläintutkimuspäivät - konferenssin (YKES).

Kuluttaja- tai kansalaismielipidetutkimus on eräs Suomessa eläintutkimuksen kentällä ilmeisen suosittu tutkimushaara, joka on tarjonnut näkökulmia tuotantoeläinten hyvinvointiin. Kansalaisilla on demokratiassa hyvin erilaiset käsitykset siitä, miltä hyvinvoinnin eläintuotannossa pitäisi näyttää ja kenen siitä pitäisi päättää. Valta, vastuu ja luottamus ovat keskeisiä politiikan käsitteitä, jotka kansalaiset liittävät myös tuotantoeläinten hyvinvointikysymyksiin. Norwoodin ja Luskin vuonna 2007 tekemässä yhdysvaltalaisessa kuluttajatutkimuksessa mainitut tutkijat jakoivat vastaajat neljään eri kategoriaan sen mukaan, minkä periaatteiden mukaan ja keitä kuunnellen heidän mielestään tuotantoeläinten hyvinvointia muokkaavat päätökset pitäisi tehdä: tieteellisten tutkimusten vai moraalisten pohdintojen pohjalta ja asiantuntijoilta vai laajemmalla yleisöltä kysymällä. Näin saadaan neljä vastaajaprofiilia: *tieteelliset elitistit, tieteelliset populistit, moraaliset elitistit ja moraaliset populistit*. Ääripäät, tieteelliset elitistit ja moraaliset populistit, erosivat tutkimuksessa profiileiltaan erityisesti sen mukaan, kuinka paljon huomiota ja huolta he halusivat yleisesti ottaen kohdistaa eläinten hyvinvointiin liittyviin asioihin. Tieteen teknisille asiantuntijoille mielellään vallan luovuttavat tieteelliset elitistit olivat vähiten, moraalisia kantoja ja kansan mielipidettä korostavat moraaliset populistit taas eniten huolissaan eläinten hyvinvoinnista. (Norwood ja Lusk 2011, 343-347.)

Suomalaiskyselyssä (n=4000), jonka sen teettäjät kokosivat tutkimukseksi *Attitudes towards Farm Animals as a Part of Belief Systems*, väestörekisterijärjestelmästä satunnaisesti valitut tutkittavat ryhmiteltiin vastaustensa perusteella kolmeen uskomusryhmään (sosiaalinen oikeudenmukaisuus, perinteet, vauraus), joiden argumentoitii tutkimuksessa

vaikuttavan siihen, kuinka vastaaja suhtautuu tuotantoeläimiin. Lisäksi tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota siihen, kenellä vastaajat ajattelevat olevan suurimman vastuun tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Vastausten perusteella suurin vastuu annetaan tilallisille ja lisäksi eläinlääkäreille ja teurastajille. Vähiten vastuuta taas ajateltiin olevan kuluttajilla, medialla ja kansalaisjärjestöillä. Tutkimuksessa mielenkiintoista on myös se, että kansalaiset arvioivat tuotantoeläinten hyvinvoinnin kentällä luotettavimmaksi toimijaksi poliisin ja sen lisäksi eläinlääkärit. Kuluttajiin ja kaupan alaan ei luotettu samalla tavalla, kuten ei myöskään poliittisiin instituutioihin. (Jokinen ym. 2013, 117-119.) Vastaajien taustoja ruodittiin samantyyppisen sosiologikokoonpanon 2009-2012 projektissa ”Politicised Animals: The Consumer and Farm Animals”, jonka tuotoksia oli mm. kansalaisten asenteita tarkastellut survey-tutkimus *Citizen Attitudes to Farm Animals in Finland: A Population-Based Study* (Jokinen ja muut 2015) Tässä tutkimuksessa arvioitiin eri tekijöiden vaikutusta siihen, kuinka kansalaiset (n=1890) suhtautuvat tuotantoeläimiin. Mielipiteeseen vaikuttavimmiksi tekijöiksi havaittiin sukupuoli (nainen/mies), sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvostus (vahva/heikko) sekä vastaajan tausta maataloudessa (tausta/ei taustaa).

Kansalaiten mielipidettä on kysytty myös Euroopan tason tutkimushankkeissa. Welfare Quality oli Euroopan komission 14 miljoonalla eurolla rahoittama hanke, joka sisällytettiin komission tutkimusohjelmaan FP6, *Sixth Framework Programme for Research and Technological Development*. WQ-hankkeen varsinaisessa nimessä hyvinvointi liitettiin osaksi elintarvikkeiden laatua ja laadun läpinäkyvyyttä. Projektin nimi oli *Integration of animal welfare in the food quality chain: from public concern to improved welfare and transparent quality*. Suomeksi ilmaistuna projektin tarkoituksena oli siis vastata yleiseen tai kansan huoleen ja sisällyttää eläinten hyvinvointi osaksi ruoan laatuketjua: parantaa hyvinvointia ja kertoa läpinäkyvästi laadusta. Projektiin osallistui noin 200 tieteentekijää 43:sta instituutista ja yliopistosta sekä Euroopasta että Latinalaisesta Amerikasta. WQ-raportti korostaa niin ikään kuluttajien valtaa: Miele ja Evans kirjoittavat, että kuluttajien vaatimuksien pitäisi ohjata muutosta,

sillä he lopulta ostavat tuotteet. (Blokhuys ym. 2013, 13-14; Miele ja Evans 2010, 115.)

Welfare Quality – projekti läpinäkyvyystavotteineen on saanut myös kritiikkiä. Sami Torssosen väitöskirja *Transparency as Ideology. Fetishism and Why Individuals Supposedly See Well* uppoutuu organisaatioiden ja yritysten läpinäkyvyysväitteisiin ja yksilömuokkausprojekteihin, niin sanottuun *läpinäkyvyyssideologiaan*. Väitöskirjan voi lukea eläintutkimuksen piiriinkin kuuluvaksi, sillä osa sen empiirisestä aineistosta liittyy tuotantoeläinten hyvinvoinnin hyödykkeistämiseen. Väitöskirja esittää, että siinä missä läpinäkyvyys käsitteenä yhdistetään avoimuuteen, siihen että ihminen saa tietää suoraan, työnsä osaavat ihmiset käyttävät läpinäkyvyyden käsitettä kuitenkin yksilön ohjailuun ja harhauttamiseen. Torssonen kirjoittaa, että Welfare Quality -projektissa kysyttiin asiantuntijoilta ja kansalaisilta määritelmää tuotantoeläinten hyvinvoinnille, mutta testausvaiheessa tieteilijöiden ja kansalaisten hyväksymä lopputulos olisi kuitenkin määritelmällisesti tuominut puolet eurooppalaisesta eläintuotannosta ei-hyväksyttäväksi. Siksi tuo kyselyosio pudotettiin pois loppuraportin viimeistellystä versiosta ja standardeja löyhennettiin. Niitä ei ole lupauksista huolimatta kiristetty, ja näin WQ-tuotteita ostaessaan kansalaiset ostavat hyvin erilaisia 'hyvinvointi'tuotteita kuin millaisiksi he hyvinvoinnin alkujaan määrittelivät. (Torssonen 2019, 13-15.)

Myöhemmin tässä gradussa mainitsen vielä lisää yhteiskuntatieteen eläintutkimuksia.

1.5. Tutkimukseni aineisto ja rakenne

Pro graduni tausta-aineisto koostuu neljästätoista 23.4 – 26.6.2018 tehdystä nauhoitetusta haastattelusta tai taustoituskeskustelusta ja kahdesta keskustelusta, joista otin ylös muistiinpanot. Kahdessa nauhoituksessa oli mukana yhtä aikaa kaksi haastateltavaa. Nauhoituksista kolmea ei ole translitteroitu eikä siten käytetty myöskään analyysissä. Kahdessa noista nauhuri oli päällä vain varmuuden vuoksi muistiinpanoja tukemaan ja poistin

nauhoituksen myöhemmin; ja yksi haastatteluista katosi translitterointivaiheessa, siitäkin siis jäivät jäljelle vain muistiinpanot. Kunkin haastattelun pituus on tunnista kahteen tuntiin. Taustahaastattelut ja -keskustelut, jotka myöhemmin luvussa 5 nimetään puolistrukturoiduksi eliittihaastatteluiksi, olivat pohjustusvaiheessa erittäin tärkeitä: ne tarjosivat paljon suuntia, joista etsiä tietoa, piirsivät yleiskuvaa alasta ja toimivat myös osittain varsinaisen analyysini materiaalina.

Haastateltujen taustainstituutiot, -järjestöt ja -yhteisöt jakautuvat seuraavasti: haastattelin kahta ruokateollisuusyrityksen edustajaa; yhtä Maa- ja metsätalousministeriön ja yhtä nyt jo eläköitynyttä Aluehallintoviraston työntekijää sekä Eläinten Terveys – ETT ry:n entistä toiminnanjohtajaa; kolmea eläinsuojelu- ja eläinoikeusperinteen liikkeissä työskentelevää; kahta etujärjestön toimijaa ja yhtä vähittäiskaupan johtoportaan työskentelevää ihmistä. Lisäksi haastateltavien joukossa oli yksi Turun yliopiston ja kaksi Helsingin yliopiston opetuksessa ja tutkimuksessa toimivaa henkilöä, joiden erikoistumisalat ovat filosofiassa, eläinten hyvinvointitieteessä sekä maataloustieteessä. Haastattelin myös kahta tiedonvälityksen asiantuntijaa sekä yhtä eläköitynyttä tarkastuseläinlääkärinä.

Listassa haastatelluista henkilöistä on tässä työssä anonymisoitu kaikki ne haastatellut taustayhteisöineen tai -yrityksineen, joiden haastatteluja on käytetty analyysissä materiaalina. Lisäksi on anonymisoitu yksi etujärjestön edustaja hänen toivomuksestaan.

Lisäksi valitsin aineistoksi analyysiini luonnoksen uudeksi Suomen laiksi eläinten hyvinvoinnista (Maa- ja metsätalousministeriö 2018) ja Euroopan komission From Farm to Fork – strategian (Euroopan komissio 2020). Analysoin aineistoni laadullisella menetelmällä, sisällönanalyysillä. Aineistoa käsittelemme tarkemmin luvussa 5.

Oman opinnäytetyöni rakenne heijastaa sekä käymäni valtio-opin maisteriohjelman rakennetta että omaa tutkimusmatkaani. Painotukseni on tiedonhankinnassa ja sen koostamisessa ja kriittisessä ajattelussa. Näin graduni näyttää, mitä olen oppiaineessani saanut harjoitella eniten. Koska

broileri oli minulle outo lintu ja aloitin tutustumisen alaan täysin nollasta, opinnäytetyöni taustoitusosa valaisee sitä, mitä alasta ja eläimestä sain lukemalla ja kuuntelemalla tietää. Taustoitus on laaja, sillä aihepiiriäni ei ole suoraan valtio-opissa juuri tutkittu ja lähtöoletukseni on siten, että lukija tarvitsee melko kattavan taustoituksen ymmärtääkseen tutkimukseni idean.

Haastattelujen antia olen käyttänyt hyväkseni taustoituslukujen 2 ja 3 kirjoittamisessa. Näkökulmaluvussa 2 kerron, mikä broileri on eläimenä ja mitä erityisiä ominaispiirteitä sillä on. Tämän taustatiedon pohjalta lienee helpompi ymmärtää, mitä tuotantoeläimen hyvinvointi voi pitää sisällään, mistä siitähän luku 2 puhuu. Tuotantoeläimen hyvinvoinnin käsittely on osa pro graduni teoreettista viitekehystä. Lisäksi tuossa luvussa esitellään suomalaisen broilerintuotannon peruspiirteet, joitakin ajankohtaisia asioita sekä broilerintuotantoa sääntelevät lait.

Luku 3 taustoittaa suomalaisen broilerin hyvinvoinnista neuvottelevan ja väittelevän ja sitä valvovan kentän sisältöä: mitä toimijoita siihen kuuluu. Yleiskuva kentästä auttaa hahmottamaan kansalaisen asemaa siinä.

Luvussa 4 tämä gradu kytketään tutkimuskysymyksiinsä sopivaan valtio-opilliseen käsitteistöön.

Luku 5 taas kertoo aineistonkeruumenetelmästäni, puolistrukturoidusta eliittien teemahaastattelusta; aineistosta itsestään sekä sisällönanalyysistä metodina. Lisäksi luvussa 5 esitän vielä tutkimusongelmani pitemmin.

Luvussa 6 analysoin aineistoni; viimeisessä luvussa 7 lopetan tutkimukseni tulosten tiivistämiseen ja pohdintaan. Kerron myös omasta oppimisprosessistani. Työn lopusta on lukijan mahdollista sisällysluettelon jälkeen löytää kaksi liitettä: teemahaastattelujeni runko sekä lista tätä työtä varten haastattelemistani henkilöistä. Lista tosin on viitteellinen, sillä suurin osa nimistä on anonymisoitu. Listasta saa kuitenkin yleiskuvan haastateltujen aloista ja työnkuvista.

2. NÄKÖKULMA

2.1. Mikä broileri on?

Tuntematta lainkaan kanalintua eläimenä, sen alkuperää, tarpeita ja kykyjä, on mahdotonta ymmärtää keskustelua sen hyvinvoinnista. Kana on niin erilainen olento kuin ihminen, että valtio-opinkin gradussa on syytä omistaa rivi jos toinen valottamaan, mikä tämä eläin on: lautaselta niin tuttu, mutta kyvykkäänä ja tuntevana eläimenä useille niin vieras.

Broileria eli suomalaisittain paistikananpoikaa pidetään Kaakkois-Aasiassa elävän viidakkokanan jälkeläisenä, vaikka tämä historianselitys on myös kyseenalaistettu. Broileri on useimmiten hallissa kasvatettava lihakana. Näitä lihakanoja kutsutaan ”hybrideiksi”, sillä ne ovat risteytyksiä neljästä eri kanalinjasta eli eri kanaroduista risteytetyistä ryhmistä.

Hallituksen luonnokseen laiksi eläinten hyvinvoinnista on kirjattu *lajityypillisen käyttäytymisen* käsite. Se, miten viidakkokanat elävät Kaakkois-Aasian metsissä, muodostaa niiden *luonnollisen käyttäytymisen* kirjon. Tuotannossa kanat elävät oloissa, jotka ovat hyvin kaukana siitä, millaisissa elinympäristöissä ja miten elävät niiden villit serkut. Nykyisin läntisessä maailmassa tuotettu munijakana sekä broileri ovat kumpikin perimältään lähellä punaista viidakkokanaa. Tutkimuksessa tätä yhteyttä saatetaan käyttää hyväksi perspektiivin antajana ja esimerkiksi vertailla broileriemoa ja punaista viidakkokanaa toisiinsa (Gilmet 2018, 21-28). Moni asia niillä on pysynyt samanlaisena, onhan domestikoituminen vain murto-osa kanaeläimen evoluutiosta ja vaikuttanut lähinnä tuotannollisiin ja ulkoisiin piirteisiin, jonkin verran myös sopeutumiskykyyn ja aggression vähenemiseen (Lundqvist 2005, 9-10).

Lajityypillisellä käyttäytymistarpeella viitataan sellaisiin tuotantoon otetun eläimen syviin tarpeisiin, joiden toteuttamatta jättäminen johtaa vakaviin fyysisiin terveysongelmiin, patologisiin käyttäytymisongelmiin tai

lievimmilläänkin ahdistukseen. Broilereilla tällaista häiriökäyttäytymistä on mm. höyhenten tai esineiden nokkiminen ja eriasteinen kannibalismi (Lundqvist 2005, 19). Mikä on luonnollista käyttäytymistä ja mikä aivan olennainen käyttäytymistarve, on rajanveto- ja tutkimuskysymys.

Punainen viidakkokana on 5-25:den kanan parvissa liikkuva ja parvensa kanssa yhtä aikaa kaikki päivän askareensa tekevä, jopa kymmenvuotiaaksi elävä eläin. On huomioitava, että nykyään sanaa "parvi" käytetään broilerintuotannossa kaikista samassa hallissa kasvatettavista kanoista. Ne kuitenkin ovat taipuvaisia muodostamaan varsinaisia luonnollisia parvia eli valitsemiaan pienempiä ryhmiä.

Punainen viidakkokana syö kaikenlaista ruohosta hedelmiin, pieneläimiin ja hyönteisiin, ja sen päivästä kolme neljänestä kuluukin ruoanhankintaan. Muu aika menee höyheniä sukiessa ja hiekka- ja aurinkokylpyjä ottaessa. Öisin se lennähtää korkeammalle nukkumaan, pois petojen alueelta. (Holma 2013).

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta on koonnut oman oppimispolkunsa tuloksena taulukon eri eläinlajien käyttäytymistarpeista. Siinä tarpeet on jaoteltu liikkumis- ja ravinnonhankintatarpeisiin, unen ja levon tarpeeseen, sosiaalisen käyttäytymisen tarpeisiin, kehonhoito- ja lämmönsäätelytarpeisiin ja tarpeisiin, jotka liittyvät ympäristön tarkkailuun, tutkimiseen ja yksin tai toisten kanssa leikkimiseen (Tuotantoeläinten neuvottelukunta 2014).

Broilerin käyttäytymistarpeet ovat muuttuneet vain vähän jalostuksen edetessä: esimerkiksi niiden haudontavietti on pitkälti kadonnut, mutta ne suosivat yhä illansuussa tai lepotauoilla korkeammalle (puuhun/oksalle/tuotanto-oloissa puukapulan tai muun tason päälle) kapuamista päästäkseen pakoon mahdollisia öisiä saalistajia. Tämä on niille lajityypillistä käyttäytymistä. Muita neuvottelukunnan tunnistamia kanan tarpeita ovat mm. säännöllisen päivärytmin mukainen ravinnonhaku, nokkiminen ja kuopsuttaminen. Sen liikkumiseen kuuluvat lentopyrähdykset ja siipien räpyttely, ja se lepää yhdessä muiden kanssa, myös päivällä. Höyhenpeitetään se haluaa hoitaa päivittäin nokkien, sukien ja öljyten itseään sekä kylpien. Ympäristön nokkiminen on osa kanan halua tutkia, mitä sen ympärillä on. Kaikki

toiminta on yhtäaikaista parven muiden jäsenten kanssa, ja läheisyys auttaa myös lämmönsäätelyssä.

Kananpoikaselle tärkeää olisi päästä emon siipien alle lämpimään. Kananpojan leikkikäyttäytymistä ei ole juuri tieteellisesti tutkittu, toisin kuin porsaan, vasikan, karitsan tai kilin.

Saara Kupsala kirjoitti hiljattain julkaistun väitöskirjansa Suomen kansalaisten asenteista tuotantoeläimiä ja niiden henkisiä kykyjä kohtaan sekä niistä merkityksistä, joita ihmiset yhdistävät eläinten käyttöön ruoantuotannossa. Väitöskirjan eräitä havaintoja oli, että keskimäärin enemmän huolissaan tuotantoeläinten hyvinvoinnista ovat naiset, nuoremmat sukupolvet ja kaupunkien asukkaat kuin miehet, vanhemmat ikäpolvet ja maaseudun väki. Ihmiset, joilla on lemmikkieläimiä, osoittivat myös huolensa eri tavalla kuin ihmiset, joilla lemmikkejä ei ole; ja maatiloilla varttuneet eivät ole lainkaan niin huolissaan kuin ne, jotka eivät ole eläneet maatalo-arkea. Sosiaalisen tasa-arvon vahva kannattaminen korreloi sen kanssa, että tuotantoon suhtauduttiin epäilevästi ja hyvinvoinnin tasoon negatiivisesti. Kanojen mielelliset kyvyt arvioitiin alhaisiksi, joskin niillä tunnistettiin olevan kyky tuntea kipua ja mielihyvää. Vain vähemmistön mielestä ne kykenevät tuntemaan pelkoa tai vihaa tai ymmärtämään kuoleman (Kupsala 2019, 58-60).

Tutkimustieto kanan kyvyistä päivittää käsitystä niiden hyvinvoinnista. Lihakanat ovat varsin kyvykkäitä eläimiä. Garnham ja Lovlie (2018) ovat koonneet tutkimustuloksia: Kana näkee paljon eri värejä mukaan lukien ultravioletin ja tunnistaa korkeampia valonvärähtelyjä kuin ihminen. Tämän vuoksi esimerkiksi keinovalossa eläminen, jos valaistus on intensiteetiltään huono ja siitä vielä puuttuu UV, saattaa johtaa kanalla sosiaalisen käyttäytymisen häiriöihin. Vastaavasti UV-lamput parantavat vointia. Kuuloaisti kehittyi untuvikoilla kuoriutumispäivän aikoihin. Ne voivat mm. kuulla toisensa munankuorien sisältä ja synkronoida sitten kuoriutumisaikansa. Hajuaisti taas tekee mahdolliseksi sen, että kana tunnistaa ympäristössä uudet, mahdollisesti vaaralliset hajut, saalistajan, ja reagoi pelkotilaan.

Kanat näyttävät Garnhamin ja Lovlien kokoamien tutkimusten mukaan reagoivan suuremmalla stressillä silloin, kun niiden lajitovereita kohdellaan kovakouraisesti kuin silloin, kun ne saavat hellää kohtelua. Tämän voi tulkita tarkoittavan, että kanat osoittavat empatiaa: ne voivat siis tuntea samankaltaisesti kuin seuralaisensa. Tuotanto-oloissa ne voivat tällöin ahdistua, vaikka niitä yksilöinä ei stressattaisi, sillä parven stressi tai pelko tarttuu. Toisaalta myös kanan kyky sosiaaliseen oppimiseen voi selittää joitakin parvikäyttäytymisen muotoja, kuten kannibalismin leviämistä. Sosiaalista oppimista on lisäksi se, kuinka kana tarkkailee sivusta toisten kokemuksia oppiakseen, mitä tulee välttää.

Kanojen kommunikaatiotyylit ovat vaihtelevia. Esimerkiksi alempiarvoiset kukot muodostavat hiljaisempia kutsuhuutoja naaraille, kun dominoiva kukko on paikalla, ja toisaalta kukot saattavat huijata naaraita luokseen ruokakutsuhuudoilla silloinkin, kun ruokaa ei ole. Perspektiivin ottaminen ja sosiaalisten tilanteiden huomioiminen on yhdistetty psykologiassa korkeimpiin kognition muotoihin, kuten mielen teoriaan. Kanat kykenevät myös itsekontrolliin, jonka yksi todiste on kyky siirtää myöhemmäksi palkkionsaantia, jos myöhemmin saatu palkkio on suurempi kuin heti toimiessa saatava palkkio. Itsekontrolli taas on yksi todiste episodisesta muistista, jonka avulla kana voi sijoittaa mielessään itsensä menneisyyteen tai tulevaisuuteen tai vaihdella tilanteita. Episodinen muisti viittaa yhtenä tekijänä siihen, että kana kokee elämänsä autobiografisesti, omana elämänään, ja sillä on itsetietoisuus. (Garnham & Lovlie 2018, 1-7).

2.2. Teoriaa: tuotantoeläimen hyvinvointi

Tuotantoeläimen hyvinvoinnille on tarjolla monta eri määrittelyä. Aivan aluksi on kuitenkin syytä kurkistaa historiaan: siihen, millaista ajattelua vastaan koko hyvinvointipuhe, *hyvinvointidiskurssi*, on muodostunut. Hyvinvointidiskurssilla tarkoitetaan tässä sitä julkista keskustelua, jota käyvät sekä tieteen tekijät, päättäjät että kaupan alan edustajat: eläinten pitäisi voida hyvin, pelkkä suojele kärsimykseltä ei riitä; tarvitsemme lisää tietoa siitä, missä olosuhteissa eläimet

voivat voida hyvin ja mitä ne ajattelevat olostaan; ja kuluttajat haluavat hyvinvoivien eläinten lihaa.

Historiakatsauksessa pitää tutustua pääpiirteissään sekä Descartesin, eläinoikeusajattelijoiden, eläinsuojelijoiden että hyvinvointikäsitteen ajajien ajatuksiin. Tällöin huomaamme hyvinvointi- ja suojelupuheen kytkökset yhteiskuntiin ja niiden poliittiseen ja muuhun muutokseen.

Nykyisen tehotuotannoksikin kutsutun intensiivituotannon synnyn taustalla on pitkälti *mekanistinen eläinkäsitys*, ja se pohjautuu 1500- ja 1600-luvuilla eläneen ranskalaisfilosofi René Descartesin ajatteluun. Se on ajattelutapa, jossa eläin on kone; toisin sanoen olento, joka ei tunne, tiedä tai tiedosta:

Ei näet pidä sekoittaa sanoja luonnollisiin liikkeihin, jotka ilmaisevat mielenliikkeitä ja joita niin hyvin koneet kuin eläimet saattavat matkia, eikä myöskään pidä luulla, kuten muutamet ihmiset vanhoina aikoina, että eläimet osaavat puhua, vaikk'emme me ymmärrä niiden kieltä. (Descartes 1637).

Descartesilaisen ajattelun perinnön voi ajatella eläneen vahvasti tieteessä, jossa oletuksena on monesti ollut, että eläinlajeilla ei ole tiettyjä ominaisuuksia, kuten kipuaistia, tunteita, moraalialia, tietoisuutta jne., ja niiden pitää osoittaa testeissä, laji lajilta, kykenevyytensä. Tässä suhteessa tiede poikkeaa descartesilaisesta ajattelusta, sillä Descartes yleistä: jos esimerkiksi osteri olisi rationaalinen, pitäisi ajatella kaikkien eläinlajien olevan sitä, ja tämä olisi hänen mukaansa mahdotonta. (Aaltola 2004, 32-35.)

Eläinoikeusajattelijat ovat täysin eri mieltä mekanistisen eläinkäsityksen kanssa. Eläinoikeusajattelu pohjaa käsitykseen eläimen itseisarvosta. Eläinoikeusajattelijoina voi ehkä kuvailla toimijoiksi, joita yhdistää käsitys siitä, että eläimillä on itseisarvo ja ne elävät ensisijaisesti itseään, eivät ihmisiä ja ihmisten mielihyvää varten. (Lappalainen 2012, 44-50.) Tunnettuja eläinoikeusajatteluperinteen edustajia ovat mm. preferenssiutilitaristi Peter Singer erityisesti teoksellaan Oikeutta eläimille (*Animal Liberation*, 1975) sekä velvollisuuseetikko Tom Regan. Eläinoikeusajattelussa on käytössä joitakin käsitteitä, joita ei ensimmäiseksi eläimen hyvinvoinnista lukiessa löydä: mm. Singerin teoksessa ilmaistu käsite ”spesismi” on Richard D. Ryderin kehittämä

sana, joka on suomennettu ”lajisoroksi” tai ”lajismiksi”. Se tarkoittaa lyhyesti ilmaistuna yksilön moraalisen arvon määrittelemistä sillä perusteella, mihin lajiin tämä kuuluu, ja sitä käytetään eläinoikeuksia puntaroivassa puheessa ja tutkimuksessa kuvaamaan ihmisen asennetta toislajisia eläimiä kohtaan samaan tapaan kuin vaikkapa käsitettä ”rasismi” käytetään havainnollistamaan yhden ihmisrodun sortavaa käytöstä toista ihmisrotua kohtaan.

Nykytilanne kuitenkin on, että lainsäädännössä eläimet ovat suojelun kohteita ja usein myös jonkun omaisuutta. Ihmiset taas ovat oikeussubjekteja, kuten myös erilaiset yhteisöt, yritykset ja julkisoikeudelliset toimijat. Oikeussubjektilla on oikeuksia (ja velvollisuuksia) sekä omaisuuden suoja. Eläimillä, objekteilla, ei tällaista asemaa ole, joten ihmisten omaisuuden suoja on oikeudellisesti vahvempi kuin eläinten suojelu. Hyvinvointiajattelu pohjautuu eläimen käytön säätelyyn, ei niinkään käytön vähentämiseen tai lopettamiseen. (Wahlberg 2015, 84-85.)

Eläinsuojelu ja eläinten hyvinvoinnista puhuminen ovat historiallisesti limittyneet ja nousseet samoihin aikoihin julkiselle agendalle. Niiden samanlaisuus korostuu vertailussa eläinoikeusliikkeeseen: eläinoikeusajattelijat haluavat lopettaa monia, mahdollisesti jopa kaikki, ihmisten luomat eläinten hyväksikäyttöön perustuvat instituutiot. Eläinsuojelijat taas keskittyvät käyttömuotojen muokkaamiseen ja epämoraalisiksi katsomiensa käyttömuotojen lopettamiseen.

Länsimaiden ensimmäinen tunnettu maininta eläinsuojelusta on eurooppalaisten kolonialistien käsialaa ja kirjattu vuoden 1641 Yhdysvaltain Massachusettsin osavaltion vapausjulistukseen: ”92. No man shall exercise any Tyranny or Crueltie towards any brute Creature which are usuallie kept for man's use” (The Massachusetts Body of Liberties). Elisa Aaltola (2004) kirjoittaa, että eläinsuojeluliikkeen synnyn voi käsittää osana jatkumoa, jossa 1800-luvulla Englannissa alettiin puhua mm. naisten ja lasten oikeuksista. Vaikuttajat, jotka muutoinkin olivat aktiivisia esimerkiksi ihmisoikeusliikkeessä, kuten utilitaristi Jeremy Bentham ja yhteiskunta-aktiivi Henry Salt, ottivat eläinten kohtelun osaksi yhteiskuntakritiikkiään. Uusi muodostuva keskiluokka halusi erottua ylä- ja alaluokasta ja niiden perinteistä, kuten kukkotappeluista ja

ketunmetsästyksestä, puhumalla myötätunnon tärkeydestä sekä ihmisiä että eläimiä kohtaan. Eläinten kohtelusta puhumista käytettiin siis myös silloisen luokkasodan välineenä.

Kaupungistumisen myötä etäännyminen eläinten käytön arjesta loi tilaa uudelleenlaiselle eläinsuhteen tarkastelulle. Samalla kun kokemus maatilalla eläimistä vähentyi, yleistyi lemmikkieläinten pitäminen. Samaan aikaan esimerkiksi teurastamot siirrettiin syrjään katseilta ja laajaa kritiikkiä saanut eläinkoekäytäntö levisi yliopistoihin. 1800-luvun Englannissa syntyi paljon erilaisia eläinsuojeluyhdistyksiä, joista vanhin perustettiin vuonna 1824 ja on nimeltään Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, RSPCA. Suomessakin perustettiin eläinsuojeluyhdistyksiä 1800-luvulla: vanhin niistä on Zacharias Topeliuksen 1870 perustama Maj Föreningen, joka suojeli pikkulintuja, ja 1874 Helsingin Eläinsuojeluyhdistys alkoi auttaa yleisesti hädänalaisia eläimiä. Suomen Eläinsuojelu - SEY perustettiin vuonna 1901. (Aaltola 2004, 36-43.)

Bennett ja muut (2013, 22) kirjoittavat, että sitten 1960-luvun ero eläinsuojeluajattelun ja hyvinvointiajattelun välillä on kasvanut. 1960-luvulla julkaistiin Isossa-Britanniassa niin kutsuttu Brambellin raportti, joka esittää tuotantoeläimille viisi olennaista vapautta. Brambellin komitean raportin jälkeen eläinten hyvinvointitutkimus sai vauhtia. Siinä missä eläinsuojeluajattelijat kysyvät, mitä ihmiset saavat tehdä eläimille, hyvinvointitutkijat kysyvät, mitä eläin itse ajattelee tilanteestaan, ja tarjoavat sitten keräämäänsä tutkimustietoa päättäjien ja tuotannon sekä muiden kiinnostuneiden palvelukseen.

Torssonen (2015) kirjoittaa, että koko domestikaation ja tuotannon tehostumisen aikana ihmisen ja tuotantoeläimen suhdetta on leimannut ristiriita eläimen tuntoisuuden ja välinearvon välillä. Hän jakaa artikkelissaan *Selfcare: A History of Livestock Welfare Commodification as Governance* nykyisen hyvinvointidiskurssin synnyn (läntisessä maailmassa) neljään ajanjaksoon 1700-luvulta lähtien:

1. 1700- ja 1800-luvuilla muodostui liberaalissa maailmanjärjestyksessä ihmisten ja (tuotanto)eläinten välisen yhteiselon ja eläinten voinnin

hallinta. Syntyi kansallisia eläinlakeja, eläimet luokiteltiin omaisuudeksi, ja niitä ei voinut enää rangaista teoistaan oikeuslaitoksessa (kuten aiemmin voi). Julkinen julmuus (public cruelty) oli eläinten ja ihmisten välisessä suhteessa tärkeä termi: julmuuksien teon katsottiin vaikuttavan vaarallisella tavalla työväenluokkaan. Eläinten teurastus keskittyi isompiin yksiköihin, jotka sijoitettiin kauas kaupunkiasumisen keskittymistä, ja eläimiä alettiin enenevästi kuljettaa höyrykäyttöisillä kulkuneuvoilla. Eläinsuhteen ja eläinten käytön sääntely keskittyi kuljetuksiin, teurastukseen ja viihdekäyttöön, ei niinkään kotieläintuotantoon. Keskustelua käytiin julkisten skandaalien ja niihin reagoivien interventioiden kautta.

2. 1900-luvulla ihmisten aineellinen hyvinvointi kasvoi, ja sen myötä halu syödä enemmän lihaa. Tuotannosta tuli intensiivisempää ja syntyivät tuotantoeläintehtaat, joissa eläintä kohdeltiin koneen lailla. Sisätiloissa kasvatuksen sanottiin mm. suojelevan eläimiä pedoilta ja sääolosuhteilta. (Torssonen 2015.) Argumentit sisäkasvatuksen suojelevuudesta eivät ole mitenkään vanhentuneet: esimerkiksi vuonna 2009 ilmestyneessä eurooppalaisten kanatilallisten asenteita tarkastelleessa tutkimuksessa häkkikanaloita pitävät tilalliset oikeuttivat tuotantotapansa hyvinvointinäkökulmaa alleviivaamalla: häkit tuovat turvaa, siisteyttä ja terveyttä (Bock ja muut 2009, 111).

Puhdasta mekanistista eläinkäsitystä vastaan työskentelevän (tuotanto)eläinten hyvinvoinnin tutkimuksen synnyn voi ajoittaa vuoteen 1964, jolloin Ruth Harrison julkaisi teoksen *Animal Machines*. Siinä kuvataan eläintiloilla kasvatettujen eläinten olosuhteita. Harrisonin teos huomattiin Iso-Britanniassa, jossa silloinen hallitus antoi professori Brambellin johtamalle komitealle tehtäväksi tutkia tuotantoeläinten oloja brittiläisillä farmeilla. Jo mainitut Brambellin viisi vapautta on kuvattu taulukossa myöhemmin tässä alaluvussa. Brambellin raportin on katsottu luoneen (tuotanto)eläinten hyvinvoinnin tutkimusalan, joka keskittyy Brambellin komitean ajatuksia seuraten 1. etologiseen eli eläimen käyttäytymisen tutkimukseen ja 2. fysiologiseen tutkimukseen, jossa

tutkitaan esimerkiksi tuotantoeläinten kokemaa stressiä. (Mellor 2016; Haynes 2010, 71-74.) Eläinten hyvinvoinnin katsottiin olevan yhdistettävissä intensiivituotantoon: sen katsottiin kehittävän ja tehostavan tuottavuutta (Brambell 1965, 63). 1800- ja 1900-luvuilla syntyi muutamia eläinten hyvinvoinnin mainitsevia lakeja, kuten eurooppalainen laki eläintensuojelusta kansainvälisen kuljetuksen aikana sekä 1866 Yhdysvalloissa laki laboratorioeläinten hyvinvoinnista. Ennen 1960-lukua nykyiselle hyvinvointidiskurssille tärkeitä kehityskulkuja olivat tuotantoeläinlaitosten synty ja tuotantoeläinten hyvinvoinnin hallinnointi, joka kaipasi tuekseen tutkimusta – siksi tutkimustehtävä Brambellille alun perin annettiin. (Torssonen 2015.)

3. 1950-luvulla maataloustieteen laitokset alkoivat tutkia tuotantoeläinten olojen ja tuottavuuden välistä yhteyttä. 1970- ja 80-lukujen taitteessa Euroopan yhteisöt (EY) otti hyvinvointitutkimuksen tuettavakseen, koska huolestui siitä, miten kuluttajien mielipiteet ja kasvava painostus ja toisaalta tuotannon intensiteetin kasvu voitaisiin saada sopimaan yhteen. Jonkinlainen akateeminen hyvinvointitutkimusala myös syntyi 1980-luvulla erityisesti hyvinvoinnin mittaustapoja kehittämään. Kuitenkin vielä ennen 1990-lukua hyvinvointitutkimuksen tukeminen ja kehittäminen oli pitkälti protektionistista, valtiojohtoista.

4. 1990-luvulta lähtien erilaiset mediahuomiota saaneet taudit, kuten hullun lehmän tauti, heikensivät kuluttajien uskoa teollisen ruoan turvallisuuteen, ja maataloussertifikaattien määrä kasvoi nopeasti. Tässä auttoi markkinoiden liberalisaatio. Sertifikaatteja varten tarvitaan tutkimustietoa. Tuotantoeläimistä saatavien lopputuotteiden käyttäjiä ei enää kutsuta niinkään kansalaisiksi vaan kuluttajiksi. (Torssonen 2015.)

Donald Broom esittää seitsemän kohdan listauksen todisteeksi kasvaneesta huolesta, mitä tulee eläinten hyvinvointiin:

1. tiedotusvälineiden jutut ja kansalaiskirjeet,
2. viittaukset eläinten hyvinvointiin parlamenttikeskusteluissa ja hallitusten julkilausumissa,

3. pyynnöt toimittaa todisteita eläinten hyvinvoinnista,
4. tieteellisten ja muiden neuvoa-antavien komiteoiden toiminta,
5. pyynnöt ja aloitteet tehdä enemmän tieteellistä hyvinvointitutkimusta,
6. opetuksen ja konferenssien kasvu ja
7. lainsäädännön kasvu. (Broom 2014, 19.)

Tuotantoeläimen hyvinvointi käsitteenä ei ole tarkka ja yksioikoinen. Siihen liittyvät mm. kärsimyksen, tuntoisuuden ja tietoisuuden käsitteet. Vaikka esimerkiksi Cambridgessa vuonna 2012 johtavat neurotieteilijät julistivat tietoisuuden ulottuvat pitkälle eläinkuntaan (Edelman ja muut 2012), kiistellään siitä yhä. Länsimaisessa filosofisessa traditiossa tuntoisuuskäsitteen kehittäminen kuuluu mielenfilosofian perinteeseen. Se tuntuu joissain tapauksissa olevan toinen tapa sanoa ”tietoisuus”: esimerkiksi Lori Marino (2010, 132-138) kirjoittaa tuntoisuuden olevan moniulotteinen subjektiivinen ilmiö, johon kuuluu kolme osaa, itsetietoisuus, metakognitio (kyky pohtia omia ajatuksiaan ja tunteitaan) ja mielen teoria (kyky tunnistaa toisilla olevan mieli ja esimerkiksi miettimään, mikä heidän näkökulmansa tilanteeseen voisi olla). Toisaalta tuntoisuudesta käytetään filosofiassa termiä *kvalia* (engl. *qualia*) ja sen voi määrittellä esimerkiksi Norwoodin ja Luskien tavalla yksityiseksi kokemukseksi tietoisuudesta (Norwood ja Lusk 2011, 70).

Sen lisäksi, että hyvinvoinnista keskusteltaessa tukeudutaan usein Brambellin komitean viiteen vapauteen, toistuvat myös kahden biologin nimet: Cambridgen yliopiston eläinten hyvinvointitieteen emeritusprofessori Donald Broom ja Oxfordin yliopistossa etologiaa opettava Marian Stamp Dawkins määrittivät hyvinvoinnin jo 1980-1990-luvuilla ja ovat päivittäneet näkemyksiään tähän päivään asti. Heidän ajatuksensa ovat yhä vaikutusvaltaisia. Broom määritteli hyvinvoinnin sopeutumisenä ympäristöön ja sen muutokseen, Dawkins fyysiseksi terveydeksi ja olennaisten halujen ja tarpeiden täyttymiseksi. Nämä määrittelyt on kuvattu tarkemmin kuviossa 1.

Myöhemmin hyvinvoinnin käsite on monipuolistunut Broomin ja Dawkinsin määrittelyjen pohjalta. Ajankohtaisin määrittelyistä on jo kappaleessa 1.4. esitetty Welfare Quality – indeksi. WQ – hanke, joka kesti vuodesta 2004 vuoteen 2009,

oli tiivistettynä tutkimushanke, jonka tavoitteena oli löytää kompromissi julkisuudessa esitetyn huolen ja vaatimusten, markkinoiden ja tuotantoketjujen sekä politiikantekijöiden ja poliitikkoja sääntelevien toimijoiden välille. WQ on siis osaltaan kehittänyt voimakkaasti nykyistä eurooppalaista hyvinvointidiskurssia, ja sen luoma järjestelmä on pilotoitu ja otettu käyttöön muuallakin kuin Euroopassa. Tutkimusprojekti toteutettiin 43:n osallistuvan instituution kanssa sekä Euroopassa (13:ssa valtiossa) että Latinalaisessa Amerikassa (neljässä valtiossa). Hankkeen keskeiset toimijat kirjoittavat tarkoituksena olleen kehittää standardit eläinten hyvinvoinnin mittaukseen, standardit mittaustulosten muuntamiseen informaatioksi ja luoda käytännönläheisiä strategioita eläinten hyvinvoinnin kasvattamiseksi sekä tuoda näiden teossa yhteen sopivin eurooppalainen, monialainen asiantuntijuus. (Blokhuys ja muut 2013, 71-85.)

Oheisesta taulukosta voi tutustua tarkemmin näihin muutamaan määrittelyyn. Niissä toistuu kolme eri hyvinvoinnin ulottuvuutta: fyysinen toimintakyky, tunteet ja tuntoisuus sekä lajityypillinen käyttäytyminen. Mukana on myös Seura- ja harrastuseläinten neuvottelukunnan määrittely kohde-eläimilleen, sillä siinä yhdistyvät mielenkiintoisesti hyvinvointi- ja oikeuspuhe: tiettyjen oikeuksien toteutuminen takaa eläimen hyvinvoinnin. Se osoittaa myös, että eläinten hyvinvoinnille on tarjolla hyvinkin erilaisia määrittelyjä riippuen kyseisten eläinten käyttötarkoituksesta.

Taulukko 1. Tuotantoeläimen hyvinvoinnin määrittelyjä

Määrittely	Sisältö	Kuka määritteli?
Viisi vapautta/ Five Freedoms	Vapaus nälästä ja janosta Vapaus epämukavuudesta Vapaus kivusta, loukkaantumisesta ja sairaudesta Vapaus normaaliin käyttäytymiseen Vapaus pelosta ja stressistä	Brambellin komitea
Kahden ulottuvuuden hyvinvointi (toimii ilman oletusta tietoisuudesta)	Fyysinen terveys, kuten: onko eläin terve? Onko sen iho ehjä? Onko tauteja? Halut ja tarpeet: Saako eläin,	Marian S. Dawkins

	mitä se haluaa? Voiko se välttää asioita, joita se ei halua?	
Sopeutumista ympäristöön ja sen muutoksiin	Hyvinvoiva eläin on sellainen, joka tulee toimeen ympäristönsä kanssa. Eläin mm. jää eloon, kasvaa ja jatkaa sukua. Edellytyksiä voi mitata ja päätellä tuloksista hyvinvoinnin kulloinenkin taso. Tunteet auttavat ympäristöön sopeutumisessa.	Donald Broom
Welfare Quality – määritelmä: 4 periaateryhmää indikaattoreineen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hyvä terveys (ei tauteja, ei vammoja, ei toimenpiteistä johtuvaa kipua) 2. Käyttäytyminen (sosiaalisen käyttäytymisen harjoittaminen, muun käyttäytymisen harjoittaminen, hyvä ihmisen ja eläimen välinen suhde, positiivinen tunnetila) 3. Hyvä ruokinta (ei jatkuvaa nälkää, ei jatkuvaa janoa) 4. Hyvä kasvatusympäristö (liikkumisen helppous, mukava lepääminen, mukava lämpö) 	Welfare Quality – projekti
Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin määritelmä	<p>Hyvinvointi on eläimen oma kokemus fyysisestä ja psyykkisestä olostaan. Eläimillä on oikeuksia, ihmisillä vastaavia velvollisuuksia.</p> <p>Eläinten oikeudet:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. oikeus lajinmukaiseen käyttäytymiseen ja elinympäristöön 2. oikeus hyvään terveyteen ja toimintakykyyn sekä 3. oikeus hyvään kohteluun sekä positiivisiin tuntemuksiin ja kokemuksiin. 	Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta

(Lähteet: Brambell 1965, 63; Broom 1991, 1-5; Broom 1998, 376-379; Dawkins 2016, 4-5; Eläinten hyvinvointikeskus, Evans ja muut 2013, 95.)

Luonnonvarakeskus käyttää mm. hyvinvointimerkkihankkeensa tiedotuksessa Welfare Quality – indikaattoreita hyvinvoinnin osa-alueiden selittämisessä ja määrittelee tuotantoeläimen hyvinvoinnin ”eläimen kokemukseksi omasta

olotilastaan”. Sidosryhmätapaamisen listaus tarjoaa hyvinvoinnille 18 eri kriteeriä kuolleisuudesta leikkikäyttäytymiseen ja luontaiseen valorytmiin. Hankkeen kuluttajakyselyssä kävi ilmi, että tilakoon ja tehokkuuden kasvua pidettiin suurimpana hyvinvointia heikentävänä tekijänä. Sitä seurasivat tuottajien taloudellinen ja henkinen ahdinko ja/tai välinpitämättömyys sekä valvonnan riittämättömyys. (Luonnovarakeskus 2019.) Muun muassa nämä tekijät näyttävät, kuinka monitahoisesta asiasta eläinten hyvinvoinnissa on kysymys. Broilerteollisuuden alalla WQ:ta on käytetty mm. opinnäytetyötasolla – esimerkiksi Hämeen AMK:sta valmistunut Timo Mäkelä kirjoitti erilaisia pehkumateriaaleja ja niiden vaikutusta käsitelleessä opinnäytetyössään, että Welfare Quality - analyysi antaa hyviä eväitä nimenomaan kanojen olotilan seurantaan. (Mäkelä 2012).

Kotimaisen tutkimuslaitoksen kotisivuilla eläinten hyvinvointia ja hyvinvointitiedettä valotetaan useampaakin taulukon määrittelyä seuraten:

Eläinten hyvinvointi voidaan määritellä monella tapaa, mutta yleisemmin käytössä olevassa määritelmässä keskitytään eläimen omiin tuntemuksiin. Eläimen hyvinvointiin vaikuttavat sen mahdollisuudet sopeutua ympäristön tapahtumiin ja olosuhteisiin. Eläinten hyvinvointitiede pyrkii kuvaamaan eläinyksilöiden tuntemuksia mahdollisimman objektiivisesti. Eli hyvinvointitutkimuksessa selvitetään eläinyksilön kokemusta ympäristöstä. Koska eläimen käyttäytyminen parhaiten kuvaa eläinyksilön omia kokemuksia, perustuu hyvinvointitiede pitkälti soveltavaan etologiaan (engl. applied ethology). (Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus n.d.)

Miten tuotantoeläimen subjektiivista hyvinvointia sitten voi mitata? Suomessa tuotetut tiettytyypiset broilerit ovat biologisesti samanlaisia kuin muualla kasvatetut toverinsa, ja siten sellainen hyvinvointitutkimus, joka liittyy noiden kanojen kognitiivisiin kykyihin, biologiaan tai muuhun ympäristöstä riippumattomaan tekijään on sovellettavissa myös Suomessa. Kanoille voi laatia esimerkiksi preferenssitestejä ja motivaatiotestejä – testata, mitä annetuista vaihtoehdoista ne suosivat tai kuinka tärkeänä ne pitävät tiettyä asiaa, kuinka paljon ovat valmiita ylittämään esteitä ja hidasteita tai odottamaan saadakseen tarvitsemansa. Toinen maailman hallitsevista broilerinjalostusryyksistä, Tyson Foods, tutkii lokakuussa 2020 avatulla hyvinvointitutkimustilallaan muun muassa, millaisia virikkeitä lihaksi kasvatettavat kanat halleissaan suosivat

(Poultry Site 31.3.2021). Joissakin tilanteissa preferenssitesteistä voi olla vaikea saada selvää tulosta. Näin on esimerkiksi kysymyksessä siitä, pitävätkö nälässä kasvatettavat emobroilerit parempana ruoan määrällistä vai laadullista rajoittamista (UFAW n.d.)

Hyvinvointitutkimuksessa koetetaan usein selvittää, mitkä ovat tuotanto-oloissa elävän linnun vähimmäistarpeet lajityypilliselle käyttäytymiselle tai esimerkiksi parven maksimikoko niin, että lintu vielä tunnistaisi lajitoverinsa. Astetta korkeampitasoisessa eläimen hyvinvoinnin turvaamisessa voidaan ottaa lisäksi huomioon sellaisia luonnollisia käyttäytymispiirteitä, jotka eivät ole varsinaisia tarpeita, mutta yhtä kaikki parantavat eläimen vointia. Kuitenkin eläinten fyysisten muutosten mittaaminen on merkitsevimmässä asemassa suomalaisen broilerintuotannon nykykäytännöissä ja voinnin valvonnassa. Ruokavirasto tarkkailee broilerin hyvinvointia pääasiassa kahdella tavalla: eläinsuojelulaki määrää, että jokaisesta teurastetusta broileriparvesta pitää arvioida 1. broilereiden kuolleisuus kasvatusaikana sekä 2. jalkapohjatulehdusten määrä, ja näiden havaintojen perusteella tarkastuseläinlääkäri arvioi broilerin hyvinvoinnin tason kasvatusaikana (Ruokavirasto 2018).

Eläinten hyvinvointia painottavat toimijat voivat päätyä hyvinkin erilaisiin johtopäätöksiin sen perusteella, mitä hyvinvoinnin kriteeriä he arvostavat eniten. Fraser (2009) jakaa tuotantoeläinten hyvinvointia koskevat arvostukset/huolet kolmeen ryhmään: ensimmäisessä ryhmässä ovat argumentit, jotka keskittyvät eläinten hyvään fyysiseen kuntoon ja toimintaan. Toisessa ryhmässä huomiota kiinnitetään eläinten epämukavien affektiivisten tilojen, kuten kivun tai pelon vähentämiseen ja normaalien mielihyvän lähteiden tarjoamiseen; kolmannessa ryhmässä keskiöön nousee eläinten mahdollisuus kehittyä ja elää tavalla, joka on lajille normaalia. Vaikka nämä arvostusperheet saattavat limittyä toisiinsa, eri toimijat voivat tehdä hyvinkin erilaisia johtopäätöksiä eläinten kohtelusta: luomutilallisen mielestä eläimet voivat hänen tilallaan paremmin kuin muualla, koska ne saavat liikkua niille luontaisemmassa ympäristössä ja harjoittaa lajityypillistä käyttäytymistä; eläimiä tiukasti erilaisissa häkeissä ja sisätiloissa pitävä tuottaja taas saattaa vastata, että hänen tuotantotavassaan eläimet ovat turvassa ulkopuolisilta pedoilta sekä lajitovereiden aggressiivisuudelta, ja taudit pysyvät paremmin aisoissa. (Fraser 2009, 1-4.) Fraser kirjoittaakin laajemmin

eri filosofioiden vaikutuksesta eläinten hyvinvoinnin tutkimukseen kysyen, missä kulkee filosofian ja tieteen välinen raja.

Hyvinvointipuheella on myös kriittikkonsa. Muun muassa Matthew Cole kyseenalaistaa koko hyvinvointidiskurssin mielekkyyden argumentoiden, että hyvinvointidiskurssin sisällä käyty keskustelu ja kehitys vain helpottaa ja häivyttää moraalista huolta auttaen ylläpitämään eläimiä sortavia tuotantorakenteita ja jatkamaan tappamista (Cole 2011). Tämä on hyvä pitää mielessä myös tätä pro gradua lukiessa, sillä tässä työssä kirjoitan nimenomaan tuotantoeläinten hyvinvoinnista. Työni ja tavoitteeni esimerkiksi koota ajantasaista tutkimustietoa yhteen sopii hyvinvointidiskurssiin.

2.3. Suomalaisen broilerintuotannon peruspiirteet

Lihakanaa eli broileria ei jalosteta Suomessa. Maailmanlaajuisesti kanoja jalostaa kaksi suuryritystä: Aviagen ja Cobb-Vantress. Cobb-Vantressin omistaa kokonaan yhdysvaltalainen Tyson Foods, ja Aviagen puolestaan on osa saksalaisomisteista EW Groupia (Aviagen Broiler Breeders n.d.; Cobb-Vantress n.d.). Suomessa kasvatetaan kaksi sukupolvea broilereita: niin kutsuttu vanhempaispolvi eli emobroilerit sekä lautaselle päätyvä lihabroileri. Niitä edeltää vielä kolmas sukupolvi, isovanhempaispolvi. Isovanhempais- ja vanhempaispolven kasvatuksesta käytetään tuotannossa nimitystä nuorikkokasvatus. Tällä hetkellä broilerihybridibrändejä Suomen tuotantoyksiköissä ovat Aviagenin Ross308 ja Cobb-Vantressin Cobb500 sekä hitaammin kasvava, L'Uomu Nokan tuotannossa käytetty lintu nimeltä Hubbard CYJA 57. Erilaisia hybridejä jalostetaan suunnitelmien ja ruokatrendien mukaisesti: joskus halutaan esimerkiksi suuria rintalihaksia, joskus enemmän eloisuutta, joskus suuria reisiä, ja niin edelleen.

Ketju kokonaisuudessaan tavallisessa, ei siis luomutuotannossa toimii loppuvuoden 2018 tietojen perusteella näin: vanhempaispolven kanat tuodaan tuotantomuodosta ja valitusta ”hybridistä” riippuen Tanskasta (Hubbard CY), Ruotsista (Ross ja Cobb) ja/tai Hollannista (Ross), ja ne kuljetetaan joko untuvikkoina tai siitosmunina. Nämä emobroilerit kasvatetaan sukukypsiksi

nuorikkokasvattamoissa, joista ne siirretään omaan tuotantovaiheeseensa munittamoihin. Munittamoissa kukot polkevat emokanoja, jotka munivat. Muninnan hiipuessa emobroilerit teurastetaan. Emobroilerien munat siirretään hautomakoneeseen 18 päivän ajaksi, ja sen jälkeen kolmen päivän kuoriutumiskoneeseen, jossa kuoriutumisen jälkeen ne lastataan, lasketaan, sumutetaan Broilact-rokotteella ja pakataan rekkaan kohti kasvatustilaa, jossa poikaset kaadetaan pehkun päälle. Nykyään on tosin mahdollista myös antaa poikasten kuoriutua tilalla (HKScan 2017 ja 2018; Yle 24.2.2018.)

Broileripoikaset elävät viisivuorokuisen elämänsä yleisimmin turvepehkun päällä suurissa halleissa, joissa on asennettu ruokintalaitteisto ja mahdollisesti virikkeitä. Broilerin häkkikasvatusta Suomessa ei harjoiteta. Toinen broilerin lyhyen elämän siirtovaiheista on teurastuspäivän keräys-, lastaus- ja kuljetusvaihe teurastamolle, jossa ne asetetaan sinisellä rauhoitusvalolla valaistussa säilytyshallissa eli ”navetassa” liukuhihnalle. Liukuhihna kuljettaa ne lyhyen matkan tainnutusputken luo ja kippaa ne sinne laatikoistaan. Tainnutus perustuu kaasulla tukehduttamiseen, ja tainnutuskaasuna käytetään pääosin hiilidioksidia. Luomubroilereita teurastetaan edelleen sähkötainnutuksella: Luomu Invest Oy:n toimitusjohtaja Kimmo Jokinen perustelee, että luomubroilereita teurastetaan viikossa muutama tuhat, ei-luomutuotannossa olevia taas jopa kymmeniä tuhansia päivässä. Kaasutainnutukseen vaadittavat investoinnit ovat luomubroilerin teurasmäärissä toistaiseksi liian kalliit. (Jokinen 7.4.2021.)

Luomubroilereiden kasvatusta poikkeaa jonkin verran muusta tuotannosta: Jokisen mukaan luomubroilerit elävät noin kaksi kertaa pitempään kuin tavallisessa tuotannossa kasvatetut broilerit; kesäisin ne voivat ulkoilla ja halleissa niille on jopa moninkertaisesti enemmän tilaa kuin ei-luomutuotannossa. Lisäksi halleissa on ikkunat, jotka auttavat kanoja elämään luontaista vuorokausirytmäänsä noudattaen. Lisäksi luomutuotannossa käytetään luomurehua pääosin kasvatustilan omilta pelloilta. (Jokinen 7.4.2021.)

Tässä työssä käsittelen pääosin tavallista tuotantoa, ei luomutuotantoa. Luomubroilerintuotannossa on ulkoilumahdollisuuksineen luonnollisesti myös omat haasteensa ja luomubroilereiden terveys ja hyvinvointi on tutkimuksen kohde (kts. esim. Holma ja Heikkilä 2013, 15-16).

Keskittyneisyydestä ja tehokkuudesta broilerintuotannossa kertoo tilojen määrä suhteutettuna keskivertotilan lintumäärään: Broileriemotiloja Suomessa on 11 kappaletta, munittamoa eli vanhempaispolvea kasvattavia tiloja 31, hautomoja 4 ja lihakasvattamoja noin 190. Vanhempaispolvea kasvaa maassa kerrallaan noin 600 000 lintuyksilöä, varsinaisia lihabroilereita taas kerrallaan noin 10 miljoonaa. Yhdessä lihakasvattamossa on kerrallaan keskimäärin 60 000 broileria. (Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto; Heikkilä 2018; Suomen Broileryhdistys a, n.d.) Luku on kasvanut EU-jäsenyyden myötä, sillä 1980-luvulta jäsenyyteen asti tuotanto oli valtion sääntelyn alla ja lintujen maksimimäärä yhdellä tilalla oli 30 000. Poikkeukselle piti anoa lupaa maatilahallitukselta. Lisäksi tilalla piti olla omaa peltoa, ja tuottajan piti itse asua tuotantotilallaan. Rehuomavaraisuusvaatimus satoi broilertuotannon maatalouteen. Suomen päättäjät vaalivat ajatusta perhetiloihin perustuvasta maataloudesta ja halusivat torjua teollisten yksiköiden perustamisen (Toivio 2009, 124-125). Nykyään tilojen ei enää tarvitse olla sananmukaisesti ”kotitiloja”. Tuotantotilakoot näyttävät olevan kasvamaan päin: Aluehallintovirasto on mm. vuonna 2013 antanut ympäristöluvan rakentaa enintään 90 000 broilerin tuotantotila Lapualle ja ELY-keskus on vuonna 2019 ja alkuvuodesta 2020 antanut laajentaa samoin ilman ympäristövaikutusten arviointimenettelyä mm. pöytyäläisen broileritilan 155 000 broilerin tilaksi, huittislaisen tilan 240 000 broilerin tilaksi ja eurajokelaisen tilan kerrallaan 300 000 broilerin tuotantoon sopivaksi (Aluehallintovirasto 9.12.2013; ELY-keskus 29.7.2019; ELY-keskus 11.9.2019; ELY-keskus 9.1.2020). Nykyinen broilerintuotanto on keskittynyt Suomen länsipuolelle Länsi- ja Lounais-Suomeen (Suomen Broileryhdistys c, n.d.).

Suomalaisen broilerituotannon ominaislaatu on sen vahva ketjuuntuminen. Siten myös broilerin hyvinvointia puntaroidessa tulee kiinnittää huomiota koko broileriketjuun isovanhempien kasvatuksesta untuvikkojen käsittelyyn, lihabroilerin kasvatukseen, kuljetuksiin ja teurastukseen. Tuotannon ammattimaisuudesta kertoo ohjaus: käytännössä miltei kaikki broileritilat ovat maan isojen lihayhtiöiden HKScanin ja Atrian suorassa kontrollissa sopimustuottajina tai ketjuohjauksessa samojen yhtiöiden koordinaation alla ja

sijaitsevat lähellä niiden teurastamoja. Sitovat ja ohjeistavat sopimukset määrittävät tuotantoa: teurastamo esimerkiksi päättää, kuinka paljon lintuja haluaa, ja ohjaa niiden tuotantotapaa. (Lappalainen 2012 101-104; Harrinkari ja Raukola 2009, 21.) Pienempiä yrityksiä ovat luomubroileriyritys L'Uomu Nokka (Luomu Invest Oy), lietolainen vuonna 2013 perustettu Naapurin Maalaiskana Oy (osa ruotsalaisen Scandi Standardin omistamaa Kronfågel Oy:tä) sekä pieni Niittylintu Oy.

Mitä tulee näihin HKScania ja Atriaa pienempiin yrityksiin, kertoi Luomu Invest Oy:n toimitusjohtaja Kimmo Jokinen, että viimeisten viiden vuoden aikana luomubroilerin kysyntä on varmasti tuplaantunut vähittäiskaupassa: niin voimakasta on ollut kysynnän kasvu. 80 prosenttia luomubroilerista menee kotimaan vähittäiskauppaan, mutta viennissä Aasiaan olisi myös valtavasti potentiaalia. (Jokinen 7.4.2021.)

HKScanin broilereiden vanhempaispolven nuorikkokasvattamojen, munittamojen ja hautomojen takaa löytyy sopimustiloja pitävä DanHatch Finland Oy. Atrian lihabroileria edeltävien broilerisukupolvien kasvatusta on integroitua eli tuotantoyksiköt ovat Atrian omassa ohjauksessa sopimustuottajina. Luomu Invest Oy:n broilertuotantoketjussa emobroilerikasvattamot sijaitsevat Tanskassa ja ovat myös luomustandardien piirissä. Naapurin Maalaiskanalta en valitettavasti saanut näitä perustietoja.

Broilerintuotanto työllistää koko maassa Suomen Siipikarjaliiton toiminnanjohtajan mukaan suoraan noin 2000 ihmistä, kun koko ketju alkutuotannosta teurastukseen, tuotteiden valmistamiseen ja kiinteistöpalveluihin lasketaan mukaan. Epäsuorasti tuotanto tukee työllisyyttä alihankintojen sekä jakelun kautta. Ketjussa itsessään rahapalkkio tuottajalle tulee heti myynnin jälkeen alkaen nuorikoiden myynnistä ja päättyen teurastamon lopputuotteiden myyntiin. (Hamina 2018.)

Kylmässä Pohjolassa ilmasto-olosuhteet ovat kotimaisen tuotannon markkina-asemaa heikentävä tekijä, tehokas ketjuttaminen ja tuotantoketju taas vahventava tekijä. Kotimainen broileri ei ole ainoa Suomessa myyty lihakana: tänne tuodaan broileria myös Thaimaasta ja Brasiliasta. Noissa maissa

antibioottien käyttö on laajempaa kuin meillä, ja seuranta heppoisempaa; vielä Alankomaiden talousasiainministeriön vuoden 2014 selvityksessä antibioottien käytön määristä Brasiliassa ei ollut tarkkoja määrällisiä tietoja. Antibiootteja käytetään siellä kolmeen tarkoitukseen: kasvunedistäjinä, lääkkeinä ja ennaltaehkäisevinä annoksina tuotannon niin kutsutuissa ”kriittisissä vaiheissa”. Eurooppaan ei saa tuoda broileria, jolle on annettu antibiootteja kasvunedistämistarkoituksessa. (Bokma ja muut 2014, 3).

2.3. Broilerin hyvinvointi: ajankohtaisia asioita Suomessa

Tuotantoeläimen hyvinvoinnin määritelmä korostaa eläinyksilön kokemusta, mutta broilerintuotannossa hyvinvoinnin mittarit keskittyvät teurastuksessa seurattaviin parvi-indikaattoreihin. Kuten Kaukonen kirjoittaa väitöskirjassaan, nykyisessä intensiivisessä tuotannossa broileriyksilön voinnin hyvän tason turvaaminen on mahdoton tehtävä (Kaukonen 2017, 82-83). Silti parven tasolla tehdyt parannukset saattavat vaikuttaa myönteisesti myös eläinyksilön hyvinvointiin. Muiden muassa Garnhamin ja Lovlien mukaan kanantuotannossa keskustellaan nimenomaan epäkohtien vähentämisestä yleisimmin silloin kun keskustellaan hyvinvoinnin lisäämisestä (Garnham & Lovlie 2018, 6).

Broilerin hyvinvoinnin edellytykset kattavat laajan joukon erilaisia kasvuympäristön asioita, kuten pehkun kunnon, suojan ulkopuolisilta taudinaiheuttajilta, valaistuksen intensiteetin ja vuorokausirytmien, ilmanlaadun ja kasvatustiheyden; sekä monta vaihetta alkaen vaiheista ennen kasvatuksen alkua ja jatkuen kasvatusvaiheeseen, kokoamiseen, pakkaamiseen, lastaamiseen, kuljetukseen, varastointiin ja teurastukseen. Tässä alaluvussa kaikkea ei millään voi eikä ole tarpeellista kattaa; luku toimii pienenä katsauksena joihinkin käytännön esimerkkeihin tavoitteenaan havainnollistaa, millaisista asioista voi Garnhamin ja Lovlien edellä mainittua ajatusta seuraten puhua keskusteltaessa suomalaisen broilerin hyvinvoinnista.

Yksi hyvinvointia tai pahoinvoinnin määrän suhteellista pienuutta havainnollistava tekijä on kuolleisuus. Untuvikkojen käsittelyä ei Suomessa

virallisesti valvota, kuten ei myöskään niiden tappamista tai kuorimakoneessa kuoriutumattomien sikiöiden tuhoamista. Emot myös munivat munia, jotka saattavat olla liian pieniä, suuria, likaisia tai epämuodostuneita haudontaan, ja munat alkioineen tuhotaan ennen haudontavaihetta. Untuvikkojen kuolleisuusaste hautomoissa on keskimäärin yksi prosentti. Emobroilerien hyvinvointia ei myöskään Suomessa valvota virallisin tarkastuksin. Niiden hyvinvoinnista siis ainut mittari on post-mortem-jalkapohjapisteitys teurastamoissa, jonne ne lopulta päätyvät, kuten lihaksikin kasvatettava broilersukupolvi. (Kaukonen 2018).

Ruokaviraston hallussa ovat prosentuaaliset tiedot broilerien kuolleisuudesta kuljetuksen aikana. Vuonna 2019 kuolleisuus oli 0,134 prosenttia. Kuolleisuusrajalla tarkoitetaan broilerintuotannossa sitä, että kasvatusosaston seitsemän perättäisen parven kumulatiivisen päiväkohtaisen kuolleisuusasteen keskiarvon pitäisi olla alle yksi prosentti (Finlex 375/2011, 13 §). Teurastettujen parvien kuolleisuusrajan ylityksistä Ruokavirastolla oli kysyttäessä hallussaan Aluehallintovirastoilta hankitut tiedot 1.1.-31.8.2019. Kokonaisprosentti kuolleisuusrajan ylityksille tuona aikana oli 2,85 prosenttia. (Ruokavirasto, sähköposti, 2020). Prosentuaalisesti luvut ovat pieniä, lintuyskilöiden määrissä taas suuria. Konkretian vuoksi esimerkiksi Yle MOT kirjoitti alkuvuoden 2020 artikkelissaan, että teurastamokuljetuksissa kuoli vuonna 2018 yli 110 000 broileria ja kasvatusaikana itsestään kuoli yli miljoona broileria (Yle MOT 2020). Kasvatusajan kuolemat ovat kuitenkin käytännössä väistämätön asiointila ja kuolleisuus prosentuaalisesti mitattuna, tuotantomääriin suhteutettuna vähäinen.

Broilerintuotantoa on aiemminkin käsitelty kriittisesti Yleisradion tutkivan journalismin MOT-reportaaseissa. Vuonna 2018 MOT kirjoitti *Naapurin maalaiskan* teurastamolla tehdyistä eläinsuojelurikkomuksista – lintujen lyömisestä, taintumattomista broilereista ja elävien lintujen heittämisestä raatojen joukkoon (Yle 2018). Selvät eläinsuojelurikkomukset sekä kuolleisuus ovat siis broilerien voinnin eri osa-alueista herättäneet jo jonkin verran julkista keskustelua tai keskustelua mediassa.

Hautomossa kuorimakoneessa kuoriutumiseksi on nyt myös vaihtoehto, tilalla kuoriutuminen. Käytännön aloitti HKScan valikoiduilla Kariniemen kananpojat – tuotteilla keväällä 2018. Menetelmässä hautomakone hautoo munia ensin, ja lopuksi munat siirretään kasvatushalliin kuoriutumaan. Näin poistuu ylimääräinen untuvikkojen käsittely ja siirto hautomosta tuotantotilalle, ja untuvikkojen vastustuskyvyn toivotaan olevan tällöin parempi. HKScanin julkaisemassa blogikirjoituksessa eräs tuottaja kuvaa tilalla kuoriutuneita untuvikkoja käytökseltään rauhallisemmiksi. (HKScan 8.11.2017; HKScan 25.4.2018.) Jokainen uudistus osoittaa, että uudistuksia on mahdollista tehdä; se, kuinka laajasti ja tarkasti niitä tehdään broilereiden hyvinvoinnin hyväksi, on neuvottelu-, arvo- ja rahakysymys. Esimerkiksi tilalla kuoriutuminen tuskin on vielä HKScanin ja Atrian tuotannon arkipäivää. Toisaalta eräässä gradukeskustelussa haastettiin: jos tilalla kuoriutuminen on teknisesti jo mahdollista, voiko aiempaa tapaa, untuvikkojen pakkaamista, kuljetusta ja kaatoa sitten pitää eläinsuojelulain mainitsemana tarpeettomana kärsimyksenä?

Broilerin kokemuksesta ja hyvinvoinnista kiinnostuneelle tutkimusalueita on valtavasti. Untuvikkojen osalta eläinten hyvinvointiin perehtynyt haastateltu yliopiston puolelta huomautti, että tiedämme vielä varsin vähän siitä, miten untuvikkoon vaikuttaa se, ettei se ole ikinä nähnyt emoaan.

Miten on kasvatustiheyden laita – vaikka laki sallii 42 kilon kasvattamisen neliometrillä, tulisiko väljemmästä tilasta hyvinvointihyötyjä broilerille? Teoriassa varmasti kyllä, mutta kysyttäessä ruokateollisuusyrityksen edustaja valotti, että käytännössä esimerkiksi Ruotsissa, jossa kilomäärä neliöllä on 36, tuotanto onkin järjestetty siten, että lintuja on hallissa enemmän ja niitä harvennetaan, kun ne kasvavat. Harvennus tarkoittaa sitä, että osa linnuista otetaan teurastamolle ja korvataan untuvikoilla. Harvennus aiheuttaa sekä ahdistusta ja sekaannusta linnuille että terveyshaittoja ihmisille, sillä harvennuksessa riskinä on kamylobakteerin leviäminen lintuihin ja niistä ihmisiin. Lopulta kasvatettu kilomäärä tietynä aikavälinä saattaa olla jopa 50. (Ruokateollisuusyrityksen edustaja 2021b.) Kun teollisuus haluaa kuitenkin tuottaa saman verran kuin aiemminkin, vie alennettu kilomääräraja neliometrillä epäedullisempaan

tuotantotapaan. Broilerin hyvinvoinnista puhuttaessa puhutaan siis myös siitä, mitkä ovat rajat koko ajan kasvaneille tuotantomäärille. Jos Suomeen säädettäisiin vastaava laki kuin Ruotsissa on säädetty, pitäisikö käydä samalla keskustelua mahdollisesta harvennuksen kieltämisestä.

Broilerin hyvinvoinnista mieleen tulee myös väistämättä broilerirodun valinnan vaikutus niiden hyvinvointiin. Jalostuksessa muokataan kanan ruumiin lisäksi sen luonnetta. Eläväisempi ja touhukkaampi, siis paremmin voivan oloinen kana lienee myös vaikeammin hallittavissa halliolosuhteissa. Onko se vaikuttanut tuotettavan hybridin valintaan tuotantokustannusten lisäksi?

Maa- ja metsätalousministeriön kansallisen tuotantoeläinten hyvinvointistrategian julkaisusta on kulunut aikaa jo 14 vuotta. Siinä koko eläintuotannolle asetettiin seuraavia tavoitteita:

- - eläinperäisten tuotteiden eettisen laadun merkityksen kasvaminen, kuluttajien tiedon lisääminen, eläinten hyvinvoinnin kytkeminen kansalliseen elintarviketalouden laatustrategiaan, tuottajien tukimuotojen, eläinten terveydenhuoltojärjestelmän ja eläinlääkintäpalvelujen kehittäminen sekä eläinten hyvinvoinnin eettisen neuvottelukunnan perustaminen, muutosten hallitseminen, ammattitaitoisen henkilökunnan määrän takaaminen ja teknologian laatuvaatimusten laatiminen.

Broilerin kohdalla strategian lyhyiksi osiksi mainitaan mm. viljan lisääminen rehustuksessa, jotta broilerit olisivat eläväisempiä ja pehku pysyisi paremmassa kunnossa. (Maa- ja metsätalousministeriö 2006; 5, 36-37). Teollisuusyritykset keskittyvät kotimaisuuteen jasoijapapua korvataan muilla palkokasveilla: Atria kertoo, että sen rehuntuotannossa rehuherne on ohittanut tuontisoijan, ja eniten rehuissa käytetään rehukauraa ja rehuvehnää (Atria 6.2.2020). HKScan taas kehitti vuonna 2018 soijattoman rehun, jossa käytetään härkäpapua ja hernetä (Maaseudun tulevaisuus 6.4.2018).

Strategia osoitti myös tarpeen tutkimustiedolle oletetusta hyvästä jalkaterveydestä. Suomalaisen broilerin jalkapohjaterveydestä on tullut hitti.

Parvien kasvatusolosuhteita valvotaan teurastamoissa pisteitysmenetelmällä: teuraiden jalkapohjat leikataan ja niistä tarkistetaan mahdolliset tulehdusten merkit. Jokaisesta teurastetusta hallillisesta broilereita tarkistetaan vähintään sadan linnun yksi jalkapohja. Tulosluku 0 tarkoittaa tervettä jalkapohjaa, 1 lieviä ja pinnallisia tulehduksen muotoja, 2 jo vakavaa, syvää tulehdusmuutosta (Finlex 375/2011, 15 §). Jalkapohjapisteet jaetaan kolmeen kategoriaan: alle 40 pistettä, 40–80 pistettä ja yli 80 pistettä. Vuonna 2019 koko Suomen painotettu keskiarvo oli 2,43 pistettä, ja 97,49 prosenttia lasketuista teuraseristä tai -parvista sai alle 20 pistettä (ETT ry n.d.). Suomessa broilerin jalkapohjat saavat siis yleisesti hyvin vähän pisteitä eli tilanne on todella hyvä verrattuna monen muun maan vastaavaan tilanteeseen.

Jos mietimme broilerin hyvinvointia, mielessä täytyy kuitenkin pitää koko tuotantoketjun vointi. Meillä syötyjä tuotantopolven broilereita edeltävät vanhempais- ja isovanhempaispolvet, jotka elävät pitempään kuin varsinaiset lihabroilerit. Jälkimmäiset teurastetaan käytännössä poikasina – ne eivät ehdi saavuttaa sukukypsyyttä – mutta niitä edeltävät broilerisukupolvet elävät pidempään ja siten myös kohtaavat terveysongelmia, joita lihaksi tuotettavilla broilereilla ei ole samalla tavalla. Siinä missä varsinaisesti lihaksi kasvatettava broileri elää viitisen viikkoa, emobroilereita pidetään munittamoissa 58-64 viikon ikäisiksi eli kuukaudella, parilla yli vuoden ajan (Järvenpää 2011, 7). Eija Kaukosen kliiniseen eläinlääketieteeseen laatimassa väitöskirjassa emobroilerin jalkojen huomioitiin olevan huonossa kunnossa teurastusvaiheeseen ehtiessä: keskimäärin 64:llä prosentilla emoista oli vakavia leesioita eli sairaalloisia jalan vammoja (Kaukonen 2017, 82). Jalkapohjaterveys ei ole sama asia kuin jalkaterveys. Jalkojen sairauksiin kuuluvat muun muassa kulumat, murtumat nivelissä ja luissa sekä erilaiset epämuodostumat. Emoilla on lisäksi kova nälkä: ne ovat täysin samanlaisia, ruokaan tykättyneiksi jalostettuja kanoja kuin tuotantopolven broilerit, mutta niiden elämänkaari on pitempi. Vapaasti syödessään niiden munantuotantovauhti ja -laatu hidastuisi ja ne lopulta söisivät itsensä hengiltä, joten niitä pidetään nälässä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kanoille annetaan 25-33 prosenttia siitä ravinnon määrästä, jonka ne muutoin söisivät. Nälän ja turhautumisen indikaattoreita ovat mm. aggressiivisuus ja levottomuus, parven sosiaalisen järjestyksen

vaihtelut ja pakonomainen ruoanhaku, höyhenten ja esineiden nokkiminen. (Gilmet 2018, 2, 23.)

Muita broilerin mahdollisia terveysongelmia jalkaongelmien lisäksi ovat mm. E-colin aiheuttama kolibasilloosi. Se on siipikarjan yleisin sairaus ja aiheuttaa ruskuaispussin tulehduksen niille untuvikoille, joiden napa ei jostain syystä ole sulkeutunut kunnolla; sekä maksa- tai hengitystieinfektion vanhemmilla kananpojilla. Muita eläinlääkäri Petri Yli-Soinin listaamia broilereiden tauteja ovat kuolioinen suolistotulehdus, rokottamattomien tai epäonnistuneesti rokotettujen emojen sinisiipitauti, salmonella (joka tosin Suomessa on saatu kitkettyä), immuunijärjestelmän tuhoava gumborotauti, jota vastaan pitää rokottaa, sekä tarttuva keuhkoputken tulehdus. Loissairauksista broilereita vaivaa erityisesti (rokotteella ja rehuun sekoitettavalla lisäaineella vastustettava) kokkidioosi ja lihakanojen tuotannossa yleisistä sydänsairauksista emojen akuutti sydänkuolema, vesipöhöön johtava krooninen sydänvika sekä tuotantopolven broilerin akuutti sydänkuolema. Lintuinfluenssa ja Newcastlen tauti ovat lakisääteisesti vastustettavia tauteja, joista lintuinfluenssa tarttuu ihmiseenkin. (Yli-Soini 2012). Eläintautien torjunta on siis ihmisillekin tärkeää toimintaa.

Eläinyksilön terveydestä puhuttaessa on huomattava, että broilerintuotannossa jo sairaan yksilön, vaikkapa kolibasilloosiin sairastuneen ”hoito” tarkoittaa käytännössä karsintaa eli kanan lopettamista niskamurrolla. Parvea pikemminkin hallitaan kuin hoidetaan. Hyvinvointi-indikaattorit broilerintuotannossa on keskitetty teurastamovaiheeseen, ei kasvatusvaiheeseen: teurastamoissa lasketaan kuolleisuus ja jalkapohjien pisteet. Jos tulokset ovat huonot ja selitykset eivät kelpaa, voi Aluehallintovirasto halutessaan määrätä tuotantotilan väljentämään väliaikaisesti kasvatustiheyttään (Ruokavirasto 2018). Tuotannon tehokkuuden ylläpito tarkoittaa myös terveiden yksilöiden ”karsimista”: munittamoissa liian pienet tai liian lihaviksi itsensä syöneet kukot tapetaan munintakauden edistyessä (Perkkiö 2009).

Tuotantoeläinten kansallinen hyvinvointitratagia esitti tutkimustiedon tarpeen broilerin ympäristön virikkeellistämiseen. Maaseudun kehittämisrahasto (Makera) rahoittaaakin nyt yhdessä HKScanin, A-tuottajien ja Luonnonvarakeskuksen kanssa vuosina 2019-2022 Luken ja Siipikarjaliiton hanketta, jossa kehitellään biohajoavia viriketasoja broilereille (MMM 2019). Haastatteluissa tuli ilmi tietynlainen byrokratia hyvinvointiratkaisujen luomista häiritsevänä tekijänä: joihinkin halleihin on asennettu virikepallot, joita ei kuitenkaan voi irrottaa ja kanniskella. Alun uteliaisuuden kadottua lintuja eivät enää pallot aktivoi, vaan parempana virikkeenä toimivat sanomalehtipallot, joita poikaset voivat kuljettaa ja repiä. Noita sanomalehtipalloja toisaalta ei voi esittää tarkastavalle viranomaiselle virallisena virikkeenä, sillä ne katoavat pehkun sekaan.

Eläinten fyysisten muutosten mittaaminen on merkitsevimmässä asemassa suomalaisen broilerintuotannon nykykäytännöissä ja hyvinvoinnin valvonnassa. Kuten luvussa 2.2. kerroin, Ruokavirasto (ent. Evira) tarkkailee broilerin hyvinvointia pääasiassa kahdella tavalla: jokaisesta teurastetusta broileriparvesta arvioidaan broilereiden kuolleisuus kasvatusaikana sekä jalkapohjatulehdusten määrä, ja näiden havaintojen perusteella tarkastuseläinlääkäri arvioi broilerin hyvinvoinnin tason kasvatusaikana. (Ruokavirasto 2018.) Eläinten terveys – ETT ry. taas on kerännyt vuodesta 2012 lähtien kansallista tilastoa ”poistumista” eli eläinten kuolleisuudesta ensimmäisen viikon, kasvatuksen ja kuljetusten aikana; teurashylkäyksistä; jalkapohjien kunnosta ja kokojyvän käytöstä ruokinnassa (ETT 2019 a). Suoraan yhdistyksen sivuilta ja tiedotteesta pääsee jalkapohjatilastoihin, muihin tilastoihin ei ollut kirjoitusvaiheessa suoraa linkkiä.

Tuotantopolven broilereille ei Suomessa anneta antibiootteja nimeksikään. Antibiootittomuus tuotantopolven linnuilla ei vaikuta sydänperäisten sairauksien esiintyvyyteen eikä mahdollisiin jalkaongelmiin. Tuotantopolvesta poiketen vanhempais- ja isovanhempaispolvi ovat olleet antibiooteilla lääkittyjä: vuonna 2017 emoparvista 12 prosenttia lääkittiin, nuorikkoparvista taas 3-4 prosenttia (ETT 2018).

2.4. Broilerin hyvinvointi laissa

Eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen on perusteltua toisaalta tuottavuussyillä ("huonosti voiva eläin ei tuota"-argumentti), toisaalta eläimen moraalisen arvon tunnistamisen ja tunnustamisen kautta. Eläimen moraalisen arvon voi tunnustaa oikeudellisesti monin eri tavoin: filosofian pro gradussaan Visa Kurki jaottelee mahdolliset toimeenpanotavat *toimintanormeihin* (kuten kieltoihin); eläinten *juridisiin* (subjektiivisiin) *oikeuksiin*; *oikeudellisiin periaatteisiin*; periaatteita ja kieltoja tehostaviin *sanktioihin*, *oikeussuojakeinoihin*, *pätevyysvaatimuksiin* ja *valvontaviranomaisten tai muiden elinten toimintaan* (Kurki 2012, 25).

Yksi olennaisimmista poliittisen päätöksentekoprosessin tuotoksista ovat lait, Kurjen listauksen *oikeudelliset periaatteet*. Euroopan Unionin uusin perussopimus, vuonna 2009 voimaan tullut Lissabonin sopimus, tunnustaa lukunsa 2 artiklassa 13 eläinten olevan tuntoisia (englanniksi *sentient*; myös *tuntemiskykyinen*) olentoja. Tuntoisten eläinten hyvinvointivaatimukset tulee unionin mukaan huomioida kaikessa niihin liittyvässä päätöksenteossa sekä EU- että kansallisella tasolla, kuitenkin kunnioittaen jäsenvaltioiden lakiin ja hallintoon liittyviä tapoja, erityisesti uskonnollisia riittejä, alueellisia tapoja ja kulttuuritraditioita (Euroopan Unioni 2007).

Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi luonnoksen laiksi eläinten hyvinvoinnista 21.12.2017. Toteutuessaan sen on tarkoitus uudistaa yli 20 vuotta vanha, vuonna 1996 hyväksytty eläinsuojelulaki 247/1996. Lakiluonnos kertoo uuden lain tarkoituksena olevan eläinsuojelun ja eläinten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vaalimisen lisäksi lisätä eläinten kunnioitusta ja hyvää kohtelua. Luonnoksen otsikko "Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta" jo kertoo ajattelumuutoksesta ihmisten suhteessa eläinten tuottamisen, kasvattamisen ja tappamisen tapoihin: painotus on siirtynyt eläinsuojelusta eläimen hyvinvoinnin vaalimiseen ja kasvattamiseen. Ideana on, että ei keskityttäisi ainoastaan kärsimyksen vähentämiseen vaan myös positiivisten asioiden lisäämiseen eläinten elämään ja kokemusmaailmaan. (Maa- ja metsätalousministeriö 2017.)

Uusi lakiluonnos ei kuitenkaan ehdota suurempia muutoksia broilerintuotantoon, ja siten käytännöt broilerin hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä muokkautuvat Suomessa eurooppalaisen lain mukaan sekä esimerkiksi ruokatalojen kotimaisissa hyvien käytäntöjen oppaissa, jalostusyhtiöiden hoito-oppaiden mukaan ja muilla tasoilla ja neuvotteluissa. Kotimaiset broilerintuotantoon liittyvät lait muokkautuvat EU:n lainsäädännön mukaan, viimeksi vuonna 2011. Koko eläinsuojelulain uudistus on viivästynyt moneen otteeseen voimakkaan julkisen väittelyn ja eduskunnan viivästysten takia. Juha Sipilän (kesk.) hallitus (2015-2019) kirjasi ohjelmaansa, että sen kaudella teollisuudelle ei saa tulla lisäkustannuksia (Valtioneuvoston kanslia 2015, 10). Ajastaan jälkeen jääneen lain uuden version hyväksyminen olisi kuitenkin varmasti tuottanut kustannuksia. Koko hanketta ei ehditty käsitellä loppuun eduskunnassa ennen kuin vaalikausi 2015-2018 ehtikin jo loppua, ja lakiuudistus kaatui toistaiseksi. Uudistus jäi seuraavan hallituksen vastuulle.

Mikäli lakiesitys vielä ajetaan läpi suunnilleen samanlaisena kuin mitä se oli ennen jäätymistään, siinä olisi uutuutena lain perusteluissa mainittu mm. käsitys eläinyksilön *itseisarvosta*. Suomen laissa eläimillä on tällä hetkellä samantapainen status kuin esineillä: niitä voi myydä ja ostaa, ne ovat ihmisten omaisuutta, niillä ei ole erillistä arvoa itsessään. Toisaalta eläimet ovat useassa yhteydessä, kuten eläinsuojelulaissa, erityisesti *suojeltuja* esineitä – osa saattaa olla myös *rauhoitettuja*. Oikeuskelpoisia ei-esineitä oikeuksineen ja velvolluuksineen ovat luonnolliset henkilöt sekä oikeushenkilöt eli asianmukaisesti rekisteröityneet yhdistykset tai yritykset tai muuta samantapaiset yhteenliittymät. Itseisarvokirjauksella tämä ajatus eläimestä esineenä haluttiin muuttaa. Käsite on kuitenkin moniulotteinen. Mitä käytännössä tarkoittaisi vaikkapa tuhatpäisinä parvina hallittavien lihakanojen itseisarvo? Itseisarvokirjauksen puolestapuhujana voisin vedota käsitteen mm. toimivan toisena tapana ilmaista, että eläimiä pitää kunnioittaa ja ne ovat muutakin kuin materiaa. Vastaväittäjänä saattaisin huomauttaa voimakkaan käsitteen moniulotteisuudesta, monimutkaisuudesta ja yhteydestä eläinoikeusajatteluun sekä pelätä, mitä moinen kirjaus tarkoittaisi eläintuotannolle ylipäätään. Itseisarvoa ei kirjattu lakiesityksen varsinaisiin pykäliin, vaan vain perusteluihin, ja esitys korostaa myös, että kirjaus

itseisarvosta lakiluonnoksessa pitää käsittää merkitykseltään erilaiseksi kuin mitä se filosofian oppiaineessa on.

Broilerituotantoa säätelevät Suomessa eläinsuojelulaki 247/1996 ja siihen liittyvä eläinsuojeluasetus 396/1996, laki eläinten kuljetuksesta 1429/2006 ja siinä noudatettava EU:n neuvoston eläinkuljetusasetus (EY) 1/2005, ja neuvoston lopetusasetus (EY) 1099/2009. Neuvosto on työstänyt lisäksi asetuksen eläinten suojelusta teurastus – ja lopettamishetkellä (93/119/EY).

Suomessa valtioneuvosto on tehnyt erillisen asetuksen 375/2011 broilerin suojelusta EU-direktiiviä 2007/43/EY seuraten.

Nämä kaikki ovat broilerin elämälle ja voinnille merkittäviä dokumentteja. Kuljetusta ja lopetusta käsittelevissä laissa ja asetuksissa määritellään, miten eläimiä pitää käsitellä, kuljettaa, säilyttää ja suojella tuskalta ennen tappamista ja teurastuksen aikana sekä miten tätä kaikkea valvotaan ja rikkomuksia sanktioidaan. Kuljetukset ovat tuotantoeläinten elämässä suuria tapahtumia, ja niitä koskevissa laeissa ja asetuksissa puhutaan mm. eläinten kuormaamisesta, pakkaamistiheydestä, kuljetusajoista, veden ja ruoan tarjoamisesta ja suojasta. Lintuja kuljetetaan häkeissä, ja matkalla saattaa murtua siipiä tai muita ruumiinjäseniä. Kesäisin kuljetusrekan pitäisi onnistua viilentämään sisätilaa tarpeeksi, talvella taas lattiatason linnut voivat jäätyä, jos lämmitys ei kulkeudu niille asti. Rekkojen pitää siis olla Suomen olosuhteisiin rakennettuja. Laki eläinten kuljetuksesta pitää sisällään myös vaatimuksen sille, että kuljettajalla pitää olla erillinen eläinkuljetuslupa. Ruokaviraston mukaan vuonna 2018 tarkastettiin 382 kaupallista eläinkuljetusta, joista 98 prosenttia kuljetti siipikarjaa. Tarkastuksissa katsotaan eläinten kunnan ja kuljetusvälineen ominaisuuksien lisäksi kuljettajan luvat ja asiakirjat. Näistä tarkastuksista suurin osa oli teurastamoiden tarkastuseläinlääkärien tekemiä eli kuljetuksen jälkeisiä tarkastuksia. (Ruokavirasto 2019a). Satojen laatikoittain pinottujen lintujen hyvinvoinnin tarkastaminen kerralla lienee kuitenkin varsin haastava tehtävä.

Vuoden 2011 erillisasetuksessa määrätään monista kasvatuksen käytännöstä – mm. siitä, että broileriparvi pitää tarkastaa kahdesti päivässä; että 24 tunnin aikana broilereille on tarjottava vähintään kuuden tunnin pimeä aika; ja että

tietyt ehdot pitää täyttää, jotta voi nostaa kasvatustiheyden suuremmaksi kuin 33 kg neliömetrillä.

Broilerin jalostusta ei ole huomioitu kotimaisissa laissa ja asetuksissa, sillä broilereita ei jalosteta maassamme vaan tuodaan ulkomailta. Kuitenkin tässä maassa tuotanto saa päättää, mitä broilerirotua tai 'hybridiä' eri ominaisuuksineen käyttää. Tämä taas vaikuttaa siihen, millainen kuva kansalaisilla on broilereista. Broilerin jalostusominaisuuksista yksi on luonne, ja tietyt rodut tai "hybridit" ovat eläväisempiä, "kanamaisempia", kuin toiset.

3. BROILERIN HYVINVOINTIKESKUSTELUUN LIITTYVÄT OSAPUOLET SUOMESSA

Tässä luvussa perehdyn siihen, millaisia toimijoita Suomessa on broilerin hyvinvointia tutkivalla ja säätelevällä ja siihen kantaa ottavalla kentällä. Hahmottelen seuraavat laajemmat kokonaisuudet: valtio, alkutuotanto ja teollisuus, kauppa, eläinasiajärjestöt sekä tiede ja koulutus.

3.1. Valtio

Broilerintuotanto on ruoantuotantoa ja siten osa suomalaista maataloutta, jota virallisesti *Maa- ja metsätalousministeriö* (lyh. MMM) hallinnoi ja jolle myönnetään erilaisia tukia. Maataloustuet muodostivat vuonna 2016 noin kolmanneksen maatalojen kokonaistuloista, ja euromääräisesti valtion vuoden 2016 talousarviossa tuen määräksi arvioitiin 1, 738 miljoonaa. Tuista noin 40 prosenttia tulee EU:n maataloustuista. Lisäksi maatalous saa erilaisia investointitukia ja tukia menekinedistämiseksi. (Anttonen ja Vornanen 2016, 160-161.)

Hyvinvointiin liittyviä rahoja on vaikea erottaa muista broilerintuotantoon sijoitetuista varoista, sillä kaikki rakennusten laadusta ilmanvaihtoon ja kuljetuskalustoon vaikuttaa lopulta lintujen hyvinvointiin. Kuitenkin vuosien 2007-2013 maaseudun kehittämissuunnitelmassa otettiin käyttöön *eläinten hyvinvointikorvaus*. Sen tarkoituksena on hyvinvoinnin ja lajityypillisen käyttäytymisen edellytyksien parantaminen ja tuottajien hyvinvointitietoisuuden

nostaminen sekä kuluttajien odotuksiin vastaaminen, ja sitä käytetään toimenpiteisiin, jotka ylittävät eläinsuojelulainsäädännön vähimmäisvaatimukset. Broilertuotannossa sitä käytetään mm. ruoan jyväsyyden lisäämiseen, ympäristön virikkeellistämiseen (puupaloin ja muoviesinein) ja tasojen, ramppien ja orsien tuomiseen halleihin. (Pohjanmaan ELY-keskus 2020, 34-41.) Siipikarjatuotannosta kokonaisuudessaan oli vuonna 2019 sitoutunut johonkin eläinten hyvinvointikorvaukseen oikeuttavista toimenpiteistä 81 prosenttia tuotantotiloista. Korvaus ulotettiin siipikarjaan vasta vuonna 2015. Edeltävänä vuonna 2014 Suomessa oli aloitettu ensimmäistä kertaa luomubroilertuotanto. (Suomen Broileryhdistys d, n.d.)

Maa- ja metsätalousministeriöllä on broilerin hyvinvoinnin näkökulmasta kiintoisa kaksoismandaatti, sillä sen tarkoitus on sekä edistää elintarviketuotantoa että hallinnoida eläinten suojelua ja niiden hyvinvointia. Ympäristöasioissa eri näkökulmat, taloudellinen ja ympäristönsuojeluun liittyvä, on jaettu kahden eri ministeriön, Maa- ja metsätalousministeriön ja Ympäristöministeriön kesken. Eläinten hyvinvointia avaavassa osiossa Internet-sivuillaan ministeriö kertoo eläinten terveydenhuollon olevan osa kansallista laatustrategiaa, jonka tavoitteita ovat mm. elintarvikkeiden turvallisuuden ja laadun varmistaminen, eläinten hyvä terveys ja maatilojen riskien hallinta.

Ministeriö valmistelee lakeja ja ohjaa eläinsuojelulainsäädännön toimeenpanoa. Ministeriön alaisuudessa kokoontuu *Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta*. Tämä hyvin laajapohjainen neuvottelukunta ilmoittaa itsellään olevan monia tehtäviä: ministeriön apuna ja ideapankkina toimiminen, tuotantoeläinten hyvinvoinnin tason seuraaminen Suomessa, yhteistyön lisääminen ja eettisen keskustelun ja tuotantoeläinten hyvinvoinnin arvostuksen kasvattaminen. (Maa- ja metsätalousministeriö a, n.d.).

Neuvottelukunta on vuoden 2006 kansallisessa Tuotantoeläinten hyvinvointistrategiassa aikoinaan tavoitteeksi asetettu ”eettinen neuvottelukunta” (Ahlström 2021).

Neuvottelukunnan kokoonpanoon ajalla 1.5.2016 – 30.4.2019 kuuluivat seuraavat toimijat: puheenjohtajina Valio Oy:n ja Helsingin yliopiston

(eläinlääketieteellisen tiedekunnan) edustajat ja muina pääjäseninä Maa- ja metsätalousministeriön edustaja, Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK ry, Svenska Landbrukproducenternas centralförbund SLC r.f., Luonnonvarakeskus, Helsingin yliopisto (Eläinten hyvinvoinnin tutkimuslaitos), Turun yliopisto (filosofian laitos), Suomen ympäristökeskus, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, Aluehallintovirasto, SEY Suomen eläinsuojeluyhdistysten liitto, Animalia, ProAgria keskusten liitto, A-tuottajat Oy, Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK ja Kuluttajaliitto. (Maa- ja metsätalousministeriö b).

Nykyinen neuvottelukunta, ajalle 1.7.2019 – 30.6.2022 asetettu, on hyvin samankaltainen kuin edellinenkin, muutamia poikkeuksia: puheenjohtajuus on kokonaan elinkeinoalan, kun puheenjohtajan nuijaa käyttävät ETT ry:n ja Valio Oyj:n edustajat. Pääjäsenistössä ovat uusina edustettuina Itä-Suomen yliopiston rikos- ja prosessioikeuden yliopistonlehtori, Kriittisen eläintutkimuksen verkoston edustaja ja Kesko, joka vaihtelee tasaisesti pääjäsenyyssuoroa SOK-yhtymän kanssa. Turun yliopiston filosofian laitos on tipahtanut varasijalle ja Helsingin yliopiston edustusta on leikattu, kun puheenjohtaja ei enää tule yliopiston tiedekunnasta. (Maa- ja metsätalousministeriö 19.6.2019.)

Valtio käyttää tuotantoeläintenkin hyvinvoinnin suhteen *julkista valtaa*. Sille on ominaista yksipuolisuus: julkista valtaa käyttävä voi määrätä oikeustoimia ilman toisen osapuolen suostumusta. Vaikka julkista valtaa käyttävätkin useimmiten kuntien ja muiden julkisten organisaatioiden virkamiehet, joitakin julkisen vallan käyttömahdollisuuksia on delegoitu myös yksityisille kansalaisille, kuten eläinsuojeluvalvojille (Wahlberg 2010). Viranomaisvalvonnalla edistetään myös tuotantoeläinten hyvinvointia niin pitkälle kuin lainsäädäntö ulottuu.

Käytännössä Maa- ja metsätalousministeriö delegoi tuotantoeläinten hyvinvoinnin valvonnan ja eläinsuojelulainsäädännön ja eläinkuljetusten valvonnan Ruokavirastolle (ent. Evira). Ruokavirasto ei itse tee tila- tai kuljetustarkastuksia, vaan toimii ylemmän tason koordinoijana ja suunnittelijana. Ruokaviraston tehtävät ovat moninaiset: oman esittelynsä perusteella se vastaa Euroopan unionin maatalousrahojen käytöstä Suomessa ja tukee maaseutua, valvoo ja kehittää elintarvikkeiden laatua ja edistää kasvien ja eläinten terveyttä

ja hyvinvointia (Ruokavirasto 2019b). Sillä on oma hyvinvointijaostonsa, Eläinten terveys ja hyvinvointi – yksikkö (EHYT), jolle se on delegoinut organisaatiossaan tämän tehtävän. Tuolla yksiköllä taas on erikseen terveysjaos (TERE) ja hyvinvointijaos (HYVI). Ruokavirasto on julkaissut sivuillaan oppaita eläinsuojelulainsäädännöstä eri eläinlajien kohdalla. Broileri puuttuu listasta vielä tämän gradun viimeistelyaikana. (Ruokavirasto 2020b.)

Ruokaviraston palkkalistoilla ovat tarkastuseläinlääkärit. He työskentelevät teurastamoissa yksinään valtion edustajina. Broilerin ollessa kyseessä tarkastuseläinlääkäri muun muassa tarkastaa tulevan teuraskuorman eli satoja laatikoita lintuja ja niiden mahdolliset näkyvät siipi- ja muut vauriot ja kuolleisuuden; teuraslinjalla avaa ja tarkastaa jo teurastettuja lintuja ja tarkastaa niiden jalkapohjat. Jalkapohjapisteet ja kuolleisuustiedot tarkastuseläinlääkäri raportoi Aluehallintovirastolle, joka hoitaa eläinsuojeluvalvonnan ja hyvinvointivalvonnan eli täydentävien ehtojen valvonnan käytännössä. AVI voi määrätä broilerin kasvatustiheyden väljennettäväksi, mikäli tarkastuseläinlääkäriin toimittamat tiedot kertovat heikentyneestä voinnista tuotantotilalla (Ruokavirasto 2018). Palaan teurastamovalvontaan vielä graduni keskustelussa ja pohdinnassa yleiselle lisätutkimukselle, siis luvussa 7.

Broilertuotantotiloille voi tehdä kahdenlaisia tarkastuksia: otantatarkastuksissa, toiselta nimeltään EU-eläinsuojelutarkastuksissa, selvitetään, täytyvätkö eläinsuojelun vähimmäisvaatimukset tilalla. Otantatarkastukset raportoidaan Euroopan Unionille asti, sillä EU valvoo eläinsuojelunsa vähimmäisehtojen toteutumista jäsenvaltioissa. Täydentävien ehtojen valvonta taas kuuluu AVIn läänineläinlääkäreille. (Evira 2018, 5-6.) Täydentävät ehdot ovat ehtoja, joiden täyttämisen perusteella voi saada maataloustukea, ja vuodesta 2007 asti yksi ehdoista on ollut eläinsuojelulain noudattaminen. Broilertiloille tällaiset tarkastukset tulivat vasta vuonna 2016, mitä ennen eläinsuojelulakia oli niissä valvottu EU:n eläinsuojelutarkastuksissa. Nuo tarkastukset taas alkoivat vuonna 2011 voimaan tulleen EU:n broilerin hyvinvointidirektiivin sisärajossa. Vuosina 2012-2013 tarkastus kohdistui tiloihin, joissa oli suurin eläinmäärä, ja puutteita oli 70 prosentilla tiloista. Eviran (nyk. Ruokavirasto) vuoden 2015 otantatarkastuksessa mukana oli vain yhdeksän broilertilaa. Tiloille olikin

annettu aikaa nostaa tuotantotapojensa laatua vastaamaan direktiivin vaatimuksia. (Anttonen ja Vornanen 2016, 152-155).

Eduskunnassa kokoontuu eläinsuojeluryhmä, joka on välillä ottanut tiedotusvälineissäkin kantaa ajankohtaisiin asioihin. Ryhmän entinen puheenjohtaja Ritva Elomaa (Perussuomalaiset) kuitenkin kertoi, että ryhmä on lähiaikoina ollut hiljainen, ja hänen puheenjohtajakaudellaankin kokouksissa oli ehkä nelisen edustajaa paikalla kerrallaan; koko ryhmässä on noin 30-40 jäsentä kaikista puolueista. Tuotantoeläimiin liittyvää keskustelua eduskunnassa hän kuvasi myös vähäiseksi; enemmän joka vuosi kuulee merimetsoista, valkoposkivanhoista ja susista. (Elomaa 13.4.2021.)

Puolueilta taas on viimeksi tänä vuonna 2021 Suomen eläinsuojelu – SEY ry:n ja Animalian Eläinpoliittisessa puoluekyselyssä kuntavaalien alla kysytty niiden mielipiteitä joihinkin eläinten hyvinvointiin liittyviin kysymyksiin, joihin voi vaikuttaa kuntatasolla: kaikki eduskuntapuolueet ja kaksi eduskunnan ulkopuolella toimivaa puoluetta vastasi muun muassa valvontaan, löytöeläintoimintaan ja populaatiokissaongelmaan koskeviin kysymyksiin. (Animalia ja SEY 2021). Puolueet osoittavat näin, että eläinpolitiikan kysymykset ovat myös niiden asialistalla. Broilerintuotantoon ja broilerin hyvinvointiin ei kuntavaaleissa juurikaan voi ottaa kantaa.

Suomessa on ollut työssä eläinsuojeluasiamies 12.8.2013-31.5.2015. Virkaa ei jatkettu enää ensimmäisen kauden jälkeen säästösyistä (Yle 2015b). Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma palautti eläinsuojeluasiamiehen tehtävän, ja siinä aloitti 1.9.2020 yhteiskuntatieteiden tohtori Saara Kupsala, jonka on tarkoitus jatkaa virassa 31.12.2023 asti. Eläinsuojeluasiamies tekee itsenäisenä ja riippumattomana toimijana aloitteita ja selvityksiä ja kehittää yhteistyötä eri osapuolien välillä, mutta ei ota kantaa yksittäistapauksiin eikä tee eläinsuojeluvalvontaa. Eläinsuojeluasiamiehen toimen kuvauksessa Ruokaviraston sivuilla korostuu jälleen eläinten hyvinvointi: pestin kuvauksessa ei puhuta eläinsuojelusta vaan eläinten hyvinvoinnista, vaikka nimike on eläinsuojeluasiamies. (Ruokavirasto 2020a.)

3.2 Alkutuotanto ja teollisuus

Broilerialan keskusjärjestö on nimeltään Suomen Broileryhdistys ry, joka kertoo jäseniään olevan ”- broileria kasvattavat tai emoja munittavat tuottajat ja maatilat, lihanjalostusyrietykset, eläinaineksen maahantuojat, rehutehtaat, laitteiden valmistajat ja maahantuojat sekä eläinlääkinnän ja tutkimuksen edustajat” (Suomen Broileryhdistys a, n.d.). Broileryhdistys taas on Suomen Siipikarjaliiton, siipikarja-alan keskusjärjestön äsenyhdistys. Siipikarjaliitto julkaisee neljästi vuodessa ilmestyvää Suomen Siipikarja – jäsenlehteä. Se on hyvin verkostoitunut Pohjoismaihin: joka vuosi järjestetään Nordic Poultry Conference, Pohjoismainen siipikarjakonferenssi. Se toi siipikarja-ammattilaisia viimeksi Turkuun vuoden 2019 konferenssiin, jossa broilerien hyvinvointiin liittyviä asioita puitiin lähinnä fyysisen terveyden näkökulmasta. Isovanhempaispolven virikkeistä ja eläinten tunteista puhui Norjan Animalian edustaja. (Suomen Siipikarjaliitto 2019.)

Siipikarjaliitto tutustuttaa suomalaiset eläinlääkäriopiskelijat siihen, miltä tuotanto käytännössä näyttää. Siipikarjaliiton koordinoitavana ovat myös muun muassa valtion viranomaisten tutustumiskäynnit siipikarjatiljoilla. Siipikarjaliitto kuuluu Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliittoon (MTK). Tällä merkittävällä etujärjestöllä on erikseen oma siipikarjaverkostonsa. MTK on hyvin verkottunut sekä Maa- ja metsätalousministeriön että ministeriön alaisen Luonnonvarakeskuksen suuntaan. MTK tekee yhteistyötä Luken kanssa muun muassa broilerinlihan viennin edistämässä (ks. luku 3.4.) ja rahoittaa jopa oppilaskuljetukset seinäjokelaiseen vierailukanalaan.

Tuottajille tärkeä toimija on Eläintautien torjuntayhdistys ETT ry, jonka perustivat elintarviketeollisuuden ja tuotannon toimijat Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin. ETT valvoo erityisesti eläinten tautitilannetta ja sitä, ettei Suomeen tulisi uusia, vakavia eläintauteja.

Tuotantoeläinten hyvinvointiyhdistys TEH ry näki päivänvalon alkuvuodesta 2012, jolloin se perustettiin vastavoimaksi julkisuudesta tutuille eläinsuojelu- ja eläinoikeusjärjestöille. Kuten TEH ry kertoo sivuillaan, oli 'tarve saada

"toisenlainen" eläinsuojeluyhdistys yhteiseksi foorumiksi kotieläintuotannon piirissä toimiville henkilöille ja yhteisöille' (TEH n.d.).

Broilerinlihaa Suomessa tuottavat ruokatalot HKScan ja Atria sekä pienemmällä mittakaavalla Luomu Invest Oy (L'Uomu Nokka - brändi) ja Naapurin Maalaiskana Oy. Niittylintu Oy:n tapaiset yritykset, jotka kasvattavat hitaasti kasvavia lintuja kokovuotisin ulkoilumahdollisuuksin, ovat marginaalissa. Kaikki broilertuottajat työskentelevät suoraan näiden ruokatalojen sopimustuottajina. Tilavierailutkin järjestetään ruokatalojen kautta, ja tuottajien mukaan pitkälle viety tautisuojaus on syy sille, että vierailut harkitaan tapauskohtaisesti.

Euroopan unionin neuvoston lopetusasetuksessa teurastamot määrätään valvomaan itse itseään, harjoittamaan siis omavalvontaa. Käytännössä teurastamoilla on siis nykyään erilliset eläinten hyvinvointivastaavat. Lisäksi alan toimijoiden järjestöille käytännössä suositellaan hyvien toimintatapojen oppaiden laatimista. Riskejä varten alan toimijat velvoitetaan laatimaan koko tuotantoketjut kattava toimintaohjeisto. (Euroopan unionin neuvosto 2009, 27, 38, 46.)

Lihanjalostuslaitokset kuuluvat Elintarviketeollisuusliittoon (ETL).

3.3. Vähittäiskauppa

Suomessa toimii vuonna 2021 kaksi merkittävää kotimaista kauppaketjua: Kesko ja S-ryhmä. Ulkomailta on saapunut jo tutuksi tullut Lidl. Kesko kirjoittaa 3.5.2018 julkistetussa, 22.3.2021 päivitetystä eläinsuojelulinjauksessaan, että se odottaa alkutuotannon seuraavan Brambellin komitean viittä vapausperiaatetta. Linjaukseen on kirjattu huomioita myös monista eläinlajeista erikseen; broilereista ei ole erillistä linjausta. (Kesko 2021.)

S-ryhmän eläinsuojelulinjauksessa toistuvat Brambellin viiden vapauden periaatteet. Samoin kuin Keskolla, myös S-ryhmällä on erityismainintoja

monista eläinlajeista, broileri näistä vielä puuttuu. S-ryhmän eläinsuojelulinjauksessa puhutaan sekä luonnollisten että lajityypillisten käyttäytymistarpeiden huomioinnista eläinten kasvatuksessa. (S-ryhmä n.d.)

Lidlillä ei ole linjauksia eläimistä erikseen; Lidlin vastuullisuusohjelman osa-alueet ovat tuotteet, toimitusketju, työntekijät, ympäristö ja yhteiskunta. Eläinten hyvinvointi sisältyy tuote-osa-alueeseen, sillä Lidl kertoo siinä suosivansa kolmannen osapuolen valvomia vastuullisuussertifikaatteja. Sellainen sertifikaatti on mm. Welfare Quality. (Lidl n.d.)

3.4. Tiede ja koulutus

Broilerin pitoon, kun broilereita on vähintään 500, pitää olla pätevyys. Sen voi saada joko erillisistä pätevyyskoulutuksista tai osana Tuotantoeläinten hoidon ja hyvinvoinnin ammattitutkintoa

(Ruokavirasto 2018). Broilerintuottajaksi voi tulla suorittamalla lakisääteisen, kaksipäiväisen pätevyyskoulutuksen ja todistamalla sen jälkeen osaamisensa. Kouluttajana toimii Suomen Broileryhdistys. Koulutuksia on harvakseltaan: Broileryhdistyksen internetsivujen perusteella viimeksi muutaman vuoden tauon jälkeen keväällä 2019 (Suomen Broileryhdistys 2019).

Kaikki eläinlääkärit koulutetaan Helsingin yliopistossa. Tieteellinen hyvinvointikoulutus tarjoaa lisensiaattivaihetta käyvälle opiskelijalle yhden vaihtoehdoisen syventävän kurssin (3 op) nimeltä Kotieläinten etologia ja hyvinvointi. Broilerin hyvinvointia sivuaa kurssi Siipikarja – terveydenhuollosta elintarviketurvallisuuteen (2 op). Kurssikuvausten perusteella broilerin hyvinvoinnista kiinnostunut eläinlääkäriopiskelija pääsee käymään kerran opintojensa aikana siipikarjatilalla ja oppii vähän hyvinvointikäsitteestä ja käyttäytymisestä ja paljon elintarviketurvallisuudesta ja sairauksista. Näitä kursseja vetävät harvat asiasta tietävät: professori Anna Valros, yliopistonlehtori Eija Kaukonen sekä dosentti ja kliininen opettaja Laura Hänninen kliinisen tuotantoeläinlääketieteen osastolta. Viimeksi mainittu ohjaa myös kandidaattiohjelmassa yhteensä 9 opintopisteen verran opiskeltavaa

kurssikokonaisuutta Eläinlääkärin etiikka ja eläinsuojelu. Kandidaattivaiheessa on pakollista suorittaa rehustukseen keskittyvä kurssi Eläintenpito – naudat, siat ja siipikarja (5 op). Nimenomaan broilerin hyvinvointiin nämä laajat kurssit eivät kuitenkaan keskity. (Helsingin yliopisto n.d.)

Eläinten hyvinvointi mainitaan uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Mitä tulee ammatilliseen koulutukseen, siipikarjantuotantoa ei voi enää opiskella omana alanaan. Ammatti- ja ammattikorkeakouluilla on kuitenkin maatalouden koulutusohjelmia, kuten AMK:n luonnonvara-ala, joissa myös tuotantoeläinten hyvinvoinnista keskustellaan. Ammattikoulussa yksi tällainen koulutusala on maatalouden perustutkinto ja siinä eläinhoidon osaamisala. Suomessa ei ole tarjolla eläinten hyvinvoinnin maisteriohjelmaa. Maaseutuvirasto huolehtii erilaisiin tukiin liittyvistä viranomaisten ja kansalaisten kouluttamisesta. (Eläinten hyvinvointikeskus 2016, 26-31).

Tuotantoeläinten hyvinvointia tutkii Suomessa kaksi suurempaa keskittymää: Helsingin yliopiston alla toimiva Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus sekä Maa- ja metsätalousministeriön alainen Luonnonvarakeskus (Luke). Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus pohjaa toimintansa monitieteelliselle tutkimustyölle, ja sen jäsenien taustat ovat eläinlääketieteessä, kotieläintieteessä, biologiassa ja kognitiotieteissä (Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus n.d.). Näiden keskusten välillä on havaittavissa ero: siinä missä hyvinvoinnin tutkimuskeskus tutkii nimenomaan eläinten hyvinvointia, Luke antaa ideoita uusien elinkeinojen edistämiseen ja kehittää niitä (Luke a, n.d.). Vuodesta 2018 vuoteen 2022 asti Luke selvittää MMM:n rahoituksella mm. ”Suomi-broilerin” brändäysmahdollisuuksia ja viennin kasvattamista ulkomaille Ruokavienti kasvuun yhteistyössä (RuoKasvu) – hankkeessa yhdessä MTK:n ja Lomalaidun ry:n kanssa (Luke c, n.d.).

Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus järjestää vuosittain Eläinten hyvinvointifoorumin, joka on avoin kaikille ja jossa käsitellään aina tiettyä aihetta. Broileri on aiheissa ollut edustettuna kerran – vuonna 2014 aiheena oli ontuva broileri eli lihakanan jalkaongelmat (Kaukonen 2014).

Eläinten hyvinvointikeskuksen (EHK) tehtävä on eläinten hyvinvoinnin turvaaminen ja parantaminen levittämällä tutkittua tietoa eläinten hyvinvoinnista. Lisäksi keskus toimii kansallisena tieteellisenä yhteyspisteenä (National Contact Point), joka on määrätty EU:n kansallisessa lopetusasetuksessa ja julkaisee viiden vuoden välein mittavahkon dokumentin Eläinten hyvinvointi Suomessa. Aiemmin Eläinten hyvinvointikeskus sijaitsi Helsingin yliopistossa. Vuonna 2017 se siirrettiin riippumattomasta tiedeyliopistosta Luonnonvarakeskuksen yhteyteen ja Maa- ja Metsätalousministeriön rahoituksen alaisuuteen.

3.5. Eläinsuojelu- ja eläinasiajärjestöt ja eläinoikeusliike

Eläinten hyvinvointiin ja etiikkaan erikoistuneista kansalaisjärjestöistä Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnassa istuvat edustajat Animaliaista ja Suomen Eläinsuojeluyhdistysten liitosta (SEY). SEY on vuodesta 1901 Suomessa toiminut yli 40 paikallisen eläinsuojeluyhdistyksen keskusliitto, joka ilmoittaa toimintansa tavoitteen olevan lisätä kaikkien eläinten hyvinvointia ja kunnioitusta yhteiskunnassa. Vuonna 1961 perustettu Animalia taas kertoo toimivansa eläinten oikeuksien puolesta asiantuntija- ja kansalaisjärjestönä. (SEY n.d., Animalia n.d.)

Virallisten yhteistyöelinten ja instituutioiden ulkopuolella toimii lisäksi eläinoikeusjärjestö Oikeutta Eläimille (OE), jonka työn näkyvin piirre on tuottajien ja teurastamojen salakuvaus ja kuvien ja videomateriaalin julkaisu omien temaattisten nettisivujen sekä median kautta. (Oikeutta Eläimille n.d.) Tällaista toimintaa OE on harjoittanut vuodesta 2007, ja saanut ajoittain aikaan mediakohuja ja julkista painostusta valvontaviranomaisten sekä tuottajien suuntaan sekä keskustelua toimiansa hyväksyttävyydestä. Broileritiloilta OE on viimeksi toimittanut syksyn 2019 kuvamateriaalia Yleisradiolle. Tuota materiaalia käytettiin jo aiemmi mainitussa Ylen MOT-artikkelissa broilerien kuolleisuudesta (Yle 2020). Oikeutta eläimille on monesti vuosien varrella asettanut agendan julkiselle keskustelulle ja siten vaikuttanut keskusteluun tuotantoeläinten voinnista ja ihmisten eläinsuhteesta.

4. UUSLIBERALISMI, KANSALAINEN JA KULUTTAJA

4.1. Uusliberalismi ja uusliberaali kansalainen

Tässä gradussa keskiössä ovat *kansalainen* ja *kuluttaja* sekä niiden fuusio, *kuluttajakansalainen*. Jotta ymmärtäisi paremmin yksilöiden itsenäistä ja yhteistoiminnallista valintojen ja päätösten tekoa, on hyvä hahmottaa, mikä on se laajempi voimasuhteiden ja merkitysten viitekehys, jossa he elävät ja toimivat.

Damien Cahill ja Martjin Konings kirjoittivat kokonaisen kirjan uusliberalismista ja alustavat, että yleisesti sen ymmärretään tarkoittavan Ison-Britannian Margaret Thatcherin ja Yhdysvaltain Ronald Reaganin symboloimaa sääntelyn purkamista, laajaa yksityistämistä ja vapaakaupan nousua. Silti tuolloin uudenlainen sääntely kasvoi, kun vapaalle kaupalle asetettiin sääntöjä, eikä valtion toiminta vähentynyt juuri mitenkään. Uusliberalismi on, kirjoittavat Cahill ja Konings sekä toisaalta Rajesh Venugopal artikkelissaan *Neoliberalism as concept*, heikosti määritelty käsite, jota toiset ovat käyttäneet löyhänä adjektiivina monenlaisissa yhteyksissä, toiset identifioineet kokonaiseksi ideologiseksi projektiksi. Sen analyttinen arvo on kärsinyt kolauksen käsitteen yleistyessä merkitsemään mitä useampia ilmiöitä yhdessä. Uusliberalismin voi käsittää paluuna (*uusliberalismi*) niin kutsuttuun *laissez faire* – liberalismiin ja pieneksi ajettuun valtioon sekä kansallisen päätöksenteon alistumiseen maailmanlaajusten finanssi- ja markkinailmiöiden alle (Cahill ja Konings 2017, 2-5; Venugopal 2015, 165-166, 172.) Sen voi myös käsittää tiettyjen ajattelijoiden kirjoitusten kautta ideologiaksi, joka on ajettu käytäntöön eliittien kautta. Näitä ajattelijoina ovat esimerkiksi Friedrich Hayek, Milton Friedman ja muut Chigagon koulukunnan sekä Mont Pelerin liiton teoreetikot. Kirjoittajat kuitenkin sanovat, että tällaisessa lähes salaliittomaisessa teoretisoinnissa ei ole mieltä: uusliberalismi ei olisi voinut nousta vain eliittien epädemokraattisten projektien kautta. Päinvastoin se on muotoutunut erilaiseksi eri yhteiskunnissa. (Cahill ja Konings 2017, 2-9.) Venugopal tunnistaa uusliberalismin käsitteen viljelyssä kolme pääsuuntaa: uusliberalismin maailmanlaajuisena uskolonialismina eli siirtomaa-aatteena, uusliberalismin autoritäärisenä

pääoman hallintana ja uusliberalismin talouspoliittisena agendana (Venugopal 2015, 172-176).

Se, mitä uusliberalismi on saanut aikaan, kertovat Cahill ja Konings, on suurten yritysten valta-aseman kasvu ja pönkittäminen. Ne voivat ohjata valtion politiikkaa ja vaikuttaa siihen omien etujensa ajamiseksi. Kaksi asiaa on tapahtunut: sekä valtion järjestelmien uudelleenmuotoutuminen niin, että suuryrityksillä on niissä enemmän tilaa, että aivan uusien vaikutusmahdollisuuksien ilmestyminen näille yrityksille. Yritysten itsesääntely (self-regulation) on tämän kehityskulun selvin esimerkki. Yritykset saavat itse luoda säännöt, joita niiden pitää noudattaa ja joiden noudattamisessa niitä valvotaan ja ne valvovat itse itseään. Itsesääntelyn tulosten kirjoittajat väittävät olevan heikkoja. Yksityistäminen on myös tuonut yritysten edustajat suoraan politiikan pöytiin. Projekteja tehdään yhdessä yritysten, virkamiesten ja poliitikkojen kanssa. (Cahill ja Konings 2017, 104-107.)

Miten kansalainen ja kuluttaja sitten liittyvät uusliberalismiin? Tämän gradun aiheelle ajankohtaista on, että yritysten toivotaan ottavan itsesääntelyvastuuta eläinten hyvinvoinnista. Tämä toki vaikuttaa myös kansalaisen ja kuluttajan rooliin valtion lisäksi. Valtion sääntelyn vähetessä ja markkinoiden vallatessa alaa on vahvistunut uusi rooli, ihmisen rooli kuluttajana markkinoilla, joilla vahvistuvat yritykset valtaavat alaa. Hallinnon yksityistyminen (private governance) vaikuttaa eläinten hyvinvoinnin alalla esimerkiksi erilaisten pakkausmerkkien ja sertifikaattien käyttöönotossa. Uusliberaali kansalainen on ihminen, joka hallitsee ja sääntelee ja kehittää itseään ja on vastuullinen. Anisha Datta ja Indranil Chakraborty kuvaavat kriittissävyisessä tekstissään *Are You Neoliberal Fit? The Politics of Consumption under Neoliberalism*, että uusliberaali kansalainen ottaa haltuun oman elämänsä, tekee vastuullisia valintoja ja auttaa siinä samalla muita onnistumaan. Hän ei ole riippuvainen julkisista palveluista. Nykykapitalismissa on kolme keskeistä toimijaa: menestyvä yrittäjä, työteliäs veronmaksaja ja autonominen kuluttaja. (Chakraborty ja Datta 2015; 459, 461.) Uusliberaali kansalainen luodaan koulutuksen kautta: jokaiselle halutaan esimerkiksi singaporelaisessa SkillsFuture-ohjelmassa taata oma koulutuspolku, oma valinnan mahdollisuus, ja siten myös vastuu kuuluu lopulta yksilölle, joka tekee valinnat. Carl Ng'n

mukaan ohjelmassa yksilöä rohkaistaan uusliberaalissa eetoksessa olemaan autonominen, itseään ohjaava ja itsestään vastuun ottava kansalainen, jonka epäonnistuminen tai onnistuminen on itsestä ja itsen kehittämisestä kiinni. (Ng 2018, 122). Myöhemmin tässä gradussa on kirjoitettuna auki Angela Kallhoffin esitys kuluttajakansalaisesta kompetensseineen eli kykyineen ja osaamisineen, joiden muodostamista valtion tulee tukea.

Norwood ja Lusk kirjoittavat teoksessaan *Compassion, by the Pound. The Economics of Farm Animal Welfare*, että tuotantoeläintenkin oloista päätettäessä ideologista kamppailua käyvät usko valtioon ja usko markkinoihin. He itse ajattelevat, että hallituksella on mahdollisuus tuottaa hyviä lopputuloksia vain silloin, kun hallitus on täydellinen tai lähes täydellinen. Poliitikot ovat kuitenkin helposti intressiensä vietävissä, koska he haluavat tulla valituiksi uudelleen. Siksi kirjoittajat uskovat enemmän markkinoihin. Lisäksi hallituksen toimeenpanemat päätökset, kuten vaikka tietyt tuotteet kieltävät lait, jakavat kansalaiset voittajiin ja häviäjiin. Suurin osa ihmisistä ei ymmärrä, mistä syystä lait tulevat ja mitä hyvää niillä tavoitellaan ja silloin he kokevat vain haitan ja menetyksen, eivät hyötyä. Valtio ei ole paras tiedonlevittäjä. Intressiensä sokeuttamat päättäjät saattavat myös antaa tilaa hallinnan kaappaukselle (engl. regulatory capture), jossa tiettyjen eturyhmien intressit valtaavat alaa päätöksenteossa. Onko poliitikoilla motivaatiota toimia paternalistisesti, siis valita tietty toimintatapa silloinkin kuin väestö ei ymmärtäisi sen mielekkyyttä? (Norwood ja Lusk 2011, 307-310.)

Norwood ja Lusk uskovat uusliberalismin hengessä markkinoihin, tai tarkemmin ottaen he uskovat sosiaalsiin normeihin, jotka kehittyvät ja jotka otetaan laajasti käyttöön ja jotka siten voivat muuttaa tilanteita paljon tehokkaammin kuin valtio. He mainitsevat mm. eläinasiajärjestöt, jotka ovat nostaneet eläinten oloja vakavasti otettavan yhteiskunnallisen keskustelun tasolle ja vaikuttaneet yritysten toimintaan. Järjestöillä on voimaa luoda uusia sosiaalisia normeja, jotka lopulta näkyvät myös ihmisten ostokäyttäytymisessä. Markkinoillakin on voimaa, siitä ovat kirjoittajien mukaan osoituksena esimerkiksi häkittömien kanojen munat. (Norwood ja Lusk 2011, 316-318.)

Markkinoilla ongelma on, että ne ovat huonoja luomaan julkishyödykkeitä – siis hyödykkeitä, jotka ovat tarjolla kaikille ehtymättä. Joku saattaa saada

mielihyvää siitä, että toiset ostavat paremmin voivien eläinten lihaa tai maitoa, mutta ei itse osta niitä. Kustannukset jäävät toisille, ja lopulta tuotteet otetaan tuottojen puutteessa pois markkinoilta. Tätä kutsutaan markkinoiden epäonnistumiseksi (market failure), ja tuon jonkun toiminta on vapaamatkustamista (free-riding). Markkinoiden tuotemerkitkään eivät lopulta välitä kovinkaan paljon tietoa, jota kuluttaja tarvitsisi ymmärtääkseen, että tiettyyn merkintään siirtyminen olisi arvokasta. Norwood ja Lusk alustavat valtiolle tässä vaiheessa roolin: se voisi luoda ja saattaa voimaan tuotantostandardit, jotka sopivat sekä vähittäiskaupalle että tuottajille. (Norwood ja Lusk 2011, 310-315.) Tämän markkinoiden ja valtion yhteistyön voi käsittää merkiksi uusliberaalista ajattelusta.

Päätääksemme tämän johdatuksen uusliberaaliin maailmanjärjestykseen ja kansalaisen osaan siinä, on syytä vielä mainita Norwoodia ja Luskiä lainaten, että ongelman ytimessä yleisesti sekä lakien että tuotemerkkien kanssa on informaation epäsymmetria: esimerkkinä tästä toimivat käsitteet informoitu vaikutus (informed impact) ja koettu vaikutus (experienced impact) sekä informoitu seuraus (informed effect) ja koettu seuraus (experienced effect). *Informoituja* vaikutus- ja seurausanalyysijä ennen ja jälkeen päätöksenteon tekevät ihmiset, joilla on tietoa asiasta, kuten tuotantoeläinten hyvinvoinnista. He saattavat olla juuri niitä ihmisiä, jotka jonkin lain tai käytännön laittavat vireille. *Koettuja* päätösluonnosten vaikutuksia ja niiden toimeenpantuja seurauksia kritisoi kansa, jolla ei ole samanlaista tietotasoa kuin informoiduilla ihmisillä. Tämä vastinpari tiedon ja kokemuksellisuuden ja panoksen ja tuotoksen välillä ja informaation epäsymmetria on hankala myös tuotantoeläinten voinnista puhuttaessa. (Norwood ja Lusk 2011, 319-320, 327-331.)

4.2. Kansalainen

Kansalaisen käsite on aivan poliittisen filosofian keskiössä ja Euroopassa yhtä vanha kuin eurooppalaiseksi mielletty yhteiskunta-ajattelu. Sen varhaisimpia tunnetuimpia määrittelijöitä läntisessä maailmassa oli Aristoteles, jonka mukaan ihminen on poliittinen eläin, jonka koko potentiaali voi saavuttaa täyttymyksensä

ainoastaan kaupunkivaltiossa (polis). Kun kansalainen astui julkisille paikoille päättämään ja keskustelemaan, hän saattoi elää hyvää elämää, tavoitella onnea (eudaimonia) elämällä hyveellisesti, ei vain olla olemassa. Tämä julkinen toiminta kuitenkin oli varattu vain miehille, ja naiset sekä ulkomaalaiset ja orjat oli rajattu ulkopuolelle, olemaan vain olemassa ja miesten hallittavina. Aristoteleelle ihannevaltio oli vapaiden miesten demokratia. (Häyry 2000, 40, 42-43.)

Vesa Heikkinen esittää, että yhtä aikaa taloudellisen kasvun kanssa kansalainen klassisessa muodossaan, hyvää elämää elävänä yksilönä kokonaisuudessa, alkoi hiljetä ja kansalaisista päätettäessä tärkeimmiksi asioiksi nousivat rahaan liittyvät asiat, verotus ja perimäoikeus. Renessanssiprinssit viimeistään kahlitsivat kansalaiset oman mielivaltansa alle. Moderni käsitys kansalaisesta ja kansalaisuudesta taas alkoi kehittyä keskiluokan nousun myötä, ja siihen vaikutti muun muassa ajattelija John Locke. (Heikkinen 2020, 54-55.)

Locken ajattelu raivasi tietä pois prinssien vallan alta. Hänen ajattelussaan ihmiset ovat luonnontilassa, siis silloin kun ovat vailla mitään johtajaa tai sopimuksia, varsin rauhanomaisia olentoja, joilla pitää olla oikeus elämään, terveyteen, vapauteen, ruumiilliseen koskemattomuuteen (itsemääräämisoikeus) ja omaisuuteen, ja oikeus rangaista sitä, joka loukkaa hänen tai muiden oikeuksia. Jokainen ihminen voi Locken mukaan omistaa sen verran maata kuin pystyy viljelemään. Yksinvaltiut ei sovi tähän kuvioon. Luonnontila on harmoninen, mutta kaikki eivät välttämättä elä luonnontilassa ja vääryyksiä saattaa siksi tapahtua. Täysi luonnontila ei käytännössä onnistu. (Russell 1948, 150-151; Häyry 74-76.) Locke esittää, että ratkaisu mahdollisiin ristiriitoihin ja sopuisan yhteiselon perusta on hallitus ja (kansalais)yhteiskunta. Siihen liittyneet ratkaisevat riitansa ja rankaisevat väärin tehneitä vetoamalla yhteiseen auktoriteettiinsa: lakiin ja sen käyttöön. Yhteiskuntaa tarvitaan suojaamaan yksilön oikeudet ja vapaudet. Hallitusta tarvitaan suojaamaan omaisuus. (Russell 1948, 157; Häyry 74-76) Enemmistön tekemät päätökset vievät yhteiseen hyvään. Toisaalta, kirjoittaa Russell, on muistettava, ettei Locken teorioissa ollut naisille tai köyhille suotu kansalaisoikeuksia. (Russell 1948, 156-157.)

Heikkinen argumentoi, että prinssien vallan alla kansalainen oli nähnyt, mihin vääryyteen valtio kykeni, joten vastakkain asettuivat yksilön oma etu ja valtion etu, yksityinen ja julkinen intressi. Uudessa käsityksessä kansalaisesta hän pysyi yksilönä eikä hänen enää tarvinnut välittää toisista kansalaisista tai osallistua julkiseen elämään. Käsitys julkisesta tilasta muuttui myös: se ei ollutkaan enää mikään moraalinen yksikkö antiikin tyyliin, paikka hyvälle elämälle, vaan alue, jolla haluttiin näkyvyyttä ja saavutettavuutta. Tähän tarpeeseen vastasivat sanomalehdet, puhelimet, radio. Ei ollut enää kyse yhteisestä hyvästä vaan yhteisestä saavutettavuudesta. (Heikkinen 2020, 55-57.)

Artikkelissaan *The inadequacy of liberal citizenship* Heikkinen (2020) esittää, että nykyisen eurooppalaisen liberaalin kansalaisuuden ongelmana on, että valtiot ovat antaneet yksilöille suojan tyrannialta, mutta jättäneet heidät sitten yksin vapautensa kanssa. Vastakkain on kaksi ideaa kansalaisen roolista: kansalainen omia etujaan ajavana yksilönä, jonka perusvapauksia esimerkiksi EU suojaa; ja vanhemman valtiokäsityksen kansalainen, joka oli osa kokonaisuutta, laivaa joka purjehti sovittuun suuntaan. Harry Boyte (2004) argumentoi lisää: kansalaisilta on riisuttu valta ja vaikuttamismahdollisuudet. Poliitiikka on professionalisoitunut lobbaajineen ja ammattipoliitikoineen ja kansalaisista puhutaan lähinnä hallituksen objekteina: kuka saa ja mitä ja kuinka paljon. Talous uhkaa myös karata käsistä. Hän identifioi antiikin osallistuvan kansalaisen lisäksi kaksi käsitystä kansalaisesta: liberalismiin kansalainen äänestää ja protestoi, kansalaisyhteiskunnan kansalainen toimii vapaaehtoisena ja keskustelelee yli raja-aitojen. Tämä kansalaisyhteiskunta taas on muuttunut rattaaksi, johon voidaan heittää oikeastaan mitä vain, ja päätöksentekoa ohjaa lopulta tekninen rationaalisuus. Kansalainen toisaalta osallistuu paljonkin, mutta siitä ei ole hyötyä, sillä kansalaisuus on irrotettu työstä omaksi keskustelualueekseen. Boyte lainaa Jurgen Habermasin ajattelua, jonka mukaan käytännön järkeily on erotettava viestinnällisestä järkeilystä. Käytännön järki ohjaa kohti ongelmanratkaisua, mutta viestinnällinen järkeily kohti yhteisymmärrystä. Edellinen kuuluu isoille instituutioille, jälkimmäinen arkielämään. Tätä erottelua kirjoittaja kritisoi, sillä se rajaa kansalaisen vallasta. (Boyte 2004, 57-58, 64-66.)

Kansalaisuutta voi lähestyä sisään ottamisen ja ulossulkemisen näkökulmasta, jolloin puhutaan siitä, ketkä saavat tiettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia. Näin kansalaisuudesta puhutaan esimerkiksi maahanmuuton yhteydessä: kansalaisuuden saa täytettyään tietyt vaatimukset ja elettyään valtiossa tietyn aikaa. Se ei kuitenkaan ole ainoa paikka puhua kansalaisista. Heikkisen artikkeli keskittyy puolustamaan kansalaisuutta instituutiona, johon kuuluu julkinen keskustelu ja julkinen itseymmärrys. (Heikkinen 2020, 51-52.) Toisin sanoen: keitä me kansalaiset olemme yhdessä ja mitä haluamme? Siinä on kuultavissa antiikin kaiku.

Boytelle ei riitä tämäkään. Hän itse ehdottaa kolmatta vaihtoehtoa: kansalaisuutta julkisena työnä (public work). Hänen mukaansa julkiselämä erotetaan usein työelämästä samalla tavalla kuin yksityinen julkisesta, vaikka työ itsessään sisältää paljon poliittista. Käsitys kansalaisesta ihmisenä, joka tekee työtä, laajentaa kansalaisen joksikin enemmän kuin vain äänestäjäksi tai keskustelun käyjäksi ilman todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Opettajat, juristit ja kauneudenhoitajat, jotka omilla alueillaan luovat yhteisöjä, ovat poliittisia kansalaisia. Kansalainen julkista työtä tekevänä ihmisenä ottaa huomioon maahanmuuttajat, nuoret ja keskiluokan yhteisöt. (Boyte 2004, 57-58, 114.)

Oli kansalaisen osa mikä vain, kansanvallassa hänen – tai ainakin kansalaisten kokonaisuutena – on osallistuttava. Kansanvallan oikeutus perustuu siihen. Suomen edustuksellisessa demokratiassa valta on kansalla, joka luovuttaa sen käytön edustajilleen kerran neljässä vuodessa käytävissä eduskuntavaaleissa. Eduskunta on lakia säätävä valtion elin ja eduskunnasta koottava hallitus vuorostaan toimeenpanee lainsäädännön. Periaatteessa kansalainen siis voi käyttää valtaa ainakin kerran neljässä vuodessa käymällä äänestyskopissa.

Kansalaiset ovat vaikuttaneet muutoinkin: luoneet ammattiliittoja, äänestäneet, vaikuttaneet yhteiskunnallisiin oloihin mustien oikeuksista naisten oikeuksiin. Kansalaisuus yhteisen hyvän sopimisena on ollut mahdollista myös modernina aikana. Kansalaisuutta opetetaan. Esimerkiksi suomalaisissa peruskouluissa opetetaan kansalaisten oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskuntaopin oppiaineessa. Kansalaiset voivat osallistua monenlaisiin keskusteluihin ja vaihtoihin.

Kansalaiset voivat kerätä adresseja, joissa he vetoavat päättäjiin tietyn asian muuttamiseksi. Kansalaiset voivat tehdä kansalaisaloitteita, jotka etenevät eduskunnan käsiteltäviksi, jos ne saavat vähintään 50 000 allekirjoitusta puolen vuoden aikana. Aloitteita on kerätty sivulle kansalaisaloite.fi, jota ylläpitää oikeusministeriö. Osa suomalaista demokratiaa on myös mahdollisuus järjestää tarpeen vaatiessa kansanäänestys, jossa äänioikeutetut äänestävät suoraan tietystä asiasta. Kansanäänestyksiä on kunnallisia ja valtiollisia; tähän mennessä Suomessa on äänestetty valtion tasolla kahdesti, vuonna 1931 kieltolain kumoamisesta ja vuonna 1994 liittymisestä Euroopan unionin jäseneksi.

Kansalaisilta kysytään heidän mielipiteitään. Euroopan Unioni kokoaa tasaisin väliajoin eri aihepiirien Eurobarometrejä eli kyselytutkimuksia, joiden ideana on kerätä tietoa EU-kansalaisten asenteista ja käsityksistä. Erikseen eläinten hyvinvoinnista kansalaisilta kysyttiin vuonna 2015 ja tulokset julkaistiin vuonna 2016. Kyselyyn vastanneista 43 prosenttia oli sitä mieltä, että eläinten hyvinvointi pitää hoitaa julkisen vallan ja bisneksen yhteistoimintana (kansalainen ja kuluttaja mukana); 40 prosenttia ajatteli, että asia on julkisen vallan ja kuuluu nimenomaan kansalaisille; ja 12 prosenttia vastasi, että eläinten hyvinvointi on kuluttajan päätösten alasta ja siksi sen käytännöt siirrettävissä yritysmaailmalle. Suomalaisten vastauksissa painottui julkisen vallan vastuu ja käsitys hyvinvoinnista kaikkien kansalaisten asiana (51 prosenttia vastanneista). Suomalaisista erikoisbarometriin vastanneista 80 prosenttia vastasi olevansa valmiita maksamaan lisää eläinten hyvinvoinnista, suurin osa eli 45 prosenttia heistä viiteen prosenttiin asti lisää. 46 prosenttia suomalaisvastaajista oli sitä mieltä, että hyvinvointituotteita on luultavasti jo tarpeeksi tarjolla kaupoissa, toisaalta 38 prosenttia oli sitä mieltä, että ei ole. (EU 2015, 44-52.)

Vaikka mahdollisuuksia on, kansalaisena yhteiskuntaan osallistuminen ei ole ongelmaton. *Kansalaiskompetenssiksi* Sami Borg ja Elina Kestilä-Kekkonen määrittelevät kansalaisen kyvyn ”toimia yhteiskunnan jäsenenä ja tulkita sen tapahtumia” (Borg ja Kestilä-Kekkonen 2017, 68). Kompetenssin taso ei voi olla samanlainen ihmisellä, joka osaa valtakieltä ja ihmisellä, joka sitä ei osaa. Osallistumista poliittiseen elämään voi haitata myös taloudellinen ahdinko: Erkki

Rasi kirjoittaa pro gradu – tutkielmassaan Marginaalista marginaaliin? Taloudellisen syrjäytymisen vaikutus poliittiseen kiinnittymiseen, että ihmiset, joiden mahdollisuus kuluttaa hyödykkeitä ja palveluja heikkenee, kiinnittyvät myös heikommin poliittiseen toimintaan. Ihmiset, joiden käsitys oman kotitaloutensa taloudellisesta tilanteesta on negatiivinen, valitsevat äänestämisen sijaan uusia osallistumismuotoja ja muita perinteisiä osallistumismuotoja, ja kiinnittyminen politiikkaan heikkenee yleisesti. (Rasi 2016, 77.)

Voiko olla niinkin, että markkinoiden ja poliittisten instituutioiden asettuessa vastakkain kansalainen valitsee yhä helpommin markkinat ja erillisyyden muista, sillä poliittiset instituutiot ovat jäykkiä ja vaativat osittaista omista intresseistä hellittämistä? Toisin sanoen kansalainen valitsee shoppailun poliittisten asioiden seuraamisen sijaan. Ainakin erot koulutustason vaikutuksessa kansalaisen poliittiseen aktiivisuuteen ovat havaittavissa: eri astein koulutettujen ihmisten tietämystaso polarisoituu ja vähiten koulutetut osoittavat vähenevissä määrin kiinnostusta politiikkaan (Borg ja Kestilä-Kekkonen 2017, 74).

Matti Wiberg linjaa, että kansalaisten osallistumisella on olemassa tietty optimitaso, johon asti yhteiskunta hyötyy heidän osallistumisestaan; kun mennään paljon sen tason yli, hyödyt muuttuvatkin haitoiksi ja kustannuksiksi. Yhteiskunta-ajattelijat jakautuvat Wibergin mukaan kahteen sen mukaan, millaisen roolin he kansalaiselle toivovat: *suojelevan demokratian* teoreetikot pitävät parempana, että kansalaiset eivät osallistu vajavaisine tietoineen kovin laajasti päätöksentekoon, *osallistuvan demokratian* teoreetikot taas toivovat mahdollisimman laajaa, inklusiivista osallistumista. Osallistuminen saattaa luoda negatiivisia tai positiivisia ulkoisvaikutuksia eli vaikutuksia kolmanteen osapuoleen. Poliittisella osallistumisella on myös talouden termein vaihtoehtoiskustannuksia: kun kansalainen päättää osallistua tiettyyn asiaan ja perehtyä siihen, on se pois jostakin muusta hänen elämässään. *Kansalaishalukkuuden* (civic voluntarism) mallissa tätä korostetaan: poliittinen osallistuminen vaatii kolmea asiaa, aikaa ja rahaa ja taitoja (kuten kielitaitoa), ja kansalaishalukkuuden määrä muokkautuu näiden resurssien saatavuuden mukaan (Brady, Verba ja Scholzman 1995, 288-333). Wiberg kyseenalaistaa

ajatuksen siitä, että useamman kansalaisen osallistuessa keskusteluun keskustelun taso nousisi. Ihmisillä on taipumusta laumakäyttäytymiseen ja itsensä yliarviointiin. Nämä kaikki haittaavat päätöksenteon pätevyyttä ja riippumattomuutta. (Wiberg 2017, 164-187.)

Uusliberaali markkinoiden aikakausi on avannut ihmisille (ja yrityksille) uusia vaikuttamisen paikkoja, joihin äänestyskopissa päättäessä ei välttämättä voikaan vaikuttaa. Lisäksi kansalaisuuden aktiivisuuden korostaminen voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi Rose ja Milton Friedmannia seuraten: he kirjoittivat jo 40 vuotta sitten, että äänestyskopissa kansalainen äänestää pakettia ja saattaa saada pari omaa tavoitettaan läpi, mutta lopputulos saattaa silti olla varsin erilainen kuin mitä hän odotti. Kuluttajana ihminen taas menee lähikauppaan ja ostaa juuri sitä mitä haluaa, kuten ostavat muutkin. Äänestyskoppeja pitäisi Friedmanien mielestä käyttää ainoastaan silloin kun tilanne todella vaatii konformismia, laajaa intressien yhteensovittamista. (Friedman ja Friedman 1990, 65-66.)

5.3. Kuluttaja

Kulutusyhteiskunta on kulutustutkijoiden kehittämä käsite, jonka tarkoituksena on kuvata kuluttamisen suurta vaikutusta yhteiskunnassa, sen suurta taloudellista ja sosiaalista muutosvoimaa. Kulutusyhteiskunta on vastanäkemyksellinen näkemyksille, joiden mukaan tuotanto ja tarjonta ovat yhteiskunnan liikettä vaikuttavimmin ohjaavia voimia. Toisaalta kulutusyhteiskunnan synnyn voi selittää sekä kuluttaja- että tuotantokeskeisesti: kuluttajakeskeisen näkemyksen mukaan kasvavan keskiluokan halu jäljitellä yläluokkaista elämäntapaa johti tarjonnan kasvuun, tuotantokeskeisen selityksen mukaan sitten taas teknologisten keksintöjen avulla luotiin uudenlaisia tuotteita, jotka loivan kysynnän. Kulutusyhteiskunnassa enenevä määrä sosiaalisia ilmiöitä tuotteistetaan ja markkinat luovat niille arvon. (Sassatelli 2007, 10-15.) Tällaiseksi ilmiöksi voi käsittää myös huolen tuotantoeläinten oloista ja voinnista silloin kun hyvinvointi hyödykkeistetään esimerkiksi hyvinvointimerkiksi.

Kulutussyhteiskunnassa tärkein toimija on kuluttaja, joka tekee valintoja. Schwartzkopf määrittelee valinnan ja valitsemisen siten, että henkilö tunnistaa tarjolla olevat vaihtoehdot, pohtii niitä ja tekee sitten valinnan omien standardiensa ja odotuksiensa mukaan: mitä valinnasta seuraa? Schwartzkopf kirjoittaa, että kulutussyhteiskunnan myötä laajenee käsityksemme siitä, millaisissa tilanteissa meidän pitäisi tai meidän on mahdollista tehdä valintoja. Valitseminen on keskeinen toiminto kulutussyhteiskunnassa, mutta se ei ole automaattista, se annetaan. Kuluttajakaan ei ole käytännössä niin vapaa valitsemaan kuin usein annetaan olettaa. Hän ei esimerkiksi voi valita, missä tilanteissa haluaa valita ja missä ei. Schwartzkopf myös haastaa: onko refleктоiva kuluttajuus todella haluamamme perusta demokraattiselle yhteiskunnalle ja hyve vai vain tie kohti jaettua yksinäisyyttä? (Schwartzkopf 2018, 436, 445-448.)

Kuluttajan intressit ovat helpommin määriteltävissä kuin kansalaisen: kun puhutaan kansalaisen osallistumisesta, puhutaan muun muassa oikeudenmukaisesta osallistumisesta päätöksentekoon, ja tähän vaikuttavat monet sosiaaliset ja kulttuuriset asiat. Kuluttajaan keskittyminen on helpompaa: silloin puhutaan rahan käyttämisestä tuotteeseen. Toisaalta kuluttajankin käsite, joka jo johdannossa määriteltiin, on monimutkaistunut. *Poliittiseksi kuluttajaksi* Michele Micheletti määrittelee kuluttajan, joka tekee valintoja eri tuotevaihtoehtojen välillä muuttaakseen maailmaa ja markkinoita (Micheletti 2003, 2). Hän toimii maailmassa, jossa ilmiöt eivät mahdu enää kansallisvaltion sisään, eivätkä liioin vaikuttamisen paikat.

Poliittinen kuluttaja on tietoinen valinnastaan, tekee saman päätöksen toistuvasti ja perustaa päätöksensä tiedolle. Hän haluaa saavuttaa jonkin päämäärän. (Stolle ja Hooghe 2004, 280.) Sebastian Koos esittää, että poliittisen kuluttajasta oletetaan kaksi asiaa: että hänen toimintansa on merkityksellistä ja sitä ohjaavat jälkimaterialistiset arvot ja aktivoi luottamus poliittisiin instituutioihin ja yleinen luottamus poliittisen toiminnan tehoon, ja toisaalta rajoittavat yksilön resurssit (Koos 2012, 38-42).

Ehto poliittiselle kuluttamiselle on myös se, että tuote, jonka kuluttaja valitsee, on politisoitavissa. Siihen liittyy jokin epäkohta, esimerkiksi tuotannossa vääräksi katsottu toimintatapa. Kuluttajat voivat tällöin toimia yksilöinä, mutta

samalla ryhmänä, tiettyjä yrityksiä ja tuotteita vastaan tai tiettyjen yritysten ja tuotteiden puolesta. (Micheletti 2003, 12-14.) Poliittinen kuluttaja toimii jossain kulutus- ja kansalaisyhteiskunnan välissä.

Poliittista kuluttamista ovat olleet historiassa muun muassa lukuisat boikottiliikkeet, ensimmäinen niistä sadonkorjuutyöläisten väkivallaton mielenilmaus irlantilaisista aatelilallista Charles Boycottia vastaan. He lakkasivat työskentelemästä kunnes Boycott lupasi heidän palkkoihinsa parannuksia. 1900-luvun Yhdysvalloissa boikotit keskittyivät useimmiten ruokaan: sen hintaan ja laatuun. Perinteinen boikotti on *negatiivista poliittista kuluttajuutta*; kehoitus ostaa intensiivisesti tiettyjä tuotteita taas *positiivista poliittista kuluttajuutta*. Myös vastuullinen sijoittaminen voidaan käsittää positiiviseksi poliittiseksi kuluttamiseksi. (Micheletti 2003, 38, 42-43, 50-51, 104-105.) Erilaiset eläinten hyvinvointia osoittavat merkit ovat nimenomaan positiivista poliittista kuluttajuutta vahvistavia aloitteita.

Sebastian Koos kuitenkin tarjoaa myös vasta-argumentteja yksilökeskeiseksi katsomalleen ajattelulle ja tutkimukselle: eri yhteiskuntien taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset reunaehdot, joihin kuuluu erityisesti Euroopassa valtiojohtoisuus markkinoilla, vaikuttavat huomattavasti siihen, onko poliittista kuluttamista mahdollista harjoittaa ja jos, niin millaista. Nämä ovat poliittisen kuluttamisen mahdollisuusrakenteita. (Koos 2012, 38-42, 52-53.) Poliittinen kuluttaminen on siis helpompaa yhteiskunnissa, jotka ovat varakkaita ja joissa on tarjolla vaihtoehtoja.

5.4. Kuluttajakansalainen

Kuluttajakansalainen on käsite, jossa yhdistyy kaksi perinteisesti hyvin erimerkityksistä sanaa ”kuluttaja” ja ”kansalainen”. Yksilö on samaan aikaan jonkin valtion kansalainen ja mahdollinen tiettyjen tuotteiden kuluttaja. Hän on sekä kuluttajayhteiskunnan että kansalaisyhteiskunnan jäsen. Ristiriita käsitteen käytössä on tämä: kansalaisena ihmisen pitäisi noudattaa yhteiskunnan lakeja ja normeja; kuluttajana taas ihmisen pitäisi voida valita mielensä mukaan.

Angela Kallhoff haluaa artikkelissaan *The Normative Limits of Consumer Citizenship* ylittää kansalaisen ja kuluttajan käsitteiden väliset ristiriidat. Hän esittää, että kuluttajakansalaisuus on itse asiassa kansalaisuuden alakategoria — niin kuin muuten ympäristökansalaisuuskin (*ecological citizenship*) — ja siten kuluttajakansalaisuuden analysointi ja teoretisointi on osa pitkää poliittisen filosofian perinnettä, jossa tutkitaan kansalaisuutta. Kansalaisen lajina kuluttajakansalaista sitovat tietyt velvollisuudet, samat, jotka sitovat kansalaistakin: 1. John Stuart Millin liberaalia filosofiaa noudattaen olla aiheuttamatta vahinkoa muille henkilöille, 2. kuluttaa niin, että yhteiskunnallinen hyvä ja paha jakaantuu oikeudenmukaisesti ja 3. muutoinkin toimia vastuullisesti ja yhteistyössä muiden kanssa markkinoilla. Valtion tehtävä on Kallhoffin mukaan huolehtia siitä, että kuluttajakansalaisella on erilaisia pätevyksiä (*competences*), joilla näitä kansalaisuuden kategorian velvoitteita voi toteuttaa.

Kuluttajakansalainen on siis, toisin kuin poliittinen kuluttaja, kuka tahansa, mutta tällä kenellä tahansa on perusvastuita. Se näyttäytyy toisin sanoen kirjoittajalle käsitteenä, jossa on poliittisen kuluttajan sävyä mutta joka on yleistetty koskemaan kaikkia. Kuluttajakansalainen tiedostaa oikeutensa ja velvollisuutensa kansalaisena ja koettaa täyttää velvoitteensa kuluttamisen kautta. Spaargaren ja Osterveer poikkeavat Kallhoffin esityksestä luonnostelemalla kolmiosaisen kuluttajakansalaisen määritelmän: Hän voi toimia politiikassa, markkinoilla tai moraalisesti tai kaikkia näitä limittäin: toteuttaa kansalaisuuttaan politiikassa, ohjata ostovoimallaan markkinoita poliittisin päämäärin tai yleisesti miettiä omaa elämäänsä ja valintojaan. Kuluttajakansalaisen ideaalityypit ovat siten ympäristökansalainen (yhteydessä valtioon), poliittinen kuluttaja (yhteydessä markkinoihin) ja elämäntyyli-politiikko (yhteydessä yksityiseen elämään). (Spaargaren ja Osterveer 2010, 1889-1896.)

Kuluttajakansalainen ei ole helppo käsite. Pattaro ja Setiffi kirjoittavat, että kuluttajakansalaiselle markkinat instituutioineen ovat poliittisen toiminnan väylä, jonka kautta luodaan sosiaalisesti vastuullista yritysmaailmaa. Kuluttajuudessa on kuitenkin kaksi puolta, joita on vaikea saada tasapainoon: hedonismi eli oman onnen ja hyvän tavoittelu sekä solidaarisuus. Kuluttajakansalaisen pitää

sekä haluta (kuluttaakseen ylipäättään) että hallita halujaan. (Pattaro ja Setiffi 2016, 1016-1017.)

Mikko Rask kirjoittaa, että monin tavoin kuluttajakansalaisten vahva asema on vain illuusio. Kuluttajakansalaisia on haluttu menneinä vuosina enenevästi osallistaa erilaisiin sekä politiikan että markkinoiden projekteihin tietyn legitimaation eli päätösten oikeutuksen saamiseksi. Asiantuntijuus on laajentunut terminä, kun perinteisten asiantuntijoiden lisäksi päätöksiä tekee ja evaluoi laajempi joukko ihmisiä, jotka ovat paremmin koulutettuja kuin ennen ja kohtaavat esimerkiksi Internetin keskustelupalstoilla. Rask jatkaa, että kuluttajakansalaisen asemaa heikentää se, että hänen intressinsä on yleistetty ja ristiriitainenkin. Kuluttajakansalainen on helppo sivuuttaa, ja toisaalta hänen monenlaiset intressinsä on helppo yksinkertaistaa liiaksi. Toisaalta Rask argumentoi, että nimenomaan intressien moninaisuuden takia kuluttajakansalainen on mahdollisesti vahva *tulevaisuustiedon* asiantuntija: hänen erilaisiin intresseihinsä pohjaten voi rakentaa malleja tulevaisuuden vaihtoehtoista ja vaikuttaa tuohon tulevaisuuteen. Tulevaisuustiedon osa-alueita ovat sen toivottavuus, aineellinen mahdollisuus, todennäköisyys ja uskottavuus. Rask povaa kuluttajakansalaiselle roolia tulevaisuuden toivottavuuden asiantuntijana – toivottavuus kun ei kuulu perinteisten asiantuntijoiden tontille, se on normatiivista. Lisäksi kuluttajakansalainen voi arvioida kriittisesti esimerkiksi uusien hyvinvointimerkkien uskottavuutta tai kehittää mahdollisuuksia uusille tuotteille ja muille keksinnöille osallistumalla tuotekehitykseen. Tärkeää kuluttajakansalaisen aseman vahvistamisessa on arvioida kriittisesti niitä prosesseja, joilla häntä osallistetaan. (Rask 2008, 114-125.)

On huomattava, että oli kuluttajakansalaisen käsite vahva tai ei, eri yhteiskunnissa ja yksilötasolla ollaan eri mieltä siitä, tuleeko poliittisen ohjailun olla kuluttajan, kansalaisen tai kuluttajakansalaisen käsissä ja vastuulla vai sittenkin yhteiskunnan eri instituutioiden, kuten julkishallinnon tehtävä tai vähittäiskaupan vastuu. Norwood ja Lusk kääntävät myös katseensa myös kansalaisiin ja kuluttajiin ja muistuttavat, että lopulta välinpitämättömyys ei ole välttämättä vain merkki siitä, että ihminen ei tietäisi tai ymmärtäisi, vaan siitä, että hänellä ei ole vaadetta eikä tarvetta tiedolle aiheesta. On kyse moraalisesti

latautuneesta kannasta, kun sanotaan, että kuluttajien pitäisi välittää. Markkinatermein Norwood ja Lusk tiivistävät keskustelun eläinten oloista keskusteluun ulkoisvaikutuksista: kun tietty tuote tehdään, siitä voi koitua negatiivisia ja/tai positiivisia ulkoisvaikutuksia jollekulle, joka ei välttämättä itse tuotetta halua. Näistä ulkoisvaikutuksista voi puhua suhteessa ihmisiin, mutta myös suhteessa eläimiin, joista tuotteet tehdään. Ovatko tuotannon vaikutukset niiden elämään liialliset negatiivisella tavalla? (Norwood ja Lusk 2011, 337-339.) Kenen pitäisi ottaa näistä ulkoisvaikutuksista vastuu?

5. TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUSAINEISTO

5.1. Puolistrukturoidut teemahaastattelut aineistonhankintamenetelmänä

Eliittihaastatteluksi voi kutsua haastattelua, jossa haastattelija antaa haastateltavalle erityisen kohtelun esittämällä ei-standardoituja kysymyksiä: käytännössä eliittihaastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joissa pyritään valitun teeman mahdollisimman monipuoliseen tarkasteluun. Puolistrukturoiduissa eliittihaastatteluissa haastateltavien joukko on verrattain pieni, mutta heillä katsotaan olevan sisäpiirin tietoa ja kiehtovia, pitkän ja/tai intensiivisen kokemuksen tuomia tulkintoja. Juuri nämä tulkinnat ja niiden mahdollisesti avaama syväluotaus teemaan ovat syy sille, että kysymysten muotoa ei rajoiteta liikaa. Tärkeintä on itse aihe, ei tutkijan tekemä ongelmanmäärittely. Tällaista haastattelua voi käyttää myös, kun tutkijan oma tieto tapahtumien kulusta ja yksityiskohdista ei ole riittävä tarkoin rajattujen ja laajalle levitettävien kysymysten tekoon. Puolistrukturoitu, teemoitettu eliittihaastattelu vaatii hyviä vuorovaikutustaitoja, kuten taitoa lukea toisen ruumiinkieltä ja kuunnella aktiivisesti sekä esittää lisäkysymyksiä; ja lisäksi hyvää etukäteisvalmistautumista. Ongelmaksi eliittihaastattelussa saattavat muodostua mm. haastattelijan mahdollisesti puolueelliset kysymykset tai haastateltavan epätotuudenmukaiset vastaukset. Silloin tieteen objektiivisuuden ja totuuteen pyrkimisen ihanteet saattavat hukkua, ja lopputulos ei ole uskottava. Teemahaastattelu antaa kuitenkin joustovaraa tilanteen korjaamiseen, tarkentamiseen ja muokkaamiseen. (Johnson ja Joslyn 1995, 262-265.)

Minulle haastattelujen teko oli erityisesti jälkikäteen ajateltuna ehdottoman tärkeää, aiempaa tietoa tuotannosta kun minulla ei ollut ja instituutiotoimijat kun ovat tällä kentällä niin moninaisia vaikkakin harvalukuisia. Ajattelen haastatelleeni tässä tutkimuksessa suomalaisen broilerin hyvinvointidiskurssin eliittiä, sillä haastatelluilla on paljon nimenomaan heille keskittyntä tietoa tuotannonalasta sekä broilerin hyvinvointiasioista.

Haastattelu sopi tutkimukseeni myös siksi, että mietin broilerin hyvinvoinnista puhumisen olevan mahdollisesti joillekin toimijoille vaikea aihe, johon he haluavat antaa mahdollisimman paljon kantojaan tulkittaviksi. Yksinkertaisessa rasti ruutuun – tyyppisessä kyselyssä se ei onnistu. Haastattelun yksi etu on se, että se antaa mahdollisuuden sijoittaa haastateltavien puhe laajempiin merkitysyhteyksiin, ja lisäksi voin paikan päällä tarkentaa yleistietojani broilerintuotannosta ja sen hyvinvointia koskevista käytännöistä. Kasvokkain keskustelu voi myös motivoida joitakin haastateltavia enemmän kuin lomakkeen täyttö tai vaikkapa sähköpostihaastattelu. (Hirsjärvi ja Hurme 2001, 35-36.)

Kaikki analysoitavat haastattelut ovat nauhurilla tallennettuja ja sen jälkeen translitteroituja. Nauhurin käyttö vapauttaa haastattelijan keskittymään haastateltavaan ja hänen puheeseensa, katsomaan etukäteen laadittuja muistiinpanoja ja tekemään lisäkysymyksiä. Toisaalta nauhurin käyttö voi myös tehdä haastateltavan olon epämukavaksi, sillä todella kaikki sanottu tallentuu. Lisäksi myös epäolennaisuudet tulevat tallennetuiksi, ja tutkijan pitää tehdä töitä translitteroinnin kanssa ennen kuin hän pääsee käsiksi käyttökelpoiseen tutkimusmateriaaliin. (Johnson ja Joslyn 1995, 264.) Toisaalta tekstiä translitteroidessa voi huomata merkitysyhteyksiä, jotka olisivat käsin muistiinpanoja kirjoittaessa saattaneet jäädä huomaamatta ja merkitsemättä: translitteroidessa tulee hyvin tutuksi tutkimusmateriaalinsa kanssa.

Kaksi haastattelunomaista keskustelua kävin ilman nauhuria, vain muistiinpanoja tehden. Tuossa vaiheessa minulla oli riittävä ja kattava määrä haastatteluja nauhoitettuna ja ajattelin haastattelujen olevan lisäkeskusteluja. Niiden aikana tosin huomasin saavani jälleen arvokasta täysin uutta tietoa,

minkä takia nauhurikin olisi voinut olla paikallaan, jotta olisin voinut palata tarkistamaan mahdollisesti epäselviksi jääneitä asioita myöhemmin. Kaksi keskustelua nauhoitin tässä tarkoituksessa ja poistin myöhemmin, sillä niitä ei ollutkaan tarkoitus käyttää analyysissä ja näin oli kanssakeskustelijoiden tai haastateltujen kanssa sovittu. Lisäksi yhden haastattelun valitettavasti kadotin nauhurista translitterointivaiheessa, minkä takia tuosta haastattelusta ovat käytettävissäni olleet ainoastaan muistiinpanot ja näin haastattelu jäi pois analyysistä.

5.2. Tutkimustehtävästä ja analysoitavasta aineistosta

Tutkimustehtävänäni on selvittää, mitä aineistoni kertoo kansalaisten ja kuluttajien tai kuluttajakansalaisten roolista broilerin hyvinvoinnin edistämässä. Millaisia tehtäviä heille annetaan, mitä he tekevät ja mitä heidän pitäisi tehdä, ja miten heihin suhtaudutaan? Millaisia he haastateltujen sekä dokumenttien mukaan ovat? Entä miten luonnehdinnat heistä asettavat heidät osaksi uusliberaalia maailmanjärjestystä, jos uusliberalismi tässä hyväksytään analyttiseksi käsitteeksi? Mitä heidän roolistaan voi sanoa sen perusteella, mitä taustoitussiosiossa on kerrottu suomalaisen broilerintuotannon nykypäivästä ja sitä ympäröivästä keskustelusta ja hyvinvointidiskurssista?

Analysoitavana aineistona on yhdeksän haastattelunauhoitusta sekä luonnos uudeksi Suomen laiksi eläinten hyvinvoinnista ja EU:n Farm to Fork – strategia (FAO 2014). Haastatteluista on analyysissä kahdentoista sijaan yhdeksän, sillä kahdessa haastatteluista ei puhuttu lainkaan kansalaisista tai kuluttajista ja yksi haastatteluista katosi aukikirjoitusvaiheessa. Analyysissä mukana eivät siis ole Maa- ja metsätalousministeriön, Aluehallintoviraston eikä Ruokaviraston haastattelut. Tämä valtionlaitosten puute analysoitavassa materiaalissa on selvä haitta, ja juuri sen takia mukaan on otettu myös valtion ja unionin asiakirjoja. Lopulta ne saattavat olla parempikin julkisen vallan näkökulmien heijaste kuin tuolle vallalle työskentelevien tai työskennelleiden ihmisten yksilöhaastattelut.

Farm to Fork – strategia on vuonna 2020 jo Covid-19-pandemian puhkeamisen jälkeen julkaistu strategia, joka kuuluu Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan. Ohjelman tavoitteena on tehdä Euroopasta ilmasto neutraali vuoteen 2050 mennessä. Tällöin maanosa ei enää aiheuttaisi kasviuonekaasujen nettopäästöjä. Eläinten hyvinvointi ei ole tässä strategiassa merkittävässä asemassa, mutta se mainitaan ja se kuuluu strategian käsitykseen kestävästi tuotetusta ravinnosta.

Etsin aineistosta merkityksiä kuluttajille ja kansalaisille elintarviketuotannossa: millaisia merkityksiä heille annetaan, mikä on heidän roolinsa? Heijastan ja vertaan heille annettuja merkityksiä ja tehtäviä suomalaisesta broilertuotannosta ja broilerin hyvinvoinnista oppimiini asioihin ja tutkittuun tietoon kansalaisten ja kuluttajien tietämyksestä ja asenteista broileria eli lihakanaa kohtaan.

Lisäksi aineistona toimivat taustahaastattelut sikäli, millaisia näkemyksiä niissä nousi kansalaisesta tai kuluttajasta. Haastattelut eivät keskittyneet nimenomaan tähän rajattuun asiaan, vaan olivat laajempia haastatteluja, jotka perehdyttivät minut yleisesti broilertuotantoon ja tuotantoeläinten hyvinvointiin. Aineisto voidaankin käsittää tältä osin puutteellisena. Haastatteluhetkellä olin suunnitellut keskittyväni käsityksiin asiantuntijuudesta: miten eri toimijat käsittävät oman asiantuntijuutensa broilerin hyvinvoinnista puhuttaessa: mihin asiantuntijuus perustuu? Näkökulman muuttumisen jälkeen tiedotin siitä haastelluille, kysyin lupaa haastattelun käyttöön analyysissä ja sain luvat kaikilta. Haastattelut, joita ei ollut translitteroitu I. joista olisi esimerkiksi vain muistiinpanot, eivät ole tämän gradun analyysiosion materiaalia, vaan yleistä johdatusta aiheeseen.

Tässä työssä olen välttänyt suorien sitaattien käyttämistä ja haastateltavien tunnistettavuutta havainnoista ja kommentteista. Kuitenkin työssä, jossa haastateltavat edustavat hyvin toisistaan erilaisia ryhmiä, tietynlaiselta yleiseltä tunnistamiselta ei voine välttyä. Haastateltavien organisaatioiden, yritysten ja yhteisöjen valinta pitää myös olla perusteltavissa, niiden yhteys broilerin hyvinvointidiskurssiin selitettävissä, ja siksi on voitava kertoa, että etsin haastateltavia pitkälti Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan sekä

eläinsuojelulain kokonaisuudistusta valmistelleen ohjausryhmän kokoonpanojen perusteella – en tosin välttämättä tarkkaan kokoonpanoja seuraten.

Haastatelluista yksi, ETT ry:n entinen toiminnanjohtaja Pirjo Kortnesniemi, menehtyi vuonna 2019. Hänen nimensä mainitsemiseen on saatu lupa hänen aviomieheltään. Kortnesniemen haastattelua ei ole käytetty analyysissä, vaan kävin hänen kanssaan keskustelua eläinten hyvinvoinnin käsitteestä ja hänen kokemuksistaan broilerintuotannon alalla. Haastateltujen joukossa on lisäksi yksi entinen valtion tarkastuseläinlääkäri. Hain häneltä yleisesti taustatietoa eläinsuojelusta valtion virkamiehen näkökulmasta, sillä myös eläinsuojelun valvonta oli minulle ennalta vieras alue. Lisäksi perustelen valintani sillä, että etäisyys entiseen ammattiin tuo myös perspektiiviä ja vapautta puhua, ja broilerintuotanto ei ollut tälle eläinlääkärille vieras alue.

Haastateltava, jonka työ ei suoraan liity tuotantoeläinten hyvinvointikeskustelun yksityiskohtiin ja instituutioihin, on haastateltu eläinaktivisti, joka toimii Oikeutta eläimille – eläinoikeusjärjestössä. OE ”kyseenalaistaa ihmisten harjoittaman eläinten hyväksikäytön” (Oikeutta eläimille n.d.) eli käytännössä lopullisena tavoitteenaan ajaa nykymuotoisen eläintuotannon lakkauttamista ja siirtymistä kasvissyöntiin. OE ei eläinoikeusjärjestönä olisi ikinä lopullisen tyytyväinen korkeaan hyvinvoinnin tasoon eläintuotannossa, sillä eläinoikeusajattelu haastaa hyväksikäytön ylipäättään. Silti eläinoikeusaktivistin haastattelu hyvinvointia käsittelevään graduun oli hyvinkin mielekästä: esimerkiksi kahdessa haastattelussa mainittiin suomalaisen keskustelun eläinten kohtelusta nousseen voimakkaasti viimeisten kymmenen vuoden aikana, ja nämä haastatellut paikansivat muutoksen alkaneen salakuvauksista, joiden materiaalia Oikeutta Eläimille toimitti tiedotusvälineisiin. Toisaalta yksi haastatelluista muisteli hyvinvointitutkimuksen lisääntyneen pikkuhiljaa 1990-luvulta alkaen. Lisäksi yksi haastateltu kertoi, että 2000-luvun alkupuolella, vielä 2005 tuotantoeläimen hyvinvointi oli aivan vieras käsite. Ensimmäiset salakuvat nousivat julkisuuteen vuonna 2007 tehotuotanto.net – sivuston kautta, ja niitä esiteltiin myös Ylen A-studiossa, kuten myöhemmin 2009 sikaloihin keskittyvää kuvamateriaalia. Eläinten hyvinvointikeskus EHK perustettiin sattumoisin myös vuonna 2009. Vaikka Oikeutta eläimille – järjestön ensisijainen tavoite ei ole hyvinvoinnin tason nostaminen vaan koko diskurssin kyseenalaistaminen, on

järjestön toiminta tuonut julkisesti ja intensiivisesti esille eläintenpidon käytäntöjä ja arkea – toisten mielestä totuudenmukaisesti, toisten mielestä vääristyneesti. Joka tapauksessa aktivismi on johtanut instituutiotason toimintaan ja vaikuttanut siten myös eläinten olojen parantumiseen.

Kahdessa haastattelussa haastateltavia oli mukana samassa tilassa kaksi. Kahta henkilöä haastatellessa ilmaantuu uudenlaisia rajoituksia, sillä toinen haastateltavista voi esimerkiksi ottaa suuremman tilan ja ajan vastaajana; haastateltavat voivat hienovaraisesti ohjata toistensa vastausten suuntaa; tai haastattelija saattaa huomaamattaan keskittyä yhteen haastateltavista, vaikka toisella voisi olla tutkimukselle arvokasta, sanomatta jäävää tietoa ja näkökulmia. Näin kävi haastatteluista toisessa, jossa yksi haastateltu puhui selvästi eniten. Koin kuitenkin haastattelut antoisiksi. Näillä varauksilla haastattelut ovat mukana tämän pro gradun taustamateriaalina sekä analyysissä.

Kaikki analyysissä mukana olevat haastattelut on anonymisoitu haastatellun taustayhteisöä. - järjestöä tai -yritystä myöten. Heidän erikoistumisalansa tai tittelinsä olen merkinnyt. Pienessä maassa ja toimijamäärältään vähälukuisessa ympäristössä täysi anonymiteetti on hankalasti toteutettavissa ilman, että analyysin vahvuus kärsisi kohtuuttomasti.

5.3. Sisällönanalyysi metodina

Tutkimukseni kuuluu laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen perinteeseen. Sen vastinpari on määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus, jossa käytetään usein tilastoja ja aina täsmällisiä ja laskennallisia menetelmiä. Leena Hiltusen luennon ja Piritta Seitamaa-Hakkaraisen tietotekstin perusteella osaan kertoa, että analyysimenetelmänäni on laadullisen tutkimuksen perustyökalu, sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä kuvailen aineistoni sisältöä sanallisesti ja ryhmittelen havaintojani eri luokkiin sen mukaan, mitä samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia havainnoista löytyy. Tässä gradussa koetan saada selville, millaisia eri merkityksiä ja rooleja kansalaiselle ja kuluttajalle haastatteluissa sekä valituissa asiakirjoissa annetaan. Painottuvatko jotkin tietyt määritelmät ja

roolit ja odotukset? Miten nämä havainnot sopivat kirjoittamaani teoriaan? Millaisia johtopäätöksiä voin tehdä? Sisällönanalyysini on abduktiivista: minulla on teoreettinen (käsitteisiin painottunut) viitekehys ja muodostan tulokseni ja johtopäätökseni tuon teorian sekä aineistoni perusteella. Tämä on siis teorialähtöinen analyysi.

Sisällönanalyysiin kuuluu monta eri vaihetta alkaen materiaalin purkamisesta (haastattelujen translitteroinnista) ja pilkkomisesta, jatkuen materiaaliin tutustumiseen ja järjestämiseen sekä erilaisten kuvailevien luokittelujen muodostamiseen. Luokkien välille luodaan yhteyksiä ja niistä annetaan esimerkkejä. Tällaiselle työskentelytavalle on tyypillistä, että joku toinen voisi luokitella eri tavalla kuin itse luokittelen. Luokittelua siis ohjaa myös oma ymmärrykseni; mutta lähtökohta luokittelulle on pro graduni teoria.

Pääpaino tässä analyysissä on aineistoni asiasisällöllä, mikä tekee analyysistäni faktanäkökulmaan nojautuvaa analyysia: tärkeintä haastatteluissa on, mitä kerrotaan, ei se, miten kerrotaan.

Työstäni jonkin verran erilaisen totuttuun laadulliseen sisällönanalyysiin tekee se, että en käytä suoria sitaatteja juuri lainkaan. Saatan vain viitata ”haastateltavan A (ruokatalo) kertoneen” ja ”haastateltavan B (eläinoikeusliike) argumentoineen”. Vaikka sitaatit tuovat elävyyttä analyysiin, tässä työssä keskityn niin pitkälti vain asiasisältöön kuin mahdollista (”mitä”); siteeraus tuo mukaan elementtejä siitä, ”miten” jokin asia on ilmaistu. Sitaattien kirjoittamisessa auki on toki se vaara, että niihin eksyy kirjoittajan omaa tulkintaa – aukikirjoittaminen on eräänlaista kääntämistä ja käänös aina uusi oma tekstituohteensa. Olen pitänyt tämän mielessä kirjoittaessani.

(Hiltunen n.d.; Seitamaa-Hakkarainen n.d.)

Laadullisessa sisällönanalyysissä perehdytään syvällisesti rajattuun määrään aineistoa, ja tulkintaan liittyy aina luovuutta. Lisäksi pitää pitää mielessä aineiston rajoitteet, joita oman aineistoni suhteen olen avannut alaluvussa 5.2.

6. AINEISTON ANALYYSI: KANSALAISEN JA KULUTTAJAN ROOLIT

6.1. Agendan asettava kansalaisyhteiskunta

Tätäkin broilerin hyvinvointia pohtivaa pro gradua ei olisi olemassa, ellei kirjoittaja olisi saanut ympäröivästä yhteiskunnasta vaikutteita, jotka ohjasivat kiinnostumaan aiheesta.

Esitys laiksi eläinten hyvinvoinnista tunnistaa yhteiskunnassa tapahtuneen ”asenneilmapiirin muutoksen”, mitä tulee eläimiin ja niiden hyvinvointiin. Eläinsuojelu ja eläinten hyvinvointi ovat vahvemmin esillä yhteiskunnallisena ja poliittisena teemana. Keskustelun taustalla ovat esityksen mukaan syventyneet ristiriidat sen välillä, millainen asema eläimillä on ja sen välillä, millaisia merkityksiä niihin liitetään. Tuotantoeläimiä ajatellaan tällä hetkellä hyödykkeinä liiketoiminnassa. (MMM 2018, 2.3.1.) Haastatellun A (tarkastuseläinlääkäri) mielestä nuorempi sukupolvi välittää ja ajattelee enemmän kuin ihmiset aiemmin, ja on aistittavissa, että eläinten hyvinvointia pidetään tärkeänä. EU:n Farm to Fork - strategian mukaan kansalaisten odotukset ovat kehittymässä ja kasvamassa ja nämä odotukset ajavat merkittävää muutosta ruokamarkkinoilla. Strategian mukaan tällä hetkellä on myös kiire tehdä tiettyjä muutoksia, joista yksi on eläinten hyvinvoinnin parantaminen. (Euroopan komissio 2020, 5.) Strategia yhdistää kansalaisen ja ruokamarkkinat aivan kuten uusliberaalissa todellisuudessa voikin olettaa.

Kansalaiskeskustelu siis voi toimia epäsuorana vaikutuskeinona: paineena, johon koetaan pitävän vastata käytännön toimin. Julkisen tilan voi ymmärtää tässä yhteydessä heijastelevan Heikkisen teoriaosuudessa alustamaa kansalaisyhteiskuntaa tilana, jossa on jollain tavalla päätetty, mitä nyt halutaan eläintuotannolta, ja siihen päätökseen koetaan vastuuta reagoida.

Teoriaosuudessa kerroin Norwoodin ja Luskin arvottavan teoksessaan *Compassion, by the Pound* sosiaalisten normien muotoutumisen vaikutuksen

korkeaksi. Noita normeja luovat kirjoittajien mielestä erityisesti eläinasiajärjestöt toiminnallaan. Kahdessa haastattelussa ajoitettiin suomalainen eläintuotantoa koskeva kansalaiskeskustelu ajallisesti siten, että haastateltu B (johtaja, kaupan ala) muisteli sen alkaneen 1970-luvulla turkistarha-aiheesta, ja haastateltu C (asiantuntija, eläinoikeusliike) kommentoi, että salakuvausten jälkeen keskustelu eläinten oloista kasvoi ”ihan eri tasolle” ja jo aivan tavallisessa keskustelussa voi puhua eläimistä ja niiden oikeuksista. Huomattavaa tässä on, että keskustelu ei ole syntynyt itsestään, vaan boytelaisesti kansalaisten työnteon kautta – niin omintakeista työtä kuin kansalaisaktivismi onkin. Lakiesityksen johdantoluku tunnistaa kansalaisen ja hänen muuttuneet näkemyksensä eläinten arvosta ja kohtelusta. Noiden näkemysten ajatellaan muuttuneen nimenomaan parin viime vuosikymmenen aikana. Myös osuudessa nykytilan arvioinnista mainitaan tämä ilmapiirin muutos: yhä enemmän keskustellaan hyvinvoinnin lisäksi arvosta ja kunnioituksesta. (MMM 2018, johdanto s. 5; 2.3.1.)

Ministeriö taas määrittelee haastatellun H (yliopiston työntekijä, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) mukaan kaikille aloille painopistealueita, joihin liittyvää tutkimusta tarvitaan yhteiskunnallisen keskustelun vuoksi. Tässä valtio siis toimii mielestäni keskustelevan kansalaisaktiivisuuden vahvistajana ja ohjaajana ja toisaalta siihen reagoijana. Haastateltu G (koordinaatio, eläinsuojeluliike) pitää tärkeimpänä sitä, että asiat pysyvät esillä ja vaikutetaan yleiseen asenneilmapiiriin.

Johdannossa kirjoitin Fraserin (2014) esittäneen kirjoituksessaan kysymyksen tieteen ja filosofian välisestä rajasta. Tähän palattiin kahdessa haastattelussa, joissa pohdittiin hyvinvoinnin määrittelyä. Se, mikä on hyvinvoinnin riittävä taso, on sopimuskysymys, josta sovittaessa tuodaan yhteen eri ihmisten arvot, käsitykset ja tietotaso, tiivistä haastateltu K (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys). Haastatellun H (yliopiston työntekijä, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) argumenteissa toistui tämä ajattelu: Yhteiskunta päättää, mikä on riittävä määrä hyvinvointia; tai filosofi, eetikko tai muu toimija. Siihen tarvitaan biologista tietoa, mutta lopulta ”täytyy vain jonkun päättää”, että ”tämä on nyt se”. Aina tulee haastatellun H mukaan myös

olemaan ihmisiä, joiden mielestä riittävän hyvinvoinnin raja on liian korkealla tai liian alhaalla.

Esitys laiksi eläinten hyvinvoinnista asettaa tietyn rajan, jota yhteiskunnan tulee tulkita myös broilereista keskustellessa: sen toisen luvun (Yleiset periaatteet ja vastuu eläimistä) pykälässä 6 (Yleiset periaatteet) määrätään, että eläimille ei saa aiheuttaa tarpeetonta kipua tai kärsimystä. Niiden hyvinvointia ei myöskään saa vaarantaa tarpeettomasti. (MMM 2018, 216.)

Yleisellä tasolla kansalaisilla on siis yhteiskunnassa ollut eläinten hyvinvointia julkiseen keskusteluun tuova rooli. Kuitenkin mitä tulee agendan asettamiseen eläinkohtaisesti, haastateltu C (asiantuntija, eläinoikeusliike) kokee ongelmaksi broilerin hyvinvoinnin edistämisessä, että suomalaisilla toimijoilla ei välttämättä yleisesti ole paljoakaan liikkumavaraa eikä sananvaltaa, vaan alue, jolla liikutaan, on kapea verrattuna muihin lajeihin. Lisäksi sitäkin aluetta, jossa keskustelua käydään, leimaa yleisesti haastatellun I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) mukaan betonoitujen asenteiden ongelma, josta ei synny uusia ajatuksia. Pienessä maassa on tärkeää, kuka ja miten paketoit asiat.

Pohdin siis: mitä tulee broilerin hyvinvoinnista päättämiseen, onko tai voiko olla kuluttajalla tai kansalaisella todella sellaista roolia ja vaikutusvaltaa, jollaiseksi sen voi käsittää esimerkiksi komission strategiasta tai joistakin haastatteluista?

6.2. Kunnioittava kansalainen (ihminen)

Ihmisen tehtävä on kunnioittaa eläintä. Esityksessä laiksi eläinten hyvinvoinnista en löydä mainintaa siitä, että kunnioitus olisi erityisesti kansalaisen tai kuluttajan tehtävä; esitys käyttää käsitettä ”ihminen”. Kunnioittamisen vaade on siis vaade sekä kansalaisille että kuluttajille ja niillekin, jotka eivät määritelmällisesti olisi kumpaakaan. Kunnioittamisen taustalla nähdään ajatus ihmisen moraalisesta velvoitteesta eläimiä kohtaan

muistavina, tuntevina ja kärsivinä olentoina, joiden tuntoisuus on tunnustettu myös EU-tasolla ja siksi otettava huomioon kansallisessa EU-lain noudattamisessa. Erityisesti kunnioituksen takana ajatellaan lakiesityksessä olevan perusteena eläimen itseisarvo, joka ei riipu eläimen arvosta ihmiselle, ihmisen velvollisuudentunteesta tai tarpeesta tehdä hyvää. Tämä lakiluonnoksen itseisarvo on kuitenkin sikäli itseisarvokäsitteenä heikko, että se ei poista eläinten esineoikeudellista asemaa, ei ihmisten oikeutta käyttää eläimiä hyödykseen eikä ihmisten mahdollisuutta tappaa eläimiä. Eläimille voi edelleen aiheuttaa kipua ja kärsimystä.

Lähinnä kirjaus eläinten itseisarvosta johdattaa lakiesityksen mukaan harjoittamaan punnintaa hyödyn ja haitan välillä, kun mietitään, onko tietty käyttö perusteltua vai ei. (MMM 2018, 3.2.2.; 1 lakiehdotusten perustelut, 1.1. laki eläinten hyvinvoinnista, pykälä 1 perustelut.) Broilerin hyvinvoinnista puhuttaessa näitä jo julkisestikin ruodittuja punninnan paikkoja ovat esimerkiksi kasvatusintensiivisyys eli broilerin määrä tietyllä neliömäärällä; ulko- ja sisäkasvatus ja tuotantoon käytettävän kanan mahdolliset jalostuksen tuomat sairaudet suhteessa kasvutahtiin sekä lihaksi kasvatettavaa broileria edeltävien, ketjussa tarvittavien broilerisukupolvien ongelmat.

Kunnioitusta lisää esityksen mukaan se, että eläin käyttäytyy lajityypillisesti. Lajityypillisesti käyttäytyvä eläin on hyvinvoiva ja sitä katsoessa on helpompi ymmärtää, että sillä on itseisarvo. Tämä lajityypillisen käyttäytymisen maininta heijastelee mm. luvussa 2.2. esitettyjen hyvinvoinnin määritelmien ajatuksia, kuten Brambellin komitean viiden vapauden periaatteen vapautta normaaliin käyttäytymiseen tai Welfare Quality – indikaattorin mainintaa sosiaalisesta ja muusta käyttäytymisestä osana hyvinvointia. Broilerin kohdalla tämä lajityypillisen käyttäytymisen ja itseisarvon välinen yhteys on tosin ainakin tälle gradunkirjoittajalle vaikea hahmottaa, sillä vaikka kanat kuopsuttaisivatkin turvetta, jo niiden määrä hallissa vaikeuttaa näkemästä niitä yksilöinä, joilla olisi itseisarvo.

Eläimen arvoa voi halveksua myös tavoilla, jotka eivät sinänsä aiheuta ”hyvinvointihaittaa” eli pahoinvointia eläimelle, mutta kertovat kunnioituksen puutteesta. (MMM 2018, pykälä 1 yleiset perustelut). Linjaus kunnioittamisesta silloinkin, kun epäkunnioittavuus ei suoranaisesti aiheuttaisi eläimelle hyvinvointihaittaa, on broilerin kohdalla erityisen mielenkiintoinen.

Kunnioituksen vaade tuo sekä yksilöille että yrityksille pohdittavaksi viestinnällisen haasteen: miten (lihaksi tuotettavista) kanoista pitäisi puhua, jotta puhe olisi kunnioittavaa eläintä kohtaan? Kieli muokkaa ajattelua. Mitä tulee ihmisyksilöihin ja heidän viestintäänsä, ei ole vaikea löytää vitsejä tyhmistä kanoista tai vitsejä, joissa väitetysti tyhmät naiset yhdistetään kanoihin. ”Kana” on samalla tavalla iskostunut ihmisten kuvailuihin toisesta ihmisestä kuin ”susi” tai ”kettu”. Aiemmin tässä gradussa viitatussa asennetutkimuksessa ihmisten käsitykset kanojen kyvyistä ovat negatiiviset: lintua ei pidetä älykkäänä, vaikka se sitä tutkimusten mukaan on. Saara Kupsala, Markus Vinnari, Pekka Jokinen ja Pekka Räsänen ovat julkaisseet Society & Animals – julkaisussa artikkelin *Public Perceptions of Mental Capacities of Nonhuman Animals*, jossa analysoidaan koko maan laajuisen kyselytutkimuksen (n=1824) pohjalta kansalaisten näkemyksiä eläinten henkisistä kyvyistä. Tämä tutkimus on sisällytetty aiemmin mainittuun Kupsalan väitöskirjaan vuodelta 2019. Vastaajat arvioivat kanojen henkiset kyvyt, yhdessä lohien ja rapujen kykyjen kanssa, alhaisimmiksi kahdeksasta tarjotusta vaihtoehdosta; ykköspaikkaa piti koira. (Jokinen ja muut 2016.)

Ruokatalo Atria on vastannut läpinäkyvämmän eläintuotannon vaateeseen kahdella erityisellä sika- ja broilerintuotantotilalle rakennetulla huoneella, joissa on ikkunat, joista voi katsella sisälle eläinten tiloihin. Huoneet on nimetty Sikala Showroomiksi ja Kanala Showroomiksi (Atria 2019). Showroom kääntyy suomeksi näyttely- tai näytöstilaksi tuotteille. On helppo kuvitella tilanne, jossa kaksi eri tavalla eläintuotannon kanssa tekemisissä olevaa ja eläimiin suhtautuvaa ihmistä voisivat hyvinkin olla erimielisiä siitä, onko *showroom* eläintä kunnioittava tapa viestiä tilasta, josta niitä voi katsella lasin läpi ja jossa voi mahdollisesti ottaa itsestään selfieitä teuraaksi menevien eläinten kanssa. Kunnioituksen ilmaisustakin voi siis käydä väittelyä, ja tätä lukeva ihminen voi reagoida hyvinkin eri tavalla: nyökätä, että ehkä muu nimi voisi olla

kunnioittavampi; tai ajatella mokoman sanaan tarttumisen olevan mieletöntä ja liian pitkälle vietyä.

Myöhemmin tässä gradussa käsitellään vielä Kanala Showroomia ja sitä, mitä uutta se on tuonut kansalaisten rooliin broilerin hyvinvointidiskurssissa.

Kunnioitus liittyy hyvinvointiin, sillä arvot muokkaavat sitä, millaisiksi yhteiskunta muovaa politiikkansa; ja käsitykset eläinten vaatimasta kunnioituksen tasosta vaihtelevat. Esimerkiksi haastateltu H (yliopisto, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) sanoi, ettei tiedä yhtäkään broilertuottajaa, joka ei ajattelisi kasvattavansa nimenomaan eläimiä (kirjoittajan täsmennys: eläimiä eikä vaikkapa kasveihin rinnastettavia olentoja). Tuottajat myös H:n kokemuksen mukaan kyllä välittävät eläimistään; mutta ajattelevat ehkä myös (julkiseen keskusteluun peilaten? - kirjoittajan huomio), että eläimille riittää vähempikin hyvinvoinnin taso. Samoin haastateltu F (ruokateollisuusyritys, eläinlääkäri) ongelmallisti sen, kuinka eläinten hyvinvointi tuntuu olevan tätä nykyä ”ihme sfääreissä,” eli vaatimukset sille ovat liiankin korkealla, ja samalla tuottajat voivat olla ahdingossa.

Tämä yhteiskunnan uudelleenasettoaminen eläinten asemaan ja kohteluun tuottaa kiperiä tilanteita, sillä kuten johdannossa jo kerrottiin, entisaikainen keskinäisriippuvuus ei ole enää takaamassa hyvää ihmisen ja eläimen välistä suhdetta ja myös verrattuna aikoihin, jolloin monella kotitaloudella saattoi olla pieni määrä kanoja, nyt pienellä määrällä tuotantotiloja on suuri määrä kanoja, ja aiemmin suuremmalle määrälle ihmisiä kuulunut vastuu arjen kunnioituksesta ja hyvästä suorasta eläinsuhteesta ja eläinten voinnista tiivistyy nyt käytännön työssä yhä harvempien kannettavaksi intensiivituotannossa.

Onko halvalla broilerinlihan ostaminen epäkunnioittavaa eläimen päättynyttä elämää kohtaan? Halvalla ostaminen (ja halvalla tarjoaminen) ajaa myös tuotannossa ratkaisuihin, joiden laatu suhteessa kunnioituksen vaateeseen voidaan ongelmallistaa. Hyvinvointimerkin ajamisen markkinoille voi ajatella olevan yritys luoda kuluttajille tai kuluttajakansalaisille mahdollisuus osoittaa

kunnioitusta lintua kohtaan myöntämällä sen tarvitsevan parempia oloja ja maksamalla siitä. Tämä kunnioituksen muoto toki sopii kontekstiin, jossa toisaalta eläimen tappaminen ruoaksi ja nykyinen tuotantotapa pääpiirteissään hyväksytään. Lisäksi haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) argumentoi, että kuluttajan pitäisi arvostaa lihaa myös siten, ettei sitä heitettäisi pois ennen aikojaan. Vielä syömäkelpoisen ruoan hävittämistä hän pitää kauheana ja ruokahävikin määrää nykyisin ”aivan törkeänä”. Ja tosiaan, kun kunnioitusta eläimiä kohtaan vaaditaan ihmisiltä silloinkin, jolloin sillä ei ole suoria hyvinvointivaikutuksia eläimeen, on tämä mielestäni vakavasti otettava argumentti.

Lakiesityksestä on huomattava, että kunnioitusta pyydetään kaikilta, vastuuta hyvinvoinnista ei. Kun lakiesitys oli lausuntokierroksella, siihen ehdotettiin kirjattavaksi, että vastuu eläinten hyvinvoinnista kuuluisi kaikille, vastuu pidosta taas eläimen omistajalle. Kirjaus kirvoitti kantoja puolesta ja vastaan, ja oikeusministeriö omasta puolestaan huomautti, ettei julistuksenomaisella vastuusäännöksellä ole tavallisessa laissa sijaa, se ei ole asianmukaista. Konkreettisempaa linjausta siitä, että alle kuusitoistavuotias lapsi ei voi yksin olla vastuussa eläinten hyvinvoinnista, pidettiin luonnoksen mukaan yleisesti jaettuna ja hyväksyttynä kantana. (MMM 2018, 5.2.3.) Toisaalta voi kysyä, miksi julistuksenomaisuus ei voisi olla paikallaan laissa, joka on hyvin erityinen tavallinen laki? Nimittäin lakeja eläinten asemasta ihmisten yhteiskunnassa ei ole montaa verrattuna lakeihin, jotka määrittelevät ihmisten kanssakäyntiä toistensa kanssa.

Tämän kunnioitustehtävän voi yhdistää teoriaan uusliberaalista kuluttajakansalaisesta, sillä voi ajatella, että positiivisen poliittisen kuluttajan vastuullisten kulutuspäätösten takana on juuri kunnioitus eläimen parempaa elämää kohtaan. Eläimen itseisarvon kunnioittaminen taas on lakiehdotuksen rajausten perusteella hankalampi tehtävä. Lakihdotuksessa sanotaan, että itseisarvon kunnioitus ei saisi pohjautua haluun tehdä hyvää tai velvollisuuteen. Yhteiskuntateoreetikot ovat luoneet malleja moraalien toteuttamiseksi

kansalaisten ja yleisesti ihmisten välillä: Näistä on pro graduni teoriassa mainittu muun muassa hyve-etiikka, jota teoretisoi Aristoteles. Hyve-etiikan lisäksi muita teoriaperheitä ovat esimerkiksi velvollisuusetiikka eli moraalisen toiminnan pohjautuminen velvollisuudentunteeseen tai utilitarismi eli maksimaalisen hyödyn tavoittelu mahdollisimman monelle. Kirjaus itseisarvosta, jonka kunnioitus ei estä kivun ja kärsimyksen tuottamista eikä hyötykäyttöä ja jonka kunnioituksen toteutus ei saisi perustua hyvin inhimillisiin motiiveihin ihmisten toiminnan taustalla asettaa mielestäni kansalaisille ja ihmisille yleisesti melko vaativan tehtävän. Miksi epätäydellisessä inhimillisessä maailmassa eläimen kunnioitusta ei saisi perustaa tarpeelle tehdä hyvää tai velvollisuudentunteelle? Erityisesti broilerin itseisarvon tunnustaminen on vaativa tehtävä sekä yrityksille että yksilöille, sillä lihakanoista ja niiden hyvinvoinnistakin puhutaan suurina yksiköinä (joista tuotannossa käytetään nimitystä *parvi*), ei yksilöinä.

6.2. Vastuullinen, maksava kuluttaja

Teoriaosuudessa esitetty positiivisen kuluttajuuden korostuminen vallankäytön muotona näkyy aineistossani. Kuluttajien haluttaisiin maksavan eläinten hyvinvoinnista: lakiesityksen mukaan siinä auttaa kuluttajien suosi suomalaista – asenne, mutta toisaalta osa heistä valitsee halvimman tuotteen, oli sen alkuperä tai tuotantotapa mikä tahansa. Lakiesitys myöntää kuluttajien olevan kustannustensiirtoketjussa haviteltu loppupää: alkutuotanto pyrkii siirtämään lisääntyneet kustannukset teollisuudelle, teollisuus kaupalle ja kauppa kuluttajille. Hyvinvointimerkkialoite mainitaan lakiesityksessä hankkeena, joka toteutuessaan antaisi kuluttajalle mahdollisuuden tehdä vapaaehtoisia valintoja ja tukea tuotteita, joissa hyvinvointi on otettu vähimmäisvaatimuksia paremmin huomioon. (MMM 2018, 4.1.2) Tämä merkki, joka on jo Parempi eläimille – nimisenä ollut testauksessa, lienee esimerkki roolista, jonka Norwood ja Lusk olivat myös valmiit suomaan valtiolle: valtio saa luoda yhdessä kaupan ja tuottajien kanssa standardit, jotka sopivat kaikille. Lisäksi se on merkki hallinnon yksityistymisestä (private governance).

Myös haastatellut peräävät kuluttajien vastuuta: Haastateltu H (yliopisto, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) ajattelee moraalisen vastuun olevan laajempi kuin vain toisiin ihmisiin kohdistuva. Hän sanoo, että ihmiset hallitsevat eläimiä ja hyötyvät niistä, joten jotenkin pitää ottaa vastuu siitäkin (asiasta) ja olla sulkematta silmiä siltä, mitä niille tapahtuu. Vastuullista kuluttajuutta on H:n mukaan se, että ihminen, joka menee kauppaan, ottaa vastuun ostoksestaan, tietää miten se on tuotettu ja ostaa sen silti. Tuotantotapa pitää hyväksyä tai jos ei hyväksy, pitää jättää ostamatta, vaatia parempaa ja maksaa enemmän. Haastatellun C (asiantuntija, eläinoikeusliike) argumentissa yhdistyvät jo tutulla tavalla kansalainen ja kuluttaja, ja usko kuluttajan vaikutusvaltaan: Kansalaisella on C:n mielestä vastuu siitä, mitä pistää suuhunsa ja ihmisten pitäisi olla kiinnostuneita eläimistä, sillä ne ovat tuntevia olentoja. Jos ihminen sivuuttaa elämässään sen, miten eläimiä kohdellaan, ollaan moraalisesti heikolla pohjalla. Jos kuluttaja jatkaa kuluttamista samaan tapaan, tuotanto jatkuu entisellään; kun taas jos kyseenalaistaa ja tekee muutoksia ruokatavoissaan, näkyy se C:n mielestä lopulta massoissa ja vaikuttaa tuotantoonkin.

Tällä hetkellä haastatellun B (johtaja, kaupan ala) mielestä kuluttaja pitää vastuullisuusasioita ja sitä, että kauppa hoitaa ne, lähes itsestäänselvyytenä. Sen, että eläinten hyvinvoinnissa ohjat ovat alkutuotannolla ja teollisuudella, jotka viestivät toiminnastaan brändein ja positiivisin kampanjoin, ajattelee haastateltu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) johtavan kuluttajan vastuuntunnottomuuteen ja tunteeseen siitä, että kaikki on jo hoidettu. Vastuusta laistanut kuluttaja saattaa kuitenkin erehtyä, sillä hänen käsityksensä hyvästä tilanteesta ei välttämättä ole totuudellinen.

Kuluttaja on haastatellun E (koordinaatio, alkutuotanto) mielestä kovin mukavuudenhaluinen: hän haluaa makoisimpia koipipaloja, luuttomia ja nahattomia, ja maksaa siitä (vain) pari euroa kilolta. Pattaro ja Setiffi tästä kirjoittivat: kuluttajakansalaisen pitää haluta kuluttaa, mutta pitäisi myös hillitä halujaan, ohjata niitä. Vastakkain on solidaarisuus (vaikka tässä yhteydessä broilereita tai alkutuotannon tekijöitä kohtaan) ja oman hyvän tavoittelu.

Alkutuotantoon lisättävät kustannukset eläinten hyvinvoinnista pitää haastateltujen mielestä viedä lopputuotteeseen asti, siis kuluttajalle. Haastatellun H (yliopisto, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) mukaan kuluttajien pitäisi ymmärtää tuotannon raja-arvot sille, että broilerit esimerkiksi juoksisivat metsässä, että niillä olisi paljon tilaa ja että niitä kohdeltaisiin yksilöinä; kuluttajien pitäisi myös sitten maksaa siitä. Haastateltu G (koordinaatio, eläinsuojeluliike) sanoo pääsääntöisen tavoitteen olevan, että ihmiset kuluttaisivat vähemmän lihaa ja kun kuluttaisivat, maksaisivat sen laadusta ja tuottaja saisi paremman hinnan.

Toisaalta kuluttajalle halutaan myös valtaa vastuuvastuun vastapainona, ja yleisesti puhe vastuusta olettaa, että kuluttajilla on vastuun vastinparina valtaa: haastatellun B (johtaja, kaupan ala) mielestä kaikki tieto ja valta, joka saadaan kuluttajille, on hyvä asia. B kertoo, että kuluttajille viestimisen pitää olla yksinkertaista ja vahvaa sekä toisteista, jotta se jää mieleen. On hänen mielestään kuluttajan ratkaisu, kannattaako tämän ostaa hyvinvoivan tuotantoeläimen lihaa. C:n (asiantuntija, eläinoikeusliike) haastattelussa tähän otetaan täysin vastakkainen lähtömielipide, mutta päädytään samaan: ihannetilanne olisi se, että eläimen hyvinvointi on hoidettu jo ennen kuin tuote tulee kaupan hyllylle. Se ei kuitenkaan ole realistista. Kuluttajan valtaa hän ei pidäkään ihanteellisena, mutta kokee, että se on joka tapauksessa iso, sillä lopulta sitä tuotetaan, mitä kuluttajat ostavat. C argumentoi, että viime kädessä vaikutusvalta on kaupassa, ja kuluttajaan halutaan vaikuttaa siten, että hän tekisi vastuullisia valintoja.

Kysyessäni, millaisten toimijoiden pitäisi ideaalitulanteessa olla vahvimmassa asemassa päättämässä broilerin tai yleisesti tuotantoeläinten oloista, alleviivasi haastattelu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys), että asioista keskusteltaessa pitäisi olla voimakas kuluttajanäkökulma ja tietoa kuluttajuudesta tulevaisuudessa.

Vastuullinen kuluttaja, joka maksaa suurempaa hintaa esimerkiksi Parempi eläimille – merkkinisestä broilertuotteesta, on uusliberaalin teorian kehukseen

hyvin sopiva toimija: positiivinen poliittinen kuluttaja, jonka luomisessa valtio on ollut mukana uusliberalismiin sopivasti, hyvinvointimerkin mahdollistajana muttei sanelijana. Wiberg kirjoitti suojelevasta ja osallistuvasta demokratiasta, ja suhteessa kuluttajakansalaiseen näissä haastatteluissa tuntui olevan osallistuvan demokratian uusliberaalin muodon eetos: mahdollisimman moni kuluttajakansalainen mukaan päätöksentekoon kuluttamisen kautta. Haastateltu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) ajattelee jopa, että se, ettei *ostaja* tiedä, mitä tuotannossa tapahtuu ja ettei hän pääse vaikuttamaan tuotteen tekoon, on demokratian vastaista. Demokratiasta puhuttaessa puhutaan yleisimmin kansalaisista, mutta tässä kuluttajuus liitetään kansanvaltaan.

Kuluttajan rooli kuitenkin myös kyseenalaistetaan suhteessa erityisesti kauppaan: Haastateltu K (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) ajattelee kuluttajan valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuudet kaupassa broileria lautaselle valitessa suppeiksi. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) kritisoi selvästi sanontaa siitä, että ”kuluttaja päättää”. Se ei haastatellun mukaan ole mahdollista, jos esimerkiksi hyvinvointipanostettu liha ja halvempi liha eivät ole kaupan hyllyllä vierekkäin. Hän toi myös esille, että esimerkiksi salaattibaareissa saatetaan käyttää ulkomaista lihaa ja kun yritystä pyytää vaihtamaan kotimaiseen, yritys vastaa kuluttajan päättävän – kuitenkin kertomatta kuluttajille oma-aloitteisesti, mistä liha on peräisin. Kaupan haastateltu F katsoi olevan avainasemassa. Kauppa siis määrittää sen, minkälaisia valinnan mahdollisuuksia se antaa kuluttajalle. Haastateltu G (koordinaatio, eläinsuojeluliike) oli samoilla linjoilla: voi ajatella, että ylin valta olisi kuluttajalla, mutta peruskuluttajan on hankala valita, jos marketissa ei ole, mistä valita. Kuten Schwartzkopf kirjoitti, valinta ei ole automaattista vaan annettua. Ja mitä jos kuluttaja ei haluaisi valita? Onko valta todella sillä, joka ei voi valita olevansa valitsematta?

Edelleen haastateltu G (koordinaatio, eläinsuojeluliike) erittelee, että kuluttajilla on oma roolinsa, mutta ei ole realistista odottaa, että vähävaraiset, huonosta

terveydentilasta kärsivät ja ruuhkavuosia elävät kuluttajat pystyisivät tekemään valintoja samalla tavalla kuin hyvinvoivat kuluttajat, joilla on sekä aikaa että rahaa. Teoriaosuudessa esitellyssä Verban ym. kansalaishalukkuuden mallissa tähän kiinnitettiin huomiota: aika, raha ja taidot vaikuttavat haluun osallistua.

Kauppa on haastattelun E (koordinaatio, alkutuotanto) mielestä myös monesti väärässä, kun ei katso aihetta laajemmin, vaan haluaa ainoastaan pisteet tietyltä kuluttajaryhmältä, jolla taas on mahdollisesti väärät perusteet määrittellä tärkeysjärjestys. Kaupallakin saattaa siis hänen mukaansa olla lähinnä intressi tulla kuluttajien silmissä sankariksi, jolloin ei keskitytä eläinten hyvinvointiin vaan omaan brändäykseen, ja silloin saattaa ”mennä lapsi pesuveden mukana niin sanotusti”. Tästä ei haastateltavan mielestä ehkä keskustella Suomessa tarpeeksi tai oikeilla foorumeilla.

A:n (tarkastuseläinlääkäri) haastattelussa ollaan samoilla linjoilla kuluttajan roolin suhteuttamisessa ja viedään vastuu askeleen varhaisempaan vaiheeseen: kuluttajalla pitää olla vastuuta, tietoa ja mahdollisuus ottaa selvää; mutta totta kai hyvinvoinnin pitää olla kunnossa ennen kuin tuote tulee kauppaan. Haastattelun G (koordinaatio, eläinsuojeluliike) mukaan Euroopassa kauppojen rooli on edennyt paljon nopeammin kuin Suomessa, kaupat tekevät enemmän ja erityisesti Lidl tekee kansainvälisestikin edistyksellisiä asioita. J:nkin (aktivisti, eläinoikeusliike) haastattelussa kuluttajan keskeisyys lieveni ja yritysvastuun merkitys korostui, sillä tärkeimmiksi vaikuttamisalueiksi eläinasioissa hän ajatteli yritysten lobbauksen sekä julkisen keskustelun herättämisen. Kuten tässä työssä olen aiemmin alustanut, julkinen keskustelu on se paikka, jossa kansalainen voi osallistua.

Uusliberaali michelettiläinen positiivinen poliittinen kuluttaja on näin olemassa ihmisten mielissä, mutta hänen roolinsa ei ole mutkaton ja hänen tehtävänsä, vastuullinen kuluttamisen, teho ja mahdollisuus voidaan myös kyseenalaistaa erityisesti broilerin kohdalla. Sebastian Koos kirjoitti, että poliittisen kuluttajan käsitteen takana on oletus hänen toimintansa merkityksellisyydestä. Täytyy

samoin muistaa Koosin edellytys poliittiselle kuluttamiselle: se on ylipäättään mahdollista varakkaissa yhteiskunnissa, joissa on tarjolla vaihtoehtoja.

6.3. Vieraantunut, idealistinen kuluttaja

Lakiesitys argumentoi, että ”kaupungistuminen ja kuluttajien etääntyminen eläintuotannosta vaikuttavat eläinten asemaan ja eläimistä käytävään keskusteluun”. (MMM 2018, 2.3.1) Tätä etäisyyttä pohdittiin myös haastatteluissa. On silti toki huomionarvoista, mitä tulee kuluttajien huoliin, että esimerkiksi haastateltu B (johtaja, kaupan ala) kyseenalaisti ajatuksen siitä, että eläinten hyvinvointi olisi nimenomaan kaupunkilaisten asia ja toi esille, että kuluttajakenttä on tosiasiaassa hyvin sirpaloitunutta: joka paikasta voi löytyä ihmisiä, joita kiinnostaa ja toisaalta ihmisiä, joita ”ei voisi vähempää kiinnostaa”.

Haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) on harmissaan siitä, että ihmiset, jotka eivät edes välttämättä ole ikinä käyneet kanalassa, saattavat julistaa tietävänsä kaiken tuotannosta. Tuo tieto on peräisin esimerkiksi tutkimuksista ja koulutuksesta, mutta käytännön kokemukset osoittavat E:n mielestä kuitenkin suomalaisen tuotannon olevan hyvin eri tolalla kuin mitä se on ulkomailla.

Haastateltu H (yliopisto, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) nimesi kansalaiset ilman muuta tahoksi, jolla pitäisi demokratiassa olla vastuu tuotantoeläinten hyvinvoinnista – sekä poliittisen päätöksenteon kautta että kuluttajina heidän pitäisi kertoa, mitä he haluavat. Tämä toi mieleeni Raskin ajatuksen kuluttajakansalaisesta tulevaisuustiedon asiantuntijana, joka kertoo sen, mihin tiede ei pysty: kertoo, millainen on hänen mielestään toivottava tulevaisuus. H:n mukaan tästä kuluttajakansalaisen vallasta ollaan kuitenkin yhteiskunnassa kaukana, sillä se on lopulta vaikea yhtälö. Kuluttajien ja kansalaisten pitäisi tietää asiasta tarpeeksi voidakseen tehdä järkeviä päätöksiä. Monia heistä ei kiinnosta, ja toisaalta haastateltu huomauttaa, että on yleistä, että tuotannosta vieraantuneet kansalaiset järkyttyvät, kun heille kerrotaan jotain ikävää.

Ajattelen itse, että järkyttyminen voi olla osoitus vieraantumisesta, mutta onko se negatiivista vieraantumista? Onko järkyttymisen määrä myös hyödyllinen

työkalu, jolla voidaan mitata sitä, onko yhteiskuntamme mielestä broilerin hyvinvointi hyväksyttävällä tasolla tai millaisia muutoksia kannattaa tehdä eri aiheissa ja eri kohderyhmille, ja millaisin perustein?

Kuluttajien ja tuotannon väliset näkemyserot tuotantoeläinten hyvinvoinnista tuotiin myös esiin. H (yliopisto, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) taustoittaa, että toisen osapuolen mielipiteitä ei välttämättä arvosteta, koska keskustelua hyvinvoinnista ei käydä samoilla termeillä. Siinä missä teollisuus nostaa usein esille terveyden, turvallisuuden ja hyvän ruokinnan, kuluttajat olettavat, että se on jo hoidettu eivätkä ole valmiit maksamaan lisää vaikkapa jalkapohjaongelmattomasta broilerista, sillä he odottavat näiden asioiden olevan lähtökohta. Lähtökohtaa pidemmälle viety ajattelu hyvinvoinnista on kuluttajalle haastatellun H mukaan ”epämääräisempää” ja tavallaan ”romanttisempaa”, kuten sitä, että eläin saa olla ulkona ja vapaa tai että sillä on mahdollisuus tuntea positiivisia tuntemuksia. Tälle argumentille löytyy tukea toisestakin haastattelusta: haastatellun E (koordinaatio, alkutuotanto) käsitys kentästä, jolla eläinten hyvinvoinnista puhutaan, on, että kaikilla lienee sama tavoite ja ajatus siitä, että pitää toimia vastuullisesti ja kunnioittaa eläinten hyvinvointia, mutta asioita katsotaan eri näkökulmista ja painotetaan eri asioita. Näinhän asia on myös teorian tasolla: Brambellin viiden vapauden periaate tai Welfare Quality – indikaattorit eivät ole ainoita tuotantoeläimen hyvinvoinnin teoretisoineja, vaan jo luvussa 2.2. sivuttiin Dawkinsin ja Broomin hahmotelmia, jotka eivät nekään ole suinkaan ainoita vaihtoehtoisia tapoja käsittää tuotantoeläimen hyvinvointi.

Vastapainoksi koetulle ihmisten idealismille haastatteluissa peräänkuulutettiin realismia monessa asiassa: Ensinnäkin haastateltu A (tarkastuseläinlääkäri) ilmaisi, että ihmisille täytyy tuottaa lihaa ruoaksi ja sitä pitää tuottaa tavalla, jolla vältetään eläinten tarpeeton kärsimys. Ulkokasvatus ei siksi ole realistista: tällä tavoin ei saada tuotettua niin paljon broilerinlihaa kuin sitä tarvitaan. Kuluttajille on haastatellun A mukaan tuotettava lihaa, joten nykyistä lihabroilerin tuotantotapaa on pidettävä yleisiltä linjoiltaan hyväksyttävänä. Haastateltu K (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) toivoo ihmisten

olevan tietoisia kuluttajuudestaan ja siitä, että broilerin hyvinvoinnin takaaminen vaatii paljon. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) totesi, että ihmisten pitää hyväksyä, että broileri on One Health – kokonaisuus, ja vaikka tietyt muutokset saattaisivat lisätä lintujen hyvinvointia, ne mahdollisesti vastaavasti vähentävät ihmisten hyvinvointia. Samoin F harmitteli, että ihmiset eivät ymmärrä, että tehokkuus, jota pidetään pahana sanana, näkyy juuri hintana tuotteen päällä. Usein paremmaksi valinnaksi markkinoidun luomun kannatusta F piti myös perusteiltaan virheellisenä: osa ihmisistä kuvittelee, että luomutuotanto olisi eläinten hyvinvoinnin kannalta ylimmäinen ja paras tuotantotapa. Se ei kuitenkaan haastatellun vasta-argumentissa ole näin, vaan luomu on vain mahdollisimman luonnonmukainen tapa tuottaa ja sen kriteerit on päätetty asetuksessa.

Kokonaisuuden hahmottaminen nähdään tärkeänä ja se, ettei hyvinvointia lähdetä edistämään ihmisten mielikuvien siitä, miten he itse kokisivat elinolot, sillä ihmiset eivät ole lintuja ja kokemusmaailmat ovat hyvin erilaisia. Esimerkkinä tästä haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) sanoo, että lintu ei oikeasti halua mennä ulos juoksemaan, sillä ulkona vaanii erilaisia petoja. Tärkeänä hän pitää sitä, että löydettäisiin ratkaisuja, jotka ovat lähellä totuutta eivätkä vain ihmisten mielipiteitä. Argumentti saa tukea: haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) pohtii, että monesti eläinten hyvinvointia ajatellaan sillä tavalla, että mikäli minä itse olisin kanalassa, mitä haluaisin sinne. Hyvinvointitutkimus on E:n mielestä siitä tärkeää, että sen avulla voidaan käsittää, ollaanko hakoteillä nykyisten toimenpiteiden kanssa vai ei: vastataanko nyt vain kuluttajien vaatimuksiin. Tässä sekä E että F ottavat Norwoodin ja Luskin hahmottelemassa nelikentässä tieteellisen elitistin kannan (kts. luku 1.4).

Haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) valotti haastattelussaan myös, että ihmiset, jotka pääsevät näkemään broilertuotantoa, muuttavat yleensä käsitystään paremmaksi siitä mahdollisesti negatiivisesta lähtökohdasta, joka

heillä oli ennen tuotantoon tutustumista. Haasteena hän piti sitä, että kuluttaja kuvittelee, että juuri broilereilla kaikista tuotantoeläimistä on asiat huonoiten.

Tässä on mielestäni pidettävä kuitenkin myös mielessä se, että pelkkä tuotannon näkeminen ei tuo realistisempaa kuvaa broilerin hyvinvoinnista, ellei sitä näkemistä kehystä tiedolla kanasta eläimenä ja tuotanto-olojen vaikutuksista siihen. On siis tärkeää kiinnittää huomio siihen, millaista tietoa ihmisille tarjotaan vierailujen yhteydessä.

6.4. Tietämätön kuluttaja ja kansalainen

Eniten haastatteluissa kommentteja kirvoitti aihe kuluttajan ja/tai kansalaisen tietämyksestä broilertuotannosta. Tietotaso vaikuttaa mielipiteenmuodostukseen ja lopulta myös siihen, miten tehdyt muutokset, erityisesti sellaiset joihin liittyy raha tai rajoittaminen, koetaan. Norwood ja Lusk puhuivat tästä informaation epäsymmetriana (kts. tämän työn s. 50).

Lakiesitys ei velvoita lisäämään kotitalouksien mahdollisuuksia saada tietoa tuotantoeläinten pito-olosuhteista. Esitys muotoilee, että kuluttajan kiinnostuksen aihealueeseen oletetaan kasvavan, kun vaatimukset pito-olosuhteille muuttuvat laissa; ja sitä myöden eläinten omistajat motivoituisivat kertomaan vapaaehtoisesti, kuinka pitävät eläimiään. (MMM 2018, 4.1.2.) Lakiehdotuksessa kansalaisten mahdollisuutta selvittää, mitä eläimiä on sallittua pitää ja minkälaisissa olosuhteissa, halutaan parantaa listaamalla eri käyttötarkoituksiin (tuotanto, harrastukset ja seura, sirkus) hyväksytyt eläimet. (MMM 2018, 3.2.3.) Lakiehdotuksessa kansalaisille avataan mahdollisuus hakea tietyn eläimen poistoa listalta tai eläimen lisäämistä listalle, jossa on lueteltuna tiettyyn käyttötarkoitukseen hyväksytyt eläimet. Näissä hakemuksissa, jotka lähetetään Ruokavirastolle, pitäisi ottaa huomioon ajantasainen tieteellinen tieto ja käytännön kokemus eläintenpidosta, ja lisäksi pidon tarkoitus: esimerkiksi seura- ja harraste-eläimenä pidettävälle eläimelle kuuluvat erilaiset pito-olosuhteet kuin samalle eläimelle tuotannossa. (MMM 2018, 3.2.3.)

Tämä kirjaus ei voinut olla tuomatta mieleeni mahdollisuutta käyttää sitä agendan asettamiseen kansalaisena, ei kuluttajana, johon muutoin tunnutaan keskittyvän; kansalainen voisi siis teoreettisesti tehdä poistopyynnön broilertuotannolle samoin kuin monelle muullekin alalle nostaakseen eläimiä koskevia ongelmia keskusteluun. Tämä olisi jo melko radikaali tapa toimia, ja ajantasainen tieteellinen tieto ei liene helposti saatavissa.

Maa- ja metsätalousministeriön kansallisen tuotantoeläinten hyvinvointistrategian (kts. s. 35) tavoite kuluttajien tiedon lisäämisestä ei tässä lakiesityksessä saa lain tukea, ja kuluttajakansalaisten sekä muiden kansalaisten tiedonsaanti sidotaan broilerintuotannon ollessa kyseessä alkutuotannon ja teollisuuden päätöksiin. Tämä tuokin erityisesti teollisuudelle, jonka sopimustuottajia broilerintuottajat ovat, suuren yhteiskunnallisen vastuun sekä tuotantoon myönteisesti että nuivasti tai kielteisesti suhtautuvien kansalaisten objektiivisen tiedonsaannin mahdolliseksi tekemisestä. Samalla lakiehdotuksen kirjaus on osoitus jälleen tietynlaisesta hallinnan yksityistämisestä, tässä yhteydessä tiedonsaannin hallinnan yksityistämisestä, mitä tulee tuotannon arkeen ja ratkaisuihin.

Kuluttajan rooli katsotaan tärkeäksi. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) kertoo, että ala itse tarkastelee jatkuvasti sitä, mitä kuluttaja ajattelee ja tietää. Kuluttaja on kiinnostuksen kohde myös tieteellisesti, kertoo haastateltu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys): seurataan hänen tietopohjaansa eläintuotannosta, miten tuo tieto vaikuttaa valintoihin ja voiko kuluttaja valita eläimen kannalta huonomman tai paremman tuotteen.

Nyt tietopohja on hatara ja haastattelut ajattelevatkin, että tavallinen kuluttaja ei tiedä faktoja ja tietää ylipäätään vähän suomalaisesta tuotannosta. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) mietti ihmisten tietotasoa suhteessa broilerintuotannon kritiikkiin: tietävätkö ihmiset, mistä he puhuvat? Esimerkiksi hän mainitsi, että yhdessä kyselytutkimuksessa pääkaupunkiseudun nuorista naisista hyvin suuri osa oli sitä mieltä, että broilerit kasvatetaan Suomessa häkeissä. Haastateltava pohti, että lähtökohta on tällöin kaukana

todellisuudesta. Tämän tutkimustuloksen mainitsi myös haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto). Valitettavasti pro graduni viimeistelyvaiheessa keväällä 2021 kirjastot ovat olleet kiinni covid-19-pandemian takia eikä päässyt selailemaan enää alan lehtiä ja kyselytutkimusuutisia. Jäin miettimään, olisivatko viime vuosien uutisoinnit broilerintuotantohalleista sekä esimerkiksi pakkausmerkinnät (kuten Atrian broilerinlihapakkausten merkintä ”vapaana pehkulla kasvatettu”; HKScanilla ei tosin ole vastaavaa 11.4.2021 lähikauppavierailun perusteella) jo vaikuttaneet tähän pääkaupunkiseudun nuorten naisten mielikuvaan broilerintuotannosta? Miltä vuodelta viimeisin kyselytutkimus on ja onko tietotasossa tapahtunut muutosta? Onko tietovajaus vain tällä kohderyhmällä vai mitkä muut kyselytutkimuksiin vastanneet ihmisryhmät ovat kenties mielipiteineen kaukana todellisuudesta?

Toisaalta haitaksi haastatellun A (tarkastuseläinlääkäri) kanssa käydyssä keskustelussa tietämättömyys nähtiin myös hieman toisesta näkökulmasta: kuluttaja ei tiedä esimerkiksi sitä, että ostaessaan broilerinlihapaketin kaupasta tuota teurastettua broileria on edeltänyt kaksi sukupolvea, joissa emot näkevät jopa jatkuvaa nälkää.

Kuluttajan edellytyksiin hankkia objektiivista tietoa tai olla sille vastaanottavainen tai muistaa oppimaansa ei luoteta. Tätä luottamuspulaa kuvaavat seuraavat haastatteluista poimitut argumenttisisällöt, joiden pääidean olen kursivoinut.

Kuluttajat eivät halua tietää. Haastateltu B (johtaja, kaupan ala) sanoo, että ihmiset eivät haluakaan tietää, mikä tuotantoeläimen todellinen tilanne on, vaan itseä petetään mielikuvilla eikä edes haluta perehtyä asiaan, sillä se olisi tuskaista. Ihmiset eivät oikeastaan edes halua kuunnella, mikä on nykytilanne ja mitkä olisivat vaihtoehtoisen tuotteen edut. Haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) suhtautuu pessimistisesti siihen, että kaikkia kuluttajia kiinnostaisi ”pätkääkään”. Hän sanoo, että osaa päättäjistä ja ihmisistä ei kiinnosta muu kuin raha. Haastateltu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) toteaa, että todennäköisesti osa kuluttajista kieltää näkemänsä,

osa ei halua edes katsoa ja osa unohtaa tietoisestikin saman tien. Vastuullisuusviestintä mainitaan B.n (johtaja, kaupan ala) haastattelussa myös haastavaksi, sillä sekin vähemmistö kuluttajista, joita kiinnostaa, on unohtanut koko asian parin viikon päästä.

Kuluttajat eivät vakuuta kriittisyyden taidoillaan. He ovat haastatellun I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) mukaan viranomaisuskovaisia ja heitä on vaikea saada kokonaisuudessaan kriittiseksi ja ajattelemaan omilla aivoillaan. Vastuun kuluttajat jättävät mielellään viranomaisille ja uskovat, että viranomaiset hoitavat.

Kuluttajat ovat tunteidensa vietävissä ja herkkäuskoisia. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) huomauttaa, että asiantuntijoihin ei luoteta, asiantunteilijoihin kyllä. Ihmisten päätöstä luottaa hän kuvaa ”sumeaksi”, se vaihtelee ja saatetaan yhtäkkiä löytää sosiaalisesta mediasta jokin luottamuksen kohde. Hän näkee ongelmaksi kuluttajien tietämättömyyden yhdistettynä herkkäuskoisuuteen: kuluttajat uskovat videoita, jotka on kuvattu ulkomailla, ja uskotaan, että niin on myös Suomessa, ja silloin esimerkiksi tuotannon alkupään näkökulma torjutaan.

Farm to Fork – strategia linjaa, että kuluttajia ei saa viedä harhaan ja estää heitä tekemästä valistuneita päätöksiä. Esimerkiksi ruokaväarennökset ovat juuri tällaisia tuomittavia, harhaanjohtavia tekoja. (Euroopan komissio 2020, 15.) Broilertuotantoon soveltaen tämän linjauksen yhteydessä voi mainita, että kansalaiselle tai kuluttajalle viestinnässä käydään haastatellun J (aktivisti, eläinoikeusliike) mukaan eräänlaista informaatioisotaa: millaiselta todellisuus tuotantotilalla oikeasti näyttää? Informaatio itsessään ei ole J:n mukaan tarpeeksi, sillä se vaatii taustoittamista esimerkiksi kanasta eläimenä ja tuotanto-olojen vaikutuksesta eläimeen. Strategian kiellossa harhaanjohtamisesta tai valistuneiden päätösten tekemisen estämisestä voi palata takaisin kansalaiskompetenssin käsitteeseen: H:n (yliopisto, eläinten

hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) haastattelussa tarvittavan tiedon kohderyhmäksi, jos pitäisi valita ”kuluttajat” tai ”kansalaiset”, nimettiin nimenomaan kansalaiset, joiden tosin toivottiin tiedostavan myös kuluttajuutensa. Heille tuotettu tieto on H:n mielestä *kansalaisosaamista*, jota tarvitsee osallistuakseen julkiseen keskusteluun.

Pohdin: mitä tarkoittaisi broilerin hyvinvoinnista tai pahoinvoinnista ja yleisesti tuotannosta kertomiselle se, että ei saa viedä harhaan tai estää tekemästä valistuneita päätöksiä? Se, mitä kerrotaan, miten kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta, on kaikille viestijöille tärkeä itsereflektion ja rehellisyyden pohdinnan kysymyslistaus.

Miten tätä kansalaisten ja kuluttajien tietotasoa sitten pitäisi nostaa? Pitäen mielessä haastattelumateriaalin rajoitteet, analysoitava materiaali nostaa esiin tiettyjä kulmia, ja niistä on tässä avauksia:

EU:n Farm to Fork – strategiassa nuorimmille kansalaisille, kouluihin, suunnattu ohjelma halutaan tarkistaa ja vahvistaa viestiä kestävästä ruoantuotannosta, terveellisestä ruokavaliosta ja ruokajätteen minimoinnista. (Euroopan komissio 2020, 14.) Suomalaisiin kouluihin onkin tuotantoeläinten hyvinvoinnista keskustelu osana kestävästä ruoantuotantoa jo sisällytetty opetussuunnitelman tasolle. Lisäksi haastateltu C (asiantuntija, eläinoikeusliike) käsittää tiedonvälityksen kouluissa kohdistuvan kahdellekin eri ryhmälle: tulevaisuuden päättäjiille sekä niille, jotka tulevaisuudessa päättävät, mitä ostavat, eli kuluttajille. Tämä kuulostaa minulle eräänlaiselta kuluttajakansalaiskompetenssin vahvistamiselta. On silti huomioitava, että vain kouluihin panostaminen asettaisi kansalaiset eriarvoiseen asemaan valtion tai muiden toimijoiden välittämän tiedon omaksujina ja debatoijina; kansalaiskompetenssin kasvattaminen rajoittuisi ainoastaan tiettyihin ikäluokkiin, jotka eivät vielä tee saman mittakaavan kulutus- ja muita päätöksiä kuin vanhemmat ikäluokat.

Haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) haastaa, että alan pitäisi itse antaa oma panoksensa alasta kertomiseen eikä ulkoistaa sitä. Broileralan kokonaisuudessaan pitäisi osata viedä viestiä paremmin kuluttajille. Alan näkökulmasta propagandayhdistykset ovat E:n mielestä saaneet paremmin viestinsä läpi. Kuluttajia on lähestytty haastatellun F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) mainitsemana muun muassa. Niin, että erilaisten kampanjoiden aikaan tilalliset ovat olleet mukana kaupassa ihmisten tavoitettavissa. Samanlaisia tempauksia tuottajien kanssa on tehty yliopistojen ruokaloissa. Tavoitteena on ollut, että kuluttajat pääsisivät suoraan kontaktiin alkutuotannon tekijöiden kanssa ja voivat kysyä heiltä tuotannosta ja keskustella. Haasteelliseksi F koki, että bioturvan takia ei voi järjestää avoimien ovien päiviä, vain valikoituja ihmisiä voi ottaa vieraaksi.

Haastatellun A (tarkastuseläinlääkäri) mukaan mukaan on totta, että kuluttajat eivät välitä ja ostavat yleensä halvimmalla, mutta tutkiva journalismi on hyvä työkalu ja kasvattaa tietoisuutta. Toisaalta haastateltu E (koordinaatio, alkutuotanto) kertoo olevansa välillä todella pettynyt median skandaalinkäryiseen tapaan käsitellä asioita, vähäiseen perehtymiseen ja vasta-argumenttien puutteeseen: toimittajienkin etääntyminen alkutuotannosta ja ruokaketjusta näkyy E:n mukaan juttujen laadussa. Sosiaalinen media taas on E:n mielestä hallitsematon bloggaajineen ja kokemusasiantuntijoineen.

Kysyin neljältä broilerinlihaa tuottavalta yritykseltä – HKScanilta, Atrialta, Naapurin Maalaiskanalta ja Luomu Invest Oy:ltä – onko heillä (ollut) ja millaisia innovaatioita broilerintuotannon tuomiseksi näkyvämmäksi ihmisille. Sain vastaukset Atrialta ja HKScanilta.

HKScan on asentanut Kiiskin tilalle keinoälyllä toimivat kamerat, jotka kuvaavat lintuja vuorokauden ympäri. Kameroiden hankinta on osa joulukuussa 2020 aloitettua Agrofood Ecosystem® - työtä, jonka tarkoituksena on yrityksen mukaan parantaa Kariniemen – brändin läpinäkyvyyttä kuluttajille sekä kerätä tietoa broilerin lajityypillisestä käyttäytymisestä ja datan analyysin perusteella kenties kehitellä lisää virikkeitä, jotka vahvistaisivat broilerin lajityypillisen käyttäytymisen kirjosta ruoanetsintäkäyttäytymistä eli nokkimista sekä

kehonhuoltoa eli sukimista ja pehkussa kylpemistä. Videokuvaa kansalaiselle ja kuluttajalle on esillä vielä vähän. (Suihkonen 2021; HKScan n.d.)

Seinäjoella toiminut vuodesta 2019 alkaen Ylisten tilalla niin kutsuttu Kanala Showroom. Tila on Atrian sopimustuotantotila. Tuottajapariskunnalla on 90 000 broileria kerralla, ja yhden hallin yhteyteen he ovat rakentaneet ilmaisena kokoustilana toimivan huoneen, jonka seinällä olevista ikkunoista näkee sisälle halliin. Isäntä Aki Ylinen kertoi puhelimesta, että idea huoneelle syntyi kolmen eri tekijän vaikutuksesta: tilalla kävi jo entuudestaan vierailijoita, sillä Ylisen vanhemmat olivat pitäneet tuotantotilaa yhtenä ensimmäisistä broilerin kasvattajista Suomessa; lisäksi MTK on korostanut tilallisille kuluttajaviestinnän tärkeyttä; ja lopulta Atriakin oli yhteydessä toiveella saada vierailutila. Lähellä sijaitseva Honkalan sikatila oli jo tehnyt tällaisen Showroomin tiloihinsa. MTK maksaa kuljetukset Kanala Showroomiin oppilasryhmille. Tilan myötä on tullut myös kokonaan uusia vierailijaryhmiä ja enenevästi Atrian henkilökuntaa ja asiakasryhmiä, kauppiaita ja tuotekehittelijöitä. Ylisen mielestä tällaisia tiloja pitäisi olla joka paikkakunnalla, koska ihmiset ovat niin vieraantuneita maataloustuotannosta. Hän lisää, että tiloja olisi oikeastaan pitänyt olla jo vuodesta 1995 alkaen, kun Suomi liittyi Euroopan unioniin. Toiminta on tuonut tilalle vuonna 2020 Etelä-Pohjanmaan Maanviljelysseuran säätiön tunnustuspalkinnon (ProAgria 4.12.2020). Toiminta myös vie aikaa: vierailujen järjestely ja isännöinti on vienyt 150-200 tuntia vuodessa. Ymmärsin, että toiminnan järjestäminen on vapaaehtoisperustaista, ei maksettua. (Ylinen 2021.)

Huomioni Kanala Showroomissa kiinnitti sen toimiminen ilmaisena kokoustilana yhteiskunnassa, jossa erilaiset sisätilat tuntuvat alkavan olla enenevästi maksullisia. Ilmainen kokoustila näin erikoisessa paikassa vahvistaa tavallaan kansalaisuutta, kansalaisen osallistumista yhteiskuntaan.

Kanala Showroom – tyyppinen toiminta on käsitettävissä lakiluonnoksen mainitsemaksi tilallisten vapaaehtoiseksi toiminnastaan kertomiseksi ja samalla osoitukseksi hallinnon yksityistymisestä. Alan etujärjestö itse pitää huolta jopa julkisen vallan instituution, koulun, oppilaiden kuljetuksista. On huomattava, että tilallisten oma tiedonvälitystoiminta vie työtunteja ja mikäli kansalaisten kiinnostuksen taso ja vaatimukset nähdä tuotantoa kasvaisivat ja luotetaan

lakiesityksen perusteella tuottajien omaehtoiseen tuotannosta kertomiseen, yritysten pitäisi siihen vastataksaan levittää samantyyppistä toimintaa ja infrastruktuuria maantieteellisesti huomattavasti laajemmalle, kuten tuottaja Ylinen mainitsikin, tai sitten keksiä vaihtoehtoisia viestimistapoja. Lisäksi pitäisi toki keksiä tapoja viestiä varsinaista teurasbroileria edeltävien broilereiden oloista, kuljetuksista ja muusta.

Vuonna 2016 Atria kutsui viisi ruokablogistia vierailulle Perhetila-brändin tuotantotilalleen sekä Nurmon siipikarjateurastamoon. Vierailijoilla oli sisältömarkkinoinnin sopimus Atrian kanssa, ja he kirjoittivat vierailuistaan blogeihinsa tekstit. (Atria 23.9.2016.) Tempaus herätti aikanaan paljon keskustelua. Se oli osa Atrian Perhetila-brändin tunnettuuskampanjaa, mutta kun kyseessä oli eläintuotanto, broilerintuotanto, ja siitä kerrotut seikat sekä broilerin terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät kommentit yhdistettynä markkinointiin, nousi tuo tempaus julkiseen keskusteluun tiedotusvälineissä ja blogien kommenttikentissä. Keskustelua käytiin muun muassa bloggauksen ja journalismin eroista, tuottajien äänen kuulemisesta tiedotusvälineissä, sisältömarkkinoinnin pelisäännöistä ja siitä, miten hyvin voi ymmärtää broilerin hyvinvointia näkemällä eläimen, mutta ilman aiempaa tietopohjaa siitä. (Kts. mm. Atria 13.10.2016; Lappalainen 30.9.2016; Tamminen 17.2.2017.)

Mitä tulee tiedotusvälineisiin, Ylen Perjantai-dokkari: Syötäväksi syntynyt keväältä 2018 on lyhyt dokumentti, kymmenen minuutin mittainen, mutta kattaa yleisellä tasolla broilerintuotantoketjusta munittamot sekä tuotantopolven broilerin kasvatuksen, kuljetukset näiden vaihdeiden välillä ja teurastuksen. Dokumentin tehdäkseen Yleisradio on luonnollisesti tehnyt yhteistyötä teurastamon ja alkutuottajien kanssa, ja tästä voi tulkita teollisuuden ja alkutuotannon olevan motivoitunut myös yhteistyöhön tuotannon valottamiseksi kansalaisille. Videolla näkyvän rekan väristä ja iskulauseesta voi päätellä yhteistyökumppanin olevan niinkään Atria. (Yle 2018). Neutraalin sävyinen dokumentti lienee haastatellun E (koordinaatio, alkutuotanto) hyväksyttävissä

osoitukseksi siitä, että myös neutraalia tai hyvää journalismia broilerintuotannosta on tehtävissä.

Laki eläinten hyvinvoinnista mainitsee ainoana julkisena tiedonvälittäjänä Eläinten hyvinvointikeskuksen, joka levittää tietoa eläinten hyvinvoinnista laajasti – mutta ei niinkään erityisesti tuotantoeläinten pito-olosuhteista – kohderyhmäksi lakiluonnoksessa mainitaan ”kuluttajat sekä muut tietoa tarvitsevat tahot”. (MMM 2018, 4.1.2) Valtio-opillisesta näkökulmasta sen siirto Helsingin yliopistosta MMM:n Luonnonvarakeskuksen yhteyteen herättää kuitenkin kysymyksen sen nykyisestä ja/tai tulevasta luotettavuudesta politiikasta riippumattoman hyvinvointitiedon levittäjänä. Tieteellisyyteen ja objektiivisuuteen pyrkivän keskuksen luonnollisin sijoituspaikka olisi toki yliopisto.

Haastattelujen valossa on erikoista, ettei valtio ryhdy tehokkaampiin tiedonvälityksen menetelmiin ja vaateisiin. Valtio myös tällä aiemmin esitetyllä linjauksella siirtää tuotannosta tiedottamisen alkutuotannolle. Miten tässä varmistetaan saadun tiedon monipuolisuus ja objektiivisuus? Toisaalta: riittääkö lopulta tietämiskään? Mielenkiintoinen linjaus haastattelumateriaalissa on linjanveto tietämisen ja ymmärtämisen välillä. Haastateltu F (eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys) sanoo, että lintuja ei tarvitse olla kasvattanut itse tietääkseen asioista jotakin ja näkemyksen voi saada keskusteluin, vierailuin ja itse asiaan perehtymällä. Kuitenkin hän toteaa, että ymmärrys tulee vasta kun on oikeasti ollut asian kanssa tekemisissä.

Tämä kommentti on kiehtova! Ketkä voivat todella ymmärtää broilerintuotantoa? Millaista se on, kun ymmärtää eikä vain tiedä? Mikä silloin muuttuu? Tarkoitetaanko tällä omaa henkilökohtaista ymmärrystä: että henkilö niin sanotusti ”tuntee paikat” ja arjen ja oman paikkansa siinä; vai onko kyseessä yleisempi ymmärrys? Voiko kaksi ymmärtävää olla kuitenkin eri mieltä vai tarkoittaako broilerintuotannon ymmärtäminen sitä, että ymmärrys on yhteistä ja päätelmät sen mukaan?

Kuluttajan olennaisuus broilerin hyvinvointiin vaikuttavana ihmisenä, jonka pitäisi saada tietoa, kyseenalaistuu haastatellun H (yliopisto, eläinten

hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) kommentissa, jossa lähdetään nykytilasta: jos eläinten hyvinvoinnin halutaan paranevan, tieto pitää viedä erityisesti tuottajille ja teollisuudelle. Perustutkimuksen kautta voi vaikuttaa asenteisiin, mutta soveltava tieto menee suoraan käytännön toimintaan.

Tähän on huomautettava, että toimintakenttä tietysti muuttuu ajan kuluessa, ja erityisesti jos hyvinvointimerkit löytävät paikkansa suomalaisessa eläintuotannossa, tiedonvälityksen arvo kuluttajille nousee.

6.5. Tuettava kuluttaja

EU:n Farm to Fork - strategian on tarkoitus tukea siirtymää ilmastoneutraaliin Eurooppaan tarjoamalla mahdollisuuksia sekä kansalaisille että tuottajille. Covid-19 on strategian mukaan entisestään alleviivannut, että tarvitsemme muutoksia kestäväen ruokajärjestelmän, joka pystyy tuottamaan riittävän määrän maksukyvyyn rajoissa olevaa ruokaa kansalaisille. Lisäksi on tärkeää *luoda ympäristö*, jossa kuluttajat voivat valita terveellisiä ruokavalioita itselleen ja voida paremmin samalla kun yhteiskunnan terveydenhuoltomenot vähenevät. Kuluttajia pitäisi *tukea valitsemaan kestäviä tuotteita*, ja tämän pitäisi olla vastuutehtävä ja mahdollisuus ruokaketjun kaikille toimijoille. Kirjoittajien mukaan ihmiset haluavat urbanisoituneissakin ympäristöissä olla lähellä ruokaansa (l. sen tuottamista) ja he haluavat tuoretta, kestävä ja vähemmän prosessoitua ruokaa kuin aiemmin. Strategian tarkoitus on vastata näihin arvostuksiin.

EU:n Farm to Fork – strategiassa ongelmaksi mainitaan ihmisten ruokavaliot, jotka eivät osu yksiin EU:n ruokavaliosuosituksen kanssa. Terveellinen vaihtoehto ei välttämättä ole saatavilla, ja ihmisten ylipaino sekä ruokajäte ovat suuria ongelmia. Kulutuskäyttäytymiseen pitää puuttua. Komissio haluaa omien sanojensa mukaan *rohkaista kuluttajia tekemään hyvällä tietopohjalla terveellisiä ja kestäviä valintoja kaupassa*. Tässä strategia ottaa selvästi jo aiemmin tässä työssä esitellyn uusliberaalin katsantokannan muutokseen. Kyse on markkinoista ja positiivisista poliittisista kuluttajista markkinoilla. Vaikka strategian painotus on terveellisyydessä, on siinä mainittu myös eläinten hyvinvointi ja sen voi käsittää osaksi kestävien valintojen tekemistä kaupassa.

Linjaukset ja rajat pakkausmerkinnöille ovat myös mietinnässä, sekä vaatimukset ilmoittaa tuotteen maantieteellinen alkuperä. Euroopan komission mukaan vähemmän punaista ja prosessoitua lihaa ja enemmän kasviksia ja hedelmiä lautasella on sekä ympäristö- että terveysteko. Kuluttajat päättävät, mutta komission mukaan erilaisten veroaloitteiden pitäisi myös rohkaista kuluttajia kestäviin ja terveellisiin valintoihin. (Euroopan komissio 2020, 14-15.)

Chakrabortyn ja Dattan teoriassa esittämä rooli uusliberaalista kansalaisesta autonomisena kuluttajana, joka tekee vastuullisia päätäksiä, onkin tarkemmin tarkasteltuna hyvin tuettu rooli. Valtiollisia ja ylikansallisia toimijoita, kuten EU, tarvitaan tukemaan kuluttajia (kuluttajakansalaisia?) tekemään hyviä valintoja. Myös strategia korostaa hyvää tietopohjaa ja sellaisen ympäristön luomista, jossa päätöksenteko on vaivatonta. Tässäkin merkityksessä korostuu siis tiedonvälitys.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Tutkimukseni tavoitteena oli rakentaa yleiskuva broilerintuotannosta Suomessa broilerin hyvinvoinnin näkökulmasta ja pohtia kansalaisen ja kuluttajan roolia tuon voinnin parantamisessa uusliberaalissa yhteiskunnassa. Tutkimukseen kuului laaja eri näkökantojen kuulemisvaihe haastatteluin, vierailu teurastamolla ja kahdella tuotantotilalla; haastattelujen translitterointi, laaja taustoitus ja taustalukeminen broilerkanasta tuntoisena eläimenä; eläinsuojelulakiesitykseen ja Euroopan komission tuoreeseen Farm to Fork - strategiaan tutustuminen; ja kirjoittaminen siten, että akatemian ulkopuolellakin elävä ihminen ymmärtäisi, mitä haluan sanoa.

Tämä luku on omistettu paluulle tutkimuskysymyksiin ja niiden vastauksiin aineistoni pohjalta. Tutkimuskysymyksiä oli kolme, joista toisella, ”millaisia merkityksiä ja tehtäviä kuluttajalle ja kansalaiselle annetaan aineistossani?” alkaa tämä luku. Olen koonnut havaintoni roolikortteihin, joissa viitataan pohdinnassa käyttökelpoisiin teoreettisiin käsitteisiin. Kortteihin on koottu myös vastauksia kysymykseen 3, ”Mitä noista merkityksistä ja tehtävistä voi sanoa teoriani ja olemassa olevan suomalaista broilertuotantoa ja suomalaisia koskevan tutkimustiedon ja faktojen perusteella? Millaisia huomioita voin

tehdä?” Kun palaset ovat kasassa, palaan yleisesti kysymykseen 1, ” Mikä on kuluttajakansalaisen rooli broilerin hyvinvoinnin edistämässä Suomessa?” Loppuun olen koostanut vielä ajatuksiani jatkotutkimukselle ja muulle broilerintuotantoon liittyvälle tai eläintuotantoon yleisesti kohdistuvalle tutkimukselle.

7.1. Kuluttajan ja kansalaisen roolit

Olen jakanut kuluttajaan ja kansalaiseen liitetyt ominaisuudet ja tehtävät roolikorteiksi, joissa lukee roolia tukevia ja hankaloittavia seikkoja. Roolikortit vastaavat tutkimuskysymyksiini 2 ja 3. Nämä roolit ovat: broilerin kunnioittaja, hyvinvoinnista maksava vastuunkantaja, julkisen keskustelun agendan asettaja, käytännöstä vieraantunut herkkäuskoinen idealisti, tietämätön kuluttajakansalainen, käyttäytymishajailun kohde sekä mahdollisuutena teoriasta ammentaan tulevaisuuden toivottavuuden asiantuntija.

Rooli 1. Broilerin kunnioittaja

Roolin asettanut: hallituksen esitys laiksi eläinten hyvinvoinnista (MMM 2018).

Roolia tukee:

- tuotantoeläinten hyvinvoinnista puhumisen nostaminen peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin 2014;
- satsaukset broilerin lajityypillisen käyttäytymisen lisäämiseen (esim. Luken ja Siipikarjaliiton viriketasohanke 2019-2022) sikäli kun lakiesitys alustaa, että lajityypillisesti käyttäytyvän eläimen näkeminen auttaa ihmistä ymmärtämään sen itseisarvon ja sitä myöden kunnioittamaan sitä.

Roolia hankaloittaa:

- matala lähtötaso, mitä tulee asenteisiin (kts. esim. Jokinen ym. 2016). Kana ajatellaan kyvyiltään heikoksi eläimeksi ja sitä käytetään vertauskuvallisesti vitseissä, joissa halutaan osoittaa henkilön tyhmyys.

- tuotantotapa ja tuotantomäärät, jotka eivät suoranaisesti auta kanayksilön yksilöllisyyden ja itseisarvon tunnistamisessa. Tuon itseisarvon tunnistamisen lakiesitys kertoo vievän kunnioitukseen.
- puhe eläintenpidon tarkoituksesta proteiinintuotantona (esim. Rantanen 2018);
- broilerinlihan halpuus ei heijasta kunnioitusta eläimen hyvinvointia tai päättynyttä elämää kohtaan
- myöskään syömiskelpoisen ruoan hävitäminen ei heijasta kunnioitusta eläintä kohtaan
- vaihtoehtojen vähäisyys, jos haluaa syödä broilerinlihaa, mutta ei ulkomaista tai toisaalta tavallisimmin tuotettua lihaa

Rooli 2. Hyvinvoinnista maksava vastuunkantaja

Roolin asettanut: Joukko haastateltuja: analyysissa kommentteja vastuullisesta kuluttajuudesta ja toisaalta kuluttajan vallasta tarjosivat tutkimuksen ja tiedonvälityksen, eläinoikeusliikkeen, kaupan alan ja alkutuotannon haastatellut. Myös lakiesitys myöntää, että kuluttaja on maksuketjussa haviteltu loppupää, jolle tuotantokustannukset pyritään siirtämään.

Huom. lakiesityksen teossa torjuttiin kirjaus siitä, että vastuu eläinten hyvinvoinnista kuuluisi kaikille. Perusteluna oli, että julistuksenomaisuus ei kuulu tämälakiin. Kuitenkin yhtä julistuksenomainen kunnioituksen vaade on kirjattu esitykseen.

Roolia tukee:

- Jo pilotoitu Parempi eläimille – hyvinvointimerkkialoite, joka toisi kuluttajille lisää vaihtoehtoja tukea korkeamman tason hyvinvointia myös broilertuotannossa.
- Uusliberaali aika, jona on jo totuttu ja hyväksytty ajatus kansalaisen vastuullistamisesta (Chakraborty ja Datta 2015) ja poliittisesta kuluttajuudesta. Vastuu broilerin hyvinvoinnista on vain yksi lisävastuu jo tutussa kehikossa, jossa yksilö vaikuttaa ostosvalinnoillaan. Poliittinen

kuluttajuus vaatii, että jokin asia on politisoitavissa, ja tuotantoeläinten, sitä myöden broilerinkin, hyvinvointi on jo politisoitu.

Roolia hankaloittaa:

- Kaikki eivät halua maksaa hyvinvoinnista, mutta silti hyötyvät omakohtaisella tunnetasolla ja saavat hyvän mielen, kun toiset maksavat; markkinat ovat huonoja luomaan julkishyödykkeitä (Norwood ja Lusk 2011). Hyvinvointimerkki luo arvopluralistisen tilanteen, jossa voi ostaa eritasoisia hyvinvointilihoja (Cole 2011) ja vastuunkantajat eriytyvät eri ryhmiksi.
- Tuotteiden sijoittelu ja tarjonta kaupassa ja tarjoilu ravintoloissa: on vaikea valita kotimaista, joka on monella tavalla parempi vaihtoehto kuin ulkomainen, mitä tulee lihakanojen kasvatusoloihin ja hyvinvoinnin eri osa-alueisiin.
- Vastuu hyvinvoinnista jää nimenomaan kuluttajuuden harteille, sillä kansalaisella ei ole vastuuta. Vastuu jää refleктоivan kuluttajuuden varaan ja kuluttajat jakavat yksinäisyyden valintojen edessä (Schwartzkopf 2018).
- Yksilön resurssit tietotasosta aikaan, rahaan ja muihin kykyihin rajaavat sitä, miten hän voi ottaa vastuuta (Koos 2012; Verba ym. 1995).

Rooli 3. Julkisen keskustelun agendan asettaja

Roolin tunnistanut: Esitys laiksi eläinten hyvinvoinnista; kaupan alan ja eläinoikeusliikkeen haastatellut analyysissä, mitä tulee erilaisiin kuvauksiin ja kampanjoihin (turkiseläimet, salakuvaukset). Lisäksi voi kysyä, vaikuttivatko salakuvauskampanjat Eläinten hyvinvointikeskuksen rakentamiseen? Vuosiluvut osuvat yksiin.

Roolia tukee:

- ministeriö, joka asettaa eri tutkimusaloille painopistealueita, joita tarvitaan julkisen keskustelun tueksi: ministeriö tunnustaa näin julkisen keskustelun olevan merkityksellistä.

- aktiivinen kansalaisyhteiskunta järjestöineen; valtio sekä säätiöt, jotka tukevat järjestötoimintaa ja kansalaisyhteiskuntaa sekä tutkimusta ja myös eläinaiheisia projekteja
- tutkiva journalismi

Roolia hankaloittaa:

- Kaikki eivät tietenkään osallistu agendan asettamiseen samanveroisesti; haastatteluissakin mainittiin erityisesti eläinoikeusliikkeen salakuvaus- ja muu toiminta julkisen keskustelun herättäjänä. Eniten julkisesta keskustelusta nousseeseen paineeseen lienevät siis vaikuttaneet pienehköt mutta voimakkaat kansalaisryhmät ja tiedotusvälineet. Agendan ajaminen on tehty voimakkaasti heidän työnsä kautta (Boyte 2004, kansalaisuus työnä).
- Jos kansalainen haluaa olla asettamassa agendaa broilerin hyvinvoinnista puhumiselle, pitäänee kanava sille valita tarkoin, sillä asenteet Suomessa ovat yhden haastatellun mukaan ”betonoituja”. Kansalaisyhteiskunnan kansalainen käy keskustelua yli raja-aitojen (Boyte 2004), mutta kuinka hyvää keskustelua esimerkiksi Tuotantoeläinten neuvottelukunnassa saadaan aikaiseksi?
- Missä visio, unelma broilerin hyvinvoinnille on? Kokeneista haastatelluista yksikään ei osannut tarjota visiota siitä, miltä broilertuotannon pitäisi näyttää, jos nykyinen tuotantotapa ei ole riittävä. Hyvä agenda eli asialista tai suunnitelma julkiselle keskustelulle ja päätöksenteolle tarvitsee selvän vision tai visioita. Ainut selvä visio oli tuotannon lopettaminen kokonaan (eläinoikeusliikkeen edustaja), mutta tuo visio liittyy voimakkaammin yhteiskunnan eläinsuhteeseen kuin visioon lihakanan hyvinvoinnista ihmisen hyötyeläimenä eläintuotannossa. Paljon haastatteluissa puhuttiin yksittäisistä parannuskohteista tai siitä, kuinka kauas broilerintuotanto on mennyt (verrattuna aikaisempaan tapaan pitää kanoja); tai että hallikasvatus on hyväksyttävää ja eläin voi voida hyvin hallissa; mutta tarkempaa visiota en tuolloin keväällä 2018 saanut.

Rooli 4. Käytännöstä vieraantunut herkkäuskoinen idealisti

Teon tunnistanut: Lakiesitys sanoo kaupungistumisen ja etääntymisen vaikuttavan keskusteluun. Analyysissä ajatuksia aiheeseen antoivat suorasti tai epäsuorasti monenlaiset haastatellut alkutuotannosta hyvinvoinnin tutkimukseen ja tiedonvälitykseen.

Roolia tukee:

- Broilertuotannon sulkeutuneisuus tautisuojausten takia: tuotantotiloille ei ole juurikaan pääsyä.
- Informaatio- ja viestinnän ristiriitaisuus: samasta tuotantotodellisuudesta saatetaan kertoa hyvin erilaisia tarinoita ja näkökulmia ja jättää osa kertomatta. Hämmäntynyt yksilö ei välttämättä tunnista, mikä on totuutta.
- Kansalaishalukkuuden malli (Verba ym. 1995): ihmisillä on eri määrät aikaa, rahaa ja kykyjä käytettävissään ja se vaikuttaa halukkuuteen tutustua broilertuotantoon monipuolisesti, kuten myös arvostukset elämässä.

Roolia hankaloittaa:

- Kanala Showroomin tapaiset toiminta-aloitteet, jotka luovat mahdollisuuksia nähdä osa kolmisukupolvisesta ketjusta, lihabroilerin kasvatushalli – toki tuotannon ehdoin ja tarkein.
- Tuotantoeläinten hyvinvoinnille on tarjolla monta määrittelyä, ja idealistisuus voi toisaalta tarkoittaa myös sitä, että arvotetaan vaikkapa lajityypillinen käyttäytyminen ja ulkoilumahdollisuus tärkeämmäksi kuin mihin on totuttu.

Rooli 5. Tietämätön kuluttajakansalainen

Roolin tunnistanut: Norwood ja Lusk (2011); kukaan haastatelluista ei argumentoinut, että (kuluttaja)kansalaisten tietotaso tuotannosta olisi hyvä.

Roolia tukevat:

- Kansalaiskompetenssin (Borg ja Kestilä-Kekkonen 2017) ja kansalaishalukkuuden (Verba ym. eroavaisuudet ihmisten välillä: toisilla on enemmän aikaa, rahaa ja kykyä hakea ja vaatia tietoa kuin toisilla.
- Arvovalinnat: kuten Norwood ja Lusk (2011) kirjoittivat, tiedon vaatimisen vähäisyyden taustalla voi olla myös valinta, että tuotantoeläinten hyvinvointi ei ole yhtä kiinnostavaa kuin muut asiat elämässä.
- Lakiesitys eläinten hyvinvoinnista, joka ei velvoita lisäämään kotitalouksien mahdollisuutta saada tietoa eläintenpidosta, vaan säilyttää tiedon tarjoamisen tuottajien vapaaehtoiseksi tehtäväksi.
- Tiedonvälityksen asennoituminen ja pirstaleisuus: eri toimijat kertovat broilerin hyvin- tai pahoinvoinnista eri asioita ja jättävät osia kertomatta. Tuotannon ajatellaan ajavan omaa etuaan; median taas olevan skandaalinkäryinen ja tekevän myös asiavirheitä. Kummassakin väitteessä lienee totuutta.

Roolia hankaloittavat ja tietoa lisäävät:

- Vuoden 2020 Euroopan Unionin strategia, jonka mukaan kuluttajia pitää tukea tekemään hyvällä tietopohjalla kestäviä valintoja kaupassa. Vuoden 2014 Kansallinen strategia tuotantoeläinten hyvinvoinnista, joka myös on asettanut tavoitteeksi kuluttajien tietotason nostamisen. Missä ovat strategian luoneen julkisen vallan käytännön toteutukset tavoitteen saavuttamiseksi?
- Broilertuotantoalan aloitteet, kuten Kanala Showroom, joiden yhteydessä on tiedonvälitystä. Tutkiva journalismi, kuten Ylen jutut broilertuotannosta. Eri toimijoiden tavassa rajata tiedonvälitystään on toki eroja.
- Perustettu Eläinten hyvinvointikeskus (EHK) riippumattoman tieteellisen eläinten hyvinvointia koskevan tiedon välittäjänä. Tosin EHK on sijoitettu elinkeinoja edistävän Luonnonvarakeskuksen yhteyteen, Maa- ja metsätalousministeriön rahoituksen alle.

Rooli 6. Käyttäytymisohjailun kohde

Roolin antanut: Euroopan Unioni Pellolta Pöytään (Farm to Fork) – strategiassaan 2020.

Roolia tukevat:

- Strategia nostaa esille mahdollisuuden erilaisten pakkausmerkintöjen luomisesta, ja tätä on Suomessa jo aloitettu Parasta eläimille – hankkeessa.

Roolia hankaloittavat:

- Strategian tavoitetta rohkaista kuluttajia tekemään ”hyvällä tietopohjalla kestäviä valintoja” luonnollisesti ehkäisee, jos kansallisella tasolla tiedonsaantia ei sujuvoiteta.
- Strategian tavoitteena on ”luoda ympäristö”, jossa kestäviä valintoja on helppo tehdä. Tällöin tärkeää olisi saada erityisesti kaupat rakentamaan tuotesijoittelu ja -merkintä tavoitetta tukevaksi. Jos tässä ei onnistuta, on käyttäytymisen ohjailu jo vaikeampaa.
- Strategia mainitsee myös erilaiset veroaloitteet. Näiden kohdalla on hyvä pitää mielessä problematiikka: hyvällä tietopohjalla varustetut päättäjät saattavat tehdä päätöksiä (informed impact), jotka huonolla tietopohjalla varustetut ihmiset kokevat negatiivisina (experienced effect).

Rooli 7. Tulevaisuuden toivottavuuden asiantuntija

Rooli annettu: Raskia, 2008, mukaellen.

Roolia tukevat:

- erilaiset kyselyt, kuten Eurobarometri tai kuluttajatutkimukset, joissa kysytään kansalaisten tai kuluttajien mielipiteitä tuotantoeläinten hyvinvoinnista ja tarvittavista toimenpiteistä
- eri järjestöt ja instituutiot kertoivat haastatteluissa seuraavansa jatkuvasti kuluttajien käyttäytymistä ja tietotasoa

- erilaiset ajatushautomot voisivat halutessaan tarttua myös broilerin hyvinvointiin ja broilertuotannon tulevaisuuden visiointiin ja vaihtoehtojen arviointiin ja näin vahvistaa kansalaisen asemaa broilerin hyvinvoinnin edistäjänä kansalaistyön kautta.

Roolia hankaloittavat:

- Welfare Quality – hankkeen tyyppiset ratkaisut, joissa vastaajien vastauksista osa sensuroidaan (Torssonen 2015). Tärkeää on siis arvioida kriittisesti niitä prosesseja, joilla kuluttajakansalaista osallistetaan (Rask 2008).
- Ihmiset saattavat sekä pitää broilerin hyvinvointia tärkeänä yhdessä tutkimuksessa että olla haluttomia maksamaan siitä toisessa tutkimuksessa tai käytännössä.
- Ihmisten toivoma tulevaisuus saattaa poiketa paljonkin sen aineellisesta mahdollisuudesta, todennäköisyydestä ja uskottavuudesta. Esimerkiksi suomalaisista vastaajista suurin osa, 51 prosenttia, vastasi Eurobarometrissä 2015 tuotantoeläinten hyvinvoinnin kuuluvan julkisen vallan hoidettavaksi ja kuuluvan kaikille kansalaisille. Kuitenkin sekä EU:n strategia, hallituksen lakiesitys 2018 että haastatellut korostavat kuluttajuutta. Onko tulevaisuuden toivottavuuden asiantuntijuudella merkitystä, jos sitä ei kuunnella?

7.2. Kuluttajakansalaisen rooli ja pohdintaa

Sikäli kun sekä haastatteluissa, Euroopan unionin strategiassa että lakiluonnoksessa puhutaan kansalaisesta ja kuluttajasta jokseenkin limittäin tai päällekkäin, käytän tämän alaluvun aluksi avuksi jäsentelyyn Spaargarenin ja Osterveerin kuluttajakansalaisen käsitettä ja sen jakoa kolmeen: kansalaisen suhdetta valtioon (Spaargarenilla ja Osterveerilla ”ympäristökansalainen”, tässä esimerkiksi ”eläinasiakansalainen”), markkinoihin (”poliittinen kuluttaja”) ja yksityiseen elämään (”elämäntyyli poliitikko”). Millaisia tekoja kuluttajakansalaiselta odotetaan tai mitä hänen ajatellaan tekevän tai olevan tai

jo tehneen kolmion eri kärjissä, kun puhutaan broilerin hyvinvoinnin edistämisestä?

Eläinasiakansalainen voi vaikuttaa poliittisten puolueiden kantoihin tuotantoeläinten, siis myös broilerin kunnioituksesta äänestyspäätöksiin. Lisäksi hän voi tehdä kansalaisaloitteita. Jos hänen vaatimuksensa kunnioituksen tasolle niin edellyttää, hän voi nyt myös kyseenalaistaa lihakanan pidon tuotannossa pyytämällä sen poistoa Ruokaviraston tuotantoeläinlajilistalta. Suomalaiset eläinasiakansalaiset ovat asettaneet agendan yleiselle tuotantoeläinten hyvinvoinnista keskustelulle yhteiskunnassa tämän valtion rajojen sisällä. Valtio ohjaa painopistealuesuosituksin tutkimusta siinä, millaista tietoa tarvitaan julkisen keskustelun tueksi.

Poliittinen kuluttaja voi sen perusteella, kuinka paljon ajattelee broilerin itseisarvon ja hyvinvoinnin kunnioituksen vaativan, joko 1. ostaa mieluummin suomalaista kuin ulkomaista broilerinlihaa, 2. ostaa mieluummin muuta kuin yleisimmin tuotettua broilerinlihaa (esim. Niittylintu Oy:n lihaa), 3. olla ostamatta broilerinlihaa ja hankkia proteiinin kasvipöytä tuotteista tai muista lihoista. Hänen mahdollisuutensa tehdä valintoja (aika perehtyä, raha ostaa, kyvyt ymmärtää) eivät vain välttämättä ole samat kuin toisella poliittisella kuluttajalla.

Elämäntyylipoliitikko voi pohtia hyötyä ja haittaa suhteessa omaan etuunsa ja broilerisukupolvien oloihin tehdessään kotitalouttaan koskevia ostopäätöksiä. Hän voi miettiä laajemmin arvojaan ja sitä, miten hänen eri ostopäätöksensä heijastavat noita arvoja.

Uusliberaali kansalainen on Chakrabortyn ja Dattan (2015) mukaan yhdessä kolmesta roolistaan ”autonominen kuluttaja”. Toisaalta EU:n strategian mukaan kansalaisia pitää tukea valinnoissaan. Kuinka autonominen tämä kuluttajakansalainen siis todella on?

Haastatteluissa ja strategiassa sekä eläinlakiesityksessä piirtyi kuva kansalaisesta, jonka pitäisi miettiä omia valintojaan (enemmän) ja kunnioittaa eläimiä; kuluttajasta, jonka pitäisi kantaa vastuunsa ja maksaa eläimen hyvinvoinnista, mutta joka ei tiedä broilertuotannosta tarpeeksi muodostaakseen järkevää käsitystä alasta tai eläimestä ja sen voinnista. Hän ei toisaalta välttämättä haluakaan tietää tai unohtaa oppimansa nopeasti. Tällä

tietämättömällä kuluttajakansalaisella ajatellaan silti useassa haastattelussa ja komission strategiassakin olevan valta: kuluttaja päättää, tuettuna tosin. Mutta onko hänellä valtaa päättää, ettei hän halua päättää? ”Autonominen kuluttaja” tällainen kansalainen ei voi olla, sillä autonomia vaatii sellaista tietotasoa, jollaista suomalaiselle kuluttajalle ei broilerin suhteen ole kootusti tarjolla.

Jos broilerin hyvinvoinnin sääntelyä kuitenkin harjoittaa markkinoiden kautta enevästi kuluttaja, käy yhä tärkeämmäksi tämä tiedonvälitys. Kuka välittää kuluttajalle ja millaista tietoa broilerista eläimenä, sen ominaispiirteistä ja voinnista erilaisissa ympäristöissä? Tiedonsaannissa tuotannosta olemme hyvin riippuvaisia teollisuuden halusta avata asiaa. Kuten gradussani aiemmin kerroin, otin yhteyttä kolmeen ruokateollisuusyritykseen tuolloin keväällä 2018. Yksi yritys ei vastannut, toiselle yritykselle ei sopinut tilavierailu – ja kyse olisi kuitenkin ollut yliopistoon tekeillä olevasta työstä akateemisine vaatimuksineen asian monipuolisesta käsittelystä. Viestiini vastannut ruokateollisuusyritys tarjosi sekä vierailun tilalle että teurastamoon, ja haastattelun. Yrityksenä se on siis mielestäni käsittänyt paikkansa yhteiskunnallisessa keskustelussa paremmin kuin kilpailijansa. Yrityksille onkin uusliberaalissa järjestelmässä haaste se, että ne toimivatkin enenevästi poliittisina vaikuttajina, joille kuuluisi silloin myös vastuuntunto ja avoimuus osallistua julkiseen keskusteluun, vaikka se olisi kriittistäkin. On vaikea uskoa tuottajien omaehtoisesti alkavan kertoa broilerintuotannosta (kuten lakiesitys uumoilee) erityisesti jos kertomiseen liittyisi jatkuva kritiikin vastaanotto. Jos kuluttaja todella päättää ja yritykset vastaavat kuluttajan vaatimuksiin, eikö parasta olisi olla rehellinen ja katsoa sitten, mihin suuntaan kuluttajien vaatimukset kääntyvät, ja vastata niihin?

Kansalaiselle on suotu vähän tilaa ja tehtäviä suhteessa kuluttajaan, ja se lienee osoitus siirtymisestä uusliberaalin kuluttajakansalaisen aikakauteen kuluttajuuspainotuksella. Kansalaisen tehtävä on osallistua julkiseen keskusteluun ja pitää asioita esillä. Jollain tavoin myös kansalaisuutensa kautta osoittaa kunnioitusta kanaa kohtaan itseisarvoisena eläimenä. Jos hän kiinnostuu, alkutuottajat ehkä vapaaehtoisesti kertovat hänelle tuotannosta. Tietää pitäisi, mutta mitään velvoitetta tiedonvälityksen lisäykseen valtio ei aseta. Ala itse yrittää mm. Kanala Showroomin kautta vastata tiedonvälityksen

tarpeeseen. Lisäksi yrityksillä on erilaisia tuotteidenjäljittämismenetelmiä ja perhetilaviestintää; itse broilereista kuitenkin vielä vähäisessä määrin, kamerat yhdellä kolmannen broilersukupolven tilalla hallissa. Kuinka valmiita alan toimijat ovat lisääntyneeseen yhteiskunnalliseen vastuuseen tiedonvälityksestä ja mahdollisesti kiivaaseenkin kritiikkiin voimakkaimmilla nykytuotannon vastustajilta tai muilta kriitikoilta, jos heidän pitäisi olla suorassa yhteydessä noiden tahojen kanssa ja tarjota objektiivista tietoa, vaikka se ei vähentäisi kritiikkiä?

Toisaalta lakiesitys avaa mielenkiintoisen suoran kansalaisvaikuttamisen kanavan, kun se tekee mahdolliseksi pyytää eläinlajin lisäämistä tai poistoa listalta, johon on koottu tiettyyn tarkoitukseen hyväksytyt eläimet. Tuota kanavaa tultaneen käyttämään ainakin kansalaiskeskustelun herättäjänä. Varsinaisesti broilerin hyvinvointiin tuotannossa se ei kuitenkaan vaikuta, vaan on kanava sen mietinnälle, mitä eläimiä saa ylipäätään käyttää, miten ja mihin tarkoitukseen.

Hyvinvointimerkit vievät arvopluralismiin, jossa on tarjolla erilaisia kaupan hyllyllä tasavertaisia, joskaan ei tasahintaisia hyvinvointeja ostettavaksi. Itse olen taipuvainen ajattelemaan, että tuotantoeläinten olojen järjestäminen vaatii yhtenäisiä linjoja ja vierastan ajatusta siitä, että markkinat tuottaisivat erilaisia, keskenään kaupan hyllyllä tasa-arvoisesti kilpailevia hyvinvointeja ostettaviksi. Ihmisen ja eläimen välinen suhde ihmisten luomissa yhteiskunnissa on niin vanha ja perustavanlaatuinen osa yhteiskunnan moraalialia, että sen hajottaminen pakkausmerkeiksi, *jos tuota toimintaa ei seuraa muunkin tyyppinen toiminta*, hälventäisi mielestäni syvällistä keskustelua, joka on käytävä: miltä haluamme eläinsuhteemme näyttävän ja tuntuvan eläimille ja niiden voinnille ja mikä on vastuumme kokonaisena (suomalaisena) yhteiskuntana? Yhteiskunnan moraalinen kanta on ehkä muutakin kuin yksittäisten kuluttajien yhteenlasketut valinnat. Toisaalta hyvinvointimerkki avaa tietä keskustelulle, sillä sen olemassaolo jo kertoo, että on olemassa erilaisia käsityksiä hyvinvoinnista ja

että kuluttajakansalainen voi edes jollakin tavalla osallistua tekoihin ja keskusteluun.

Kuluttajan vallalle uusliberaalissa järjestelmässä, jossa lähdetään valtion roolin ohentamisesta, on vaihtoehtoja ja niiden vaihtoehtojen edustajat on kuvattu pääpiirteissään tämän gradun luvussa 3. Janan toisessa päässä on *eläinoikeusliike*. Siitä on yksinkertaisinta lähteä liikkeelle, sillä sen vastaus on selvä: kysymyksenasettelu ja ongelma katoaa, kun lopetamme lihantuotannon kokonaisuudessaan epämoraalisena toimialana. Broilerintuotannossa onkin tuotantomuotona joitain sellaisia ongelmallisia osa-alueita, joihin maallikon on vaikea keksiä ratkaisua: esimerkiksi emobroilerien pitäminen nälässä. Toisaalta äkilliset katastrofit, joista esimerkkinä toimii tämänhetkinen, tiheässä ja likaisissa olosuhteissa pidetyistä eläimistä lähtenyt covid-19-pandemia, voivat ajaa joitakin eläintuotannon muotoja alas nopeastikin.

Janan toisessa päässä on *teollisuus*. Sääntelyvaltaa voi luovuttaa teollisuudelle. Teurastamoilla on omia hyvien käytäntöjen oppaitaan ja teurastamoille on EU:n lopetusasetuksessa määrätty omat hyvinvointivastaavansa. Uusliberaalissa poliittisessa järjestelmässä teollisuudella on myös vahva rooli päätöksenteossa. Teollisuuden sääntelyvallalla broilerintuotannossa on sekin puoli, ettei kansalainen tai kuluttaja voi nykykäytännöissä kovinkaan helposti käydä broilertuotantotilalla bioturvallisuusriskin takia.

Valtio sääntelee eläinten, broilerinkin, hyvinvointia laeilla ja asetuksilla, joiden toimeenpanoa se myös valvoo. On joitain paikkoja, joihin valtion valvonta ei ulotu, kuten ulkomaille siirtyneet isovanhempaispolven nuorikkokasvattamot; tai ole ulottunut käytännössä ollenkaan, kuten kuoriutumattomien sikiöiden tuhoaminen.

Sen lisäksi, että huomiota kiinnitetään kuluttajaan sekä teollisuuden omavastuuseen, voi visioida myös muunlaisia broilerin hyvinvoinnin sääntelyn tulevaisuuksia uusliberaalissa todellisuudessa: esimerkiksi markkinoiden valta voi johtaa myös hyvin nopeisiin ratkaisuihin, jos keskiöön toimijaksi nostetaan

kauppa ja yritysvastuu, ei kuluttaja. Kauppa nostettiin hyvin monessa haastattelussa keskeisimmäksi toimijaksi, jonka valta ulottuu kuluttajan yli ja jonka ratkaisut ohjaavat kuluttajaa ja myös alkutuotantoa. Miksei voisi kysyä, onko kansalaisen ja kuluttajan tai kuluttajakansalaisen enenevä vastuuttaminen ylipäättään mielekkäin reitti kohti yhteiskunnan moraalisesti hyvää eläinsuhdetta ja eläinten parempaa vointia? Onko osallistuva demokratia välttämättä parempi kuin suojeleva demokratia? Yksi vaihtoehto on yritysvastuu, josta esimerkkinä toiminee Tanskan Lidlin päätös olla ostamatta Ross308-broileria. Tanskan Lidl ilmoitti äskettäin lakkaavansa ostamasta Ross308 – broilerihybridin lihaa myytäväksi missään 126:sta tanskalaisesta kaupastaan. Osana sitoutumistaan tanskalaiseen hyvinvointimerkkiin Lidl siirtyy tilaamaan hitaammin kasvavien broilerien lihaa, ja samalla kasvavat vaatimukset kuljetusolosuhteille ja broilerien käytössä olevalle tilalle. (Maaseudun tulevaisuus 2020.) Ross308 on yleisimmin Suomessa kasvatettu broilerihybridi.

Kauppa voi siis tehdä sellaisia valintoja kuin Tanskan Lidl teki päättäessään lopettaa Ross308 – broilerien lihan myynnin. Tanskan suurin kananlihayhtiö Danpo, jonka 85 tuottajaa kasvattaa noin 50 miljoonaa kiloa broilerinlihaa joka vuosi, päätti Lidlin päätöksen jälkeen luopua itsekin tuotannossaan Ross308 – broilerin käytöstä ja siirtyä hitaammin kasvavaan Ranger Gold – rotuhybridiin (Poultry World 2020). Danpo on osa Tukholman pörssiin listattua Scandi Standard – yhtiötä, johon kuuluu myös suomalainen Naapurin Maalaiskana Oy (Danpo). Tässä Tanskan Lidl teki selvästi broilerien hyvinvointiin liittyvän päätöksen: se päätti toisin sanoen, ettei halua tukea sellaisten eläinten tuottamista maailmaan, joiden elämänlaatu on helposti sairaalloinen ja huono liian nopean kasvun takia – pitäen mielessä, että broilereita kasvatetaan kolme sukupolvea. Toki on pidettävä mielessä, että Ranger Gold – hybridilläkin lienee omat jalostuksen tuomat ongelmansa.

Toisaalta kaupalle kuuluu vastuu osoittaa selvästi kuluttajalle vaihtoehdot (joita nyt ovat Suomessa lähinnä kotimainen ja ulkomainen broilerinliha), jos kuluttajan vallan broilerin hyvinvoinnin edistämiseksi halutaan tuntuvalta uskottavalta. Jos valtion paternalismi torjutaan uusliberaalissa maailmassa, onko tullut yritysjohtajien moraalisen paternalismin aika? Entä olisiko kauppa valmis tunnustamaan valta-asemansa ja vastuunsa, kun sillä sitä sanotaan

olevan ja kansalaiset eivät voi sinisilmäisesti uskoa teollisuuteen eivätkä toisaalta itse pysty järjestäytymään yksimieliseksi ryhmäksi, jossa olisi samanlaista moraalista voimaa kuin antiikin poliiksella?

Haastatteluista paistoi läpi tietynlainen visiottomuus, kun kysyin, miltä sitten näyttäisi tuotanto, jossa linnut voivat hyvin, mikäli tämänhetkinen tilanne ei ole riittävä. Tässä olisi mahdollisuus ajattelunsa kehittämiseen kiinnostuneille: millaisia vaihtoehtoja olisi kasvattaa kanoja lihaksi niiden elämää ja hyvinvointia kunnioittavalla tavalla, jos nykyinen tuotantomuoto ei miellytä? Mitä nuo vaihtoehdot tarvitsisivat toteutuakseen? Toisaalta vaihtoehtona on myös kehittää kasvipohjaisia tuotteita, jotka vastaisivat maultaan kanaa ja olisivat ilmastoystävällisiä. Tällöin siirrytään keskustelusta broilerin hyvinvoinnista keskusteluun broilerintuotannon hyväksyttävyydestä ylipäätään. Jos kansalaisuus käsitetään työn kautta, kuten Boyte ehdottaa teoriassaan, voisi broilerin hyvinvoinnin edistämistä sitoa kansalaisuuteen ja antaa kansalaisuudelle mahdollisuus alkamalla kunnianhimoisemmin miettiä vastausta kysymykseen esimerkiksi ajatushautomasolla. Tämä myös kuroisi pienemmäksi sitä kuilua, joka on revennyt eläintuotannon todellisuuden ja kansan välille. Lisäksi sen perusteella, mitä luin ja opin, huomasin, että kansalaisen ja kuluttajan välinen rajanveto on todella hämärtynyt ja kansanvallassa olisi tärkeää myös toisinaan pohtia sitä, mikä näiden kahden välinen ero on ja kuinka voi luoda mahdollisuuksia vaikuttaa myös niille kansalaisille, jotka välittävät, mutta eivät kuluta.

7.3. Mitä nyt tiedetään ja mitä vielä voisi tietää?

Pro graduni analyysiosio on melko rajoittunut, sillä haastatteluaineistoa, jota käytin, ei ollut kerätty nimenomaan tätä tutkimuskysymystä ratkomaan vaan haastattelut olivat yleisiä taustahaastatteluja, joita käytin koko gradun koostamisessa. Jos haastattelut olisivat keskittyneet nimenomaisesti kansalaisen ja kuluttajan roolien pohdintaan, näkökulmia olisi ehkä tullut enemmän.

Jos tämä pro gradu on jotenkin tuonut lisätietoa broilerin hyvinvoinnista, on se tehnyt niin lähinnä onnistumalla olemassaolevan tiedon koostamisessa, ja näin arvelinkin käyvän. Analysoitavan osion tieto lähinnä vahvisti tiettyjä ennakkoletuksia: oletuksen siitä, että nykykeskustelussa korostetaan kuluttajuutta ja yksilön vastuuta, ja että toisaalta broilertuotannon kohdalla vastuullisen, informoidun kuluttajuuden harjoittaminen kuluttajakansalaisena on yhä melko vaikeaa.

Omaa tutkimustani voisi lähestyä myös tarkemmasta näkökulmasta ja perehtyä siihen, millaista tietoa ja mistä ihmiset kansalaisen ja kuluttajan rooleissa saavat broilerin hyvinvoinnista, kyseisestä linnusta eläimenä ja sen tuotannosta. Mihin tiedonvälitys keskittyy, mihin se pyrkii ja minkä se ohittaa?

Broilerin hyvinvoinnista ja laajemmin broileriteollisuudesta keskustellessa globaalin etelän ja idän maiden tuotanto-olosuhteet nostetaan esille myös haastatteluissani, ja niistä onkin uutisoitu muutama vuosi sitten Finnwatchin raportin pohjalta ihmisoikeusnäkökulmasta – työntekijöiden oloja Thaimaan broileriteollisuudessa kuvattiin pahimmillaan pakkotyöksi (Finnwatch 2015; Etelä-Suomen Sanomat 25.11.2015). Antibioottien runsas käyttö ja sen heijastama eläinten äärimmäinen pahoinvointi ovat hälyttäviä merkkejä ihmisten terveydelle sekä ihmisten ja eläinten suhteelle. Tämä näkökulma ei tosin tarkoita, että suomalaisen broilerin hyvinvoinnin voisi ajatella olevan tällaisessa tilanteessa vailla parannustarpeita, kuten luku 2.4. valaisee. Kuten haastateltu A (tarkastuseläinlääkäri) totesi, eläinten hyvinvoinnista huolestunut hoitaa asiat kotimaassa mallikkaasti ja painostaa sitten toisen valtion viranomaisia ja yrityselämää tekemään parannuksia omalla tontillaan. Poliittisessa päätöksenteossa mm. erilaiset sitovat velvollisuudet yrityksille ovat keino vastata haasteisiin, joita vapaat markkinat aiheuttavat. Toinen poliittinen työväline on tuontikielto, jollaista on tämän pro gradun kirjoitusvaiheessa syksyllä 2019 väläyttänyt silloinen valtionvarainministeri Mika Lintilä brasilialaiselle naudanlihalle Amazonin sademetsän polttamisen takia (HS 23.8.2019). Ihmisten eläinsuhteesta ja miljoonien eläinyksilöiden tuotannon

realiteeteista kummastuneelle ja huolestuneelle kansalaiselle hienoa olisi, jos vastaavaa ideointia kuulisi myös eläinten hyvinvointiin ja räökkäykseen puuttuvilla perusteluilla. Olemme sidottuja kulloisenkin aikakauden alue- ja maailmanpolitiikkaan sopimuksineen; mutta ajatuksen tasolla voi aina pohtia, mitä tällainen tuontikielto vaatisi toteutuakseen.

Kolme mieleeni tulevaa broilereihin yhteiskuntatieteisiin sopivaa tutkimusaihiota liittyvät bioturvallisuuteen sekä hallinnan kaappaukseen ja eläinlääkärien valvontavastuuseen, sen onnistumiseen ja eläinlääkärien jaksamiseen joskus hyvinkin yksinäisinä valtion edustajina, sekä tuottajien tilanteeseen.

Terveystemme ja elämämme on riippuvaista tuotantoeläinten terveydestä, ja se saattaa johtaa äärimmäisiin toimenpiteisiin, kuten kävi silloin, kun A-influenssavirus H5N1, ”lintuinfluenssa” aiheutti kauhua ympäri maailman. Se on tappanut miljoonittain lintuja ja sen leviämisen estämiseksi tuottajien on pitänyt lopettaa valtavia hallittavia omia lintujaan, ja sen pelättiin aikanaan tarttuvan myös ihmisiin. Siitä ei kuitenkaan – vielä – ole ilmestynyt muuntunutta virusta, joka leviäisi helposti ihmisiin ja ihmisten välillä. Kiinassa on lisäksi levinnyt vuodesta 2013 lähtien toinen lintuinfluenssa, H7N9, jolla on ehkä tulevaisuudessa potentiaalia pandemiaksi. Lintuinfluenssatapausten raportoitiin kasvaneen vuoden 2019 lopulla Itä-Euroopassa. Kesällä 2019 Euroopan unionin neuvosto hyväksyi päätelmät bioturvallisuudesta käsitteenä ja yhteisenä toimintamuotona. Heti seuraavana keväänä aihe tulikin ajankohtaisemmaksi kuin koskaan lähihistoriassa, sillä Covid19 – pandemian katsotaan saaneen alkunsa Kiinan villieläinmarkkinoilla. (ECDC 1; ECDC 2; WHO 2020; Euroopan unionin neuvosto 2019.)

Broilerituotannon bioturvallisuuden analysointi aivan pitkälle jalostettujen lihakanojen geneettisestä köyhyydestä alkaen voisi olla hyvä tutkimusahjo jollekulle yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan, valtio-opinkin opiskelijalle. Eläintautien torjijat ovat paljon vartijana – jopa nykyisenkaltaisten yhteiskuntajärjestelmien.

Mitä tulee valvontaan ja hallintaan, niin Helsingin yliopiston eläinlääketieteellisessä tiedekunnassa tehdyn tutkimuksen mukaan

eläinsuojelutyötä tekevistä virkaeläinlääkäreistä yli puolet koki työperäisiä stressioireita. Eläinlääkärit kohtasivat uhkaavia tilanteita ja kokivat myös olevansa ylikuormitettuja niin, että ylityötunteja riitti. Työ- ja yksityiselämän tasapainon kanssa oli myös ongelmia, ja eläinlääkärit toivoivat työparia, jonka kanssa työ olisi vähemmän uhkaavaa. (Väärikkälä, Vänninen ja Nevas 2020). Tarkastuseläinlääkärien työolosuhteet ja valvonnan onnistuminen lainsäädännön ja virkavalan vaatimalla tavalla olisi myös mielenkiintoinen tutkimuskohde: siipikarja-alaan tutustuessani löysin uutisointia Saana Kaukosta, entisestä tarkastuseläinlääkäristä, joka tehtyään vuonna 2004 eläinsuojelupäätöksen kalkkunoiden teuraskuljetuksista joutui kokonaan pois työstään HK Ruokatalon ja Atrian omistamalla Länsi-Kalkkuna Oy:n teurastamolla ja jota HK Ruokatalo ei sen jälkeen päästänyt sisälle Euran teurastamoonsakaan. Evira (nyk. Ruokavirasto) maksoi Kaukolle täyttä palkkaa kotiin yli kuuden vuoden ajan, tilasi häneltä eläinten hyvinvointia koskevan oppaan muttei ikinä julkaissut sitä. (Yle 21.1.2012; Yle 6.2.2015.) Miten tällainen menettely saattaa vaikuttaa tarkastuseläinlääkärien toimintaan myös muiden eläinten teurastamoissa, broileriteurastamoissakin? Poliitikassa tärkeää ei ole vain ymmärtää, miten instituutiot teoriassa toimivat, vaan millaista on niiden toiminnan arki ja millaisia niiden väliset keskinäisriippuvuudet.

Valvovien viranomaisten toiminta ja toimintaedellytykset voisi siis olla myös yksi hyvä tutkimuskohde. Millä tavalla valvonta broilerintuotannossa tällä hetkellä toteutuu, jos Saana Kaukon tapaus siipikarja-alalla toimii varoittavana esimerkkinä? Miten tarkastuseläinlääkärit toimivat ja voivat toimia suljetussa ympäristössä yksin työskennellen? Toteutuuko eläinsuojelulain valvonta broilerintuotantoketjussa kokonaisuudessaan kunnolla, puututaanko mahdollisiin epäkohtiin ja jos ei, mitä se kertoo valtion valvonnasta käytännössä? Kuinka avoimiksi ja tehokkaiksi eläinlääkärit koulutuksen aikana saadaan kehitettyä ja miten heitä tuetaan? Tarja Koskela Itä-Suomen yliopistosta on kirjoittanut vuonna 2017 ilmestyneen väitöskirjan eläinsuojelusta rikosprosessissa sekä julkishallinnossa. Hän tiivistää siinä, että muutoksia pitäisi tehdä sekä lainsäädäntöön että siihen, miten viranomaiset eri tapauksissa menettelevät. He eivät käytä täysimääräisesti sitä toimivaltaa, jonka laki heille suo. (Koskela 2017, 7.) Onko Suomessa ajankohtaista puhua

nk. hallinnan kaappauksesta (regulatory capture), jossa tiettyjen ryhmien erityisintressit saavat hallitsevan aseman ja ohittavat julkisen intressin tuotantoeläinten hyvinvointiin? Millä perustein käsitettä olisi perusteltua käyttää tai ei?

Myös tuottajien voinnin ja eläinten voinnin välistä suhdetta olisi hyvä tutkia. Broilertiloilla työskentelee huomattavan vähän ihmisiä suhteessa eläinmäärään. Tuotantotilojen arjessa käytetään paljon teknologiaa, mutta se ei tarkoita, etteikö ihmistä tarvittaisi. Kahdenkin ihmisen vakava sairastuminen tarttuvaan tautiin saattaa vaarantaa tuhansien lintujen elämän. Millaisiin yllättäviin tilanteisiin tuottajilla on suunnitelmat, ja millaisiin tilanteisiin suunnitelmia vielä tarvitsisi? Entä millainen on broilertuottajan mielenterveyden tila tällä hetkellä Suomessa? Miten he kokevat yhteiskunnallisen keskustelun broilertuotannosta ja millaisia paineita se heille ehkä asettaa? Tuottajakin on lopulta aikansa tuote: hän tuottaa tavalla, joka on yleinen käytäntö; harva ryhtyy oman tien kulkijaksi.

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin ja meidän ihmisten ja muun faunan välisen suhteen tutkiminen on vaikuttavaa yhteiskunnallista tutkimusta, sillä ihmisten yhteiskuntia eivät ole olleet rakentamassa vain ihmiset, eivätkä he yksin niitä edelleenkaan rakenna ja ylläpidä.

Olemme monessa kovin riippuvaisia niistä, joiden elämistä ja elämänlaaduista olemme tehneet itsestämme riippuvaista.

7.4. Tutkimuksen tekemisestä ja kiitokset

Opinnäytetyöni saattaminen loppuun kesti kolme vuotta, jona aikana elämänikin ehti muuttua monella tavalla. Aika on tuntunut pitkältä; mutta toisaalta olen saanut harjoitusta faktojen tarkistamisessa, yhteydenpidossa haastateltaviin ja ajan kanssa ajattelussa. Projekti toi myös inhimillisesti pysäyttäviä tilanteita eteen: Internetistä saatu tieto erittäin aktiivisen, keskustelussa lämpimän ja yhteistyöhaluisen Pirjo Kortesiemen kuolemasta teki hetkeksi hiljaiseksi.

Haastatteluja tehdessäni en oppinut ainoastaan broilerituotannosta vaan myös haastattelemieni instituutioiden, yritysten ja järjestöjen ihmisten asenteista ja oletuksista. Olen ajatellut, että tässä gradussa haastateltu I (asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys) oli oikeassa: pienessä maassa on tärkeää, kuka tiedon pakatoi ja miten – ja kuka lähestyy tiedonhaluisena, millaiseksi hänet, hänen taustansa ja motiivinsa oletetaan. Yksi haastateltu kysyi minulta, olenko kasvissyöjä; toinen tiedusteli, olenko maaseudulta kotoisin; kolmas varoitti punavihreiden lasien läpi katsomisesta kirjoitustyötä tehdessä ja kertoi, että on kyllä tiedossa, millaista tutkimusta Turussa tehdään. En tosin silloin ollut ehtinyt vielä tutustuakaan turkulaiseen tutkimukseen enkä voi olla aivan varma, mihin haastateltu tällä viittasi – arvata toki voi. Neljäs haastateltu näytti minulle videota tilalla kuoriutuvista untuvikoista ja kertoi, että kun tästä gradusta tulee varmaan sellainen mediajuttu, niin on hyvä tietää, kuinka erinomaisella tolalla broilerintuotanto on Suomessa. Nämä kommentit herättivät minussa paljon ajatuksia ja edesauttoivat kyllä sitä, että koetin perehtyä broilerintuotantoon niin hyvin kuin mahdollista; sillä varauksella tosin, että pro gradu ei ole ollut päivätyöni.

Toisaalta olen päässyt keskustelemaan broilerintuotantoon perehtyneen eliitin kanssa laidasta laitaan ja tutustumaan tuotantoon käytännössä, ja tällaisesta avoimuudesta ennalta tuntematonta korkeakouluopiskelijaa ja hänen opinnäyteprojektiaan kohtaan olen kaikille haastatelluille erittäin kiitollinen. Opin työstämään mielessäni pyörivää painetta ja epävarmuutta siitä, kuinka objektiiviseen analyysiin kykenen ja vievätkö johtopäätökseni harhaan, kuinka paljon ja suhteessa mihin. Lisäksi painin sanan ”hyvinvointi” kanssa, sillä en voinut välttyä ajattelemasta sanan ”vointi” taipuvan kielellisesti paremmin erilaisiin lauseisiin. On kerrassaan kummallista ajatella lauseita ”tämän parven hyvinvoinnin taso on huono” tai ”tämän parven hyvinvoinnin taso on hyvä” verrattuna lauseisiin ”tämän parven vointi on hyvä” tai ”tämän parven vointi on huono”.

Jokaisella kuitenkin on näkökulmansa ja se perustuu ideaalitasolla kulloinkin saatavilla olleeseen tietoon sekä väistämättä myös omiin arvoihin. Tiede ei ole arvovapaata ja jo tutkimusaiheen valinta heijastaa omia arvoja, arvostuksia ja

kiinnostuksen kohteita. Opiskelin suurimman osan valtio-opin kursseista sivuaineopiskelijana eli kirjatentein enkä muista tehneeni oppiaineeseen koskaan pitkää esseetä. Siksikin pro gradu – kirjoitustyö tuntui haastavalta.

Oli hyvä, että graduni ehti valmistua vielä aikana, jolloin ainakin osa sen tiedoista on yhä relevanttia. Covid-19-kriisin aikana työskentely harjoitutti myös enenevästi sähköisten lähdemateriaalien käyttöä kirjastojen ollessa kiinni ja osan niiden aineistoista saavuttamattomissa. Äidille suurkiitos kärsivällisyydestä, kaikista äitijutuista sekä työni oikolukemisesta ja kommentoimisesta. Työtäni kommentoivat myös Janne, Henna ja Helinä, etunimiä käyttäen, ja heille kuuluu siitä kaunis kiitos. Erityisesti Helinän opponointi teki pro gradustani hetkessä paljon paremman ja sai vielä viime metreillä tekemään paljon tarkennuksia. Kiitos seminaariohjaajalleni ja tämän työn esitarkastajalle Elina Kestilä-Kekkoselle, jonka kärsivällisyys tuntui olevan huippuluokkaa gradunteon vain venyessä ja venyessä.

Toivon, että pienehkö opinnäytetyöni toimisi rohkaisuna muille eläintutkimusta mahdollisesti mielessään pyörittäneille opiskelijoille. Kuten muitakin opinnäytetöitä, myös eläintalouteen liittyviä pro graduja voi tehdä joko itse keksimästään aiheesta tai tilaustyönä. Ravinnon tuottaminen ihmisille on yhteiskunnan toiminnan elinehto ja osa politiikan ydintä. Ihmisten ja heidän läheisyyteensä domestikoituneiden eläinten välinen vuosituhansia vanha suhde taas heijastaa ihmisten valtaa ja vastuuta, sillä ihmiset ovat valinneet käyttää älykkäitä ja tuntoisia eläimiä ruoaksi. Eläintutkimus ansaitsee paikkansa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja myös valtio-opissa, joka perinteisesti keskittyy vallankäytön ja poliittisten instituutioiden tutkimukseen.

LÄHTEET

I Painetut lähteet

1. Kirjallisuus

Aaltola, Elisa (2004), *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.

Antikainen, Riina; Hanna Hartikainen, Jaakko Heikkinen, Katri Joensuu, Minna Kaljonen, Elise Ketoja, Marja Knuuttila, Heikki Lehtonen, Tuomas Mattila, Sampsa Nisonen, Kristiina Regina, Pasi Rikkinen, Merja Saarinen, Jyri Seppälä & Vilja Varho (2019), *Ruokavaliomuutoksen vaikutukset ja muutosta tukevat politiikkatekijät. RuokaMinimi – hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:47. Viitattu 31.3.2020.

Löydettävissä Internetistä, URL:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161742/VNTEAS_47_Ruokavaliomuutoksen%20vaikutukset.pdf.

Anttonen, Taru & Jukka Vornanen (2016), *Lihansyöjien maa: Miksi suomalaisten ruokavalion on muututtava*. Helsinki: Into.

Bennett, Richard, Harry Blokhuis, Bettina Bock & Mara Miele (2013), Changes in farming and in stakeholder concern for animal welfare. Julkaisussa Blokhuis, Harry; Mara Miele, Bryan Jones & Isabelle Veissier (toim.) *Improving farm animal welfare. Science and society working together: the Welfare Quality Approach*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 19-48.

Blokhuis, Harry; Mara Miele, Bryan Jones & Isabelle Veissier (2013), The Welfare Quality vision. Julkaisussa Blokhuis, Harry; Mara Miele, Bryan Jones & Isabelle Veissier (toim.) *Improving farm animal welfare. Science and society working together: the Welfare Quality Approach*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 71-89.

Bock, Bettina; Marc Higgin, Unni Kjaernes & Joek Roex (toim.) (2009), Farm Animal Welfare within the Supply Chain. Regulation, Agriculture, and Geography. *Welfare Quality Reports No.8*. Cardiff: Cardiff University.

Bokma, Martien; Nico Bondt, Francesca Neijenhuis, Dik Mevius & Stephanie Rüter (2014), *Antibiotic Use in Brazilian broiler and pig production: an indication and forecast of trends*. Lelystad: Wageningen UR Livestock Research. URL: <https://edepot.wur.nl/297414>.

Borg, Sami & Elina Kestilä-Kekkonen (2017), Viisi väitettä osallistumisesta. Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina ja Paul-Erik Korvela (toim.) *Poliittinen osallistuminen: vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto ja kirjoittajat, 52-75.

Boyte, Harry C. (2004), *Everyday Politics. Reconnecting Citizens and Public Life*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Brambell, F.W.R. (puheenjohtaja) (1965), *Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals Kept under Intensive Husbandry Conditions*. Lontoo: Her Majesty's Stationary Office.

Broom, Donald (2014), *Sentience and Animal Welfare*. CAB International.

Cahill, Damien & Martijn Konings (2017), *Neoliberalism*. Cambridge: Polity Press.

Chakraborty, Indranil & Anisha Datta (2015), Are You Neoliberal Fit? The Politics of Consumption under Neoliberalism. Teoksessa Kravets, Olga; Pauline Mclaran, Steven Miles ja Alladi Venkatesh: *The Sage Handbook of Consumer Culture*, 454-477. SAGE Publications.

Cole, Matthew (2011), From "Animal Machines" to "Happy Meat"? Foucault's Ideas of Disciplinary and Pastoral Power Applied to 'Animal-Centred' Welfare Discourse. *Animals* 2011, 1(1), 83-101.

Luettavissa Internetissä: <https://www.mdpi.com/2076-2615/1/1/83>.

Descartes, René (1637), *Metodin esitys; Mielenliikutuksien tutkiskelu; Metafyysillisiä mietelmiä*. Suomeksi julkaissut SKS 1899. Project Gutenbergin e-kirja julkaistu 16.2.2005. Online. Viitattu 21.10.2017. URL: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/15085/pg15085-images.html>.

Diamond, Jared (2003, englanninkielinen alkuperäiseos 1997), *Tykit, taudit ja teräs*. Ihmisen yhteiskuntien kohtalot. Helsinki: Terra cognita.

Edelman, David; Christof Koch, Philip Low (kirjoittanut ensi version), Jaak Pansepp, Diana Reiss & Bruno van Swinderen (toim.) (2012), *The Cambridge Declaration on Consciousness*. Cambridge: Cambridgen yliopisto, Francis Crick Memorial Conference on Consciousness in Human and non-Human Animals. Saatavilla Internetissä: <http://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf>.

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira (2018), *Eviran ohje: Otantaan perustuvat eläinsuojelutarkastukset ja täydentävien ehtojen eläinten hyvinvointivalvonta*. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/tietoa-meista/asiointi/oppaat-ja-lomakkeet/viljelijat/tuet-ja-rahoitus/valvonta/elainten-hyvinvoinnin-valvontaohje.pdf>

Eläinten hyvinvointikeskus (2016), *Eläinten hyvinvointi Suomessa. Kansallinen eläinten hyvinvointiraportti II*. Helsinki: Eläinten hyvinvointikeskus. URL: https://www.elaintieto.fi/wp-content/uploads/2016/06/Eläinten_hyvinvointi_Suomessa.pdf.

Euroopan komissio (2009), *Feasibility study on animal welfare labelling and establishing a Community Reference Centre for Animal Protection and Welfare*. Bryssel: Euroopan komissio, Terveystieteiden ja elintarviketurvallisuuden pääosasto. Viitattu 10.12.2019. URL:

https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_other_aspects_labelling_feasibility_study_report_part1.pdf.

Euroopan komissio (2020), *Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-healthy food system*. Viitattu 17.1.2021. Löydettävissä Internetistä, URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf

Euroopan Unioni (2015), Special Eurobarometer 442. Attitudes of Europeans towards Animal Welfare. Bryssel: viestinnän pääosasto. Viitattu 22.1.2021. Ladattavissa osoitteesta https://data.europa.eu/euodp/fi/data/dataset/S2096_84_4_442_ENG.

Euroopan unionin neuvosto (2009), Neuvoston asetus (EY) N:o 1099/2009 eläinten suojelusta lopetuksen yhteydessä. Viitattu 14.1.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009R1099&from=EN>.

Euroopan unionin neuvosto (2019), *Bioturvallisuus ja rajatylittävät eläintaudit: neuvostolta päätelmät*. Viitattu 29.3.2020. URL: <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/06/18/biosecurity-and-transboundary-animal-diseases-council-conclusions/>.

Evans, Adrian; Björn Forkman, Linda Keeling & Unni Kjaernes (2013), Welfare Quality principles and criteria. Julkaisussa Blokhuis, Harry; Mara Miele, Bryan Jones & Isabelle Veissier (toim.) *Improving farm animal welfare. Science and society working together: The Welfare Quality Approach*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, 91-112.

Evans, Edward Payson (1906), *The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals*. Lontoo: William Heinemann. Viitattu 19.11.2019. Löydettävissä Internetistä, URL: <https://archive.org/stream/cu31924021236017#page/n115/mode/2up>.

Finlex (2011), Valtioneuvoston asetus broilereiden suojelusta 375/2011. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110375>.

Finnwatch (2015), *Työtä tarjolla velaksi. Työolot Thaimaan broileriteollisuudessa*. Selvitys 9/2015. Löydettävissä Internetistä, URL: <https://finnwatch.org/images/pdf/FinnwatchBroileri.pdf>.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) Investment Centre (2014), *Review of animal welfare legislation in the beef, pork and poultry industries*. Viitattu 17.11.2019. Löydettävissä Internetistä, URL: <http://www.fao.org/3/a-i4002e.pdf>.

Friedman, Milton & Rose Friedman (1990), *Free to choose: a personal statement*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Gilmet, Teryn (2015), *Behavioural implications of precision feeding broiler breeders*. Opinnäytetyö. Alberta: Albertan yliopisto. Viitattu 9.12.2019. Löydettävissä Internetistä, URL: https://era.library.ualberta.ca/items/2eeb4e8e-679a-4bc4-a1a7-1456615a2a51/view/7fc397a9-4f99-4757-b551-4ca3e04e8454/Gilmet_Teryn_ERM_201507_MSc.pdf

Haynes, Richard P. (2008), *Animal Welfare. Competing Conceptions and Their Ethical Implications*. New York: Springer.

Harrinkari, Tiina & Ilkka Raukola (2009), *Siipikarjantuotanto elinkeinona*. Helsinki: Opetushallitus.

Heikkinen, Vesa (2020), The inadequacy of liberal citizenship. Ennen ja nyt: historian tietosanomat 2/2020, 50-69. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 21.1.2021. URL: <https://journal.fi/ennenjanyt/arti-cle/view/89063/49760>.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2001), *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Häyry, Matti (2000), *Ihannevaltio: historiallinen johdatus yhteiskuntafilosofiaan*. Helsinki: WSOY.

Johnson, Janet B. & Richard A. Joslyn (1995), *Political Science Research Methods*. Kolmas painos. Washington D.C.: Congressional Quarterly Inc.

Kallhoff, Angela (2016), The Normative Limits of Consumer Citizenship. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 29 (1), 23-34. Löydettävissä Internetistä, URL: https://homepage.univie.ac.at/angela.kallhoff/wordpress/wp-content/uploads/2017/05/Kallhoff_The-Normative-Limits-of-Consumer-Citizenship.pdf

Kauppalehti (14.10.2019), Atria siirtää bisnestään punaisesta lihasta lintuun. C18.

Kaukonen, Eija (2017) *Housing conditions and broiler and broiler breeder welfare: the effect of litter condition on contact dermatitis in broilers and breeders, and the effect of elevated structures on broiler leg health*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, tuotantoeläinlääketieteen laitos. URL: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/183811/Housingc.pdf?sequence=1>.

Kaukonen, Eija (2018), *Broilerin hyvinvointi*. Esitys Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnalle 6.6.2018.

Koskela, Tarja (2017), *Optimaalinen eläinsuojelu rikosprosessissa ja julkishallinnossa*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. URL: https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2390-5/urn_isbn_978-952-61-2390-5.pdf.

Kupsala, Saara (2011), *Eläinten aseman muuntuminen Suomessa. Yhteiskuntatieteellinen selvitys maa- ja metsätalousministeriölle eläinsuojelulain kokonaisuudistusta varten.* Viitattu 13.2.2018. URL:<http://mmm.fi/documents/1410837/1858027/EI%C3%A4inten+aseman+muuntuminen+Suom%20essa.pdf/cde205e0-061d-4345-8156-02b9a860919e>.

Kupsala, Saara (2019), *A Sociological Study of Finnish Attitudes, Perceptions and Meanings Regarding Animals in Food Production.* Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 6.12.2019. URL: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-3118-4/urn_isbn_978-952-61-3118-4.pdf.

Kurki, Visa (2012), *Tarvitaanko eläinten oikeuksia? Eläinten oikeussubjektiviteetin mahdollisuus ja hyödyt.* Pro gradu – tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 6.12.2019. URL: <http://www.gjal.abo.fi/gjal-content/A2012-06/Article1/elainoikeudet-kurki-gradu-1.pdf>.

Lappalainen, Elina (2012), *Syötäväksi kasvatetut: Miten ruokasi eli elämänsä.* Keuruu: Otava.

Locke, John (1693), *Some Thoughts Concerning Education.* Cambridge: Cambridge University Press. Viitattu 29.11.2019. Luettavissa e-kirjana: https://archive.org/stream/somethoughtsconc00lockuoft/somethoughtsconc00lockuoft_djvu.txt.

Lundqvist, Eveliina (2005), *Miten eläinsuojelulainsäädäntö mahdollistaa kanojen (Gallus gallus) lajityypillisen käyttäytymisen nykypäivän tuotanto-oloissa?* Pro gradu – tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maa- ja metsätalousministeriö (1.3.2017), *Valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta. Ruoka 2030: Suomi-ruokaa meille ja maailmalle.* Viitattu 17.11.2019. Löydettävissä Internetistä, URL: <https://mmm.fi/documents/1410837/1923148/Ruokapoliittinen+selonteko+Ruoka2030/d576b315-41fe-4e9d-9d02-8462c5ae5895/Ruokapoliittinen+selonteko+Ruoka2030.pdf>.

Marino, Lori (2010), Sentience. Julkaisussa Breed, Michael & Moore, Janice (toim.) *Encyclopedia of Animal Behavior.* Cambridge: Academic Press, 132-138.

The Massachusetts Body of Liberties (1641), Viitattu 8.3.2020. Löydettävissä Internetistä, URL: <https://history.hanover.edu/texts/masslib.html>.

Micheletti, Michele (2003), *Political Virtue and Shopping. Individuals, Consumerism, and Collective Action.* New York: Palgrave Macmillan.

Mäkelä, Timo (2013), *Broilerikasvattamon pehkumateriaalin vaikutukset tuotantoon ja lintujen hyvinvointiin.* Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Mustiala: Hämeen ammattikorkeakoulu. Viitattu 31.3.2020. URL:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/56527/Makela_Timo.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Ng, Carl Jon Way (2018), Skilling the nation, empowering the citizen. Neoliberal instantiations in Singapore's lifelong learning policy. *Journal of Language and Politics* 17 (1), 118-140. Amsterdam: John Benjamin's Publishing Co.

Norwood, Bailey F & Jayson L. Lusk (2011), *Compassion, by the Pound. The Economics of Farm Animal Welfare*. New York: Oxford University Press.

Plutarkhos (2015) *Eläinten älykkydestä ja muita kirjoituksia*. Alkuperäisteksteistä suomentaneet Liisa Kaski ja Tua Korhonen. Helsinki: Gaudeamus.

Ranki, Kreetta (2009), *Eläinten hyvinvointi uuden ajan alun eläinkäsitysten valossa*. Lisensiaatintutkimus. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 29.11.2019. URL: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/64132/lisensiaatintutkielma2009Ranki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Rask, Mikko (2008), Kuluttajakansalainen tulevaisuuden asiantuntijana. Teoksessa Lammi, Minna; Johanna Mäkelä ja Johanna Varjonen (toim.) *Kulutuksen politiikat arjen muovaajana. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2008*. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 4. Sivut 114-131. URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152243/Kulutuksen_politiikat_arjen_muovaajana.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Russell, Bertrand (1948), Länsimaisen filosofian historia: poliittisten ja sosiaalisten olosuhteiden yhteydessä varhaisimmista ajoista nykyaikaan asti 2. Suomennos alkuperäsiteoksesta. J. A. Hollo (2001) Helsinki: WSOY.

Sassatelli, Roberta (2007), Consumer Society. Teoksessa Ritzer, George (toim.) *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Oxford: Blackwell Publishing.

Schwarzkopf, Stefan (2015), Consumer-Citizens: Markets, Marketing and the Making of 'Choice'. Teoksessa Kravets, Olga; Pauline Mclaran, Steven Miles ja Alladi Venkatesh: *The Sage Handbook of Consumer Culture*, 435-452. SAGE Publications.

Stolle, Dietlind ja Marc Hooghe (2004), Consumers as Political Participants? Shifts in Political Action Repertoires in Western Societies. Teoksessa Micheletti, Michele, Andreas Follesdal ja Dietlind Stolle (toim.) *Politics, Products and Markets. Exploring Political Consumerism, Past and Present*. New Jersey: Transaction Publishers.

Toivio, Hilja (2009), *Suomen broilerituotannon historia 1959-2009*. Sastamala: Vammalan Kirjapaino.

Torssonen, Sami (2019), *Transparency as ideology: fetishism and why individuals supposedly see well*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. Saatavilla Internetissä. URL: <https://www.utupub.fi/handle/10024/146849>.

Valtioneuvoston kanslia (2015), *Ratkaisujen Suomi: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Saatavilla Internetissä. URL: https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YH_DISTETTY_netti.pdf.

Venugopal, Rajesh (2015), Neoliberalism as concept. *Economy and Society* 44:2, 165-187. Routledge.

Verba, Sidney, Schlozman, Kay Lehman ja Brady, Henry E. (1995), *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Wahlberg, Birgitta (2015), *Eläimet lain edessä*. Teoksessa Aaltola, Elisa & Sami Keto (toim.) *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into.

Wiberg, Matti (2017), Paljonko osallistumista tarvitaan? Teoksessa Kestilä-Kekkonen, Elina ja Paul-Erik Korvela (toim.) *Poliittinen osallistuminen: vanhan ja uuden osallistumisen jännitteitä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto ja kirjoittajat, 161-189.

YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö (FAO), FAO Investment Centre (2014), *Review of the animal welfare legislation in the beef, pork and poultry industries*. Viitattu 15.1.2021. Löydettävissä Internetistä, URL: <http://www.fao.org/3/a-i4002e.pdf>

2. Sanoma- ja aikakauslehdet

Bennett, Carys; Richard Thomas, Mark Williams, Jan Zalasiewicz, Matt Edgeworth, Holly Miller, Ben Coles, Alison Foster, Emily J. Burton & Upenyu Marume (2018), *The broiler chicken as a signal of a human reconfigured biosphere*. The Royal Society Open Science 5 (12). Viitattu 18.10.2019. Löydettävissä Internetistä, URL: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsos.180325>.

Broom, Donald (1991), Animal welfare: concepts and measurement. *Journal of Animal Science* (69): 4167-4175. Julkaisua edeltävä kopio. Luettavissa Internetissä. URL: https://www.researchgate.net/publication/21376625_Animal_Welfare_Concepts_and_Measurement.

Broom, Donald (1998), Welfare, Stress and the Evolution of Feelings. *Advances in the Study of Behavior* (27), 371-403. Saatavissa Internetissä, URL: https://www.researchgate.net/publication/251450348_Welfare_Stress_and_the_Evolution_of_Feelings.

Cole, Matthew (2011), From "Animal Machines" to "Happy Meat"? Foucault's Ideas of Disciplinary and Pastoral Power Applied to 'Animal-Centred' Welfare Discourse. *Animals* 1(1): 83-101. URL: <http://www.mdpi.com/2076-2615/1/1/83>.

Dawkins, Marian Stamp (2016), Animal welfare with and without consciousness. *Journal of Zoology* 301(1): 1-10. URL: https://www.researchgate.net/publication/312149147_Animal_welfare_with_and_without_consciousness.

Euroopan Unioni (2007), Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community (2007/C 306/01). *Official Journal of the European Union* 13.12.2007. Viitattu 28.3.2018. URL: http://publications.europa.eu/resource/ellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19.

Fraser, David (2009), Assessing Animal Welfare: Different Philosophies, Different Scientific Approaches. *Zoo Biology* 28 (6), 507-518.

Garnham, Laura & Hanne Lovlie (2018), Sophisticated Fowl: The Complex Behaviour and Cognitive Skills of Chickens and Red Junglefowl. *Behavioral Sciences* 8(1), 1-15.

Hänninen, Laura; Mari Nevas & Sofia Väärökkälä (2020), Veterinarians Experience Animal Welfare Control as Stressful. *Frontiers of Veterinary Science* 19.2.2020. Viitattu 30.3.2020. Saatavilla Internetissä, URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2020.00077/full?utm_source=F-NTF&utm_medium=EMLX&utm_campaign=PRD_FEOPS_20170000_ARTICLE#T1.

Jokinen, Pekka, Saara Kupsala, Pasi Pohjolainen & Markus Vinnari (2011), Suomalaisten käsitykset tuotantoeläinten hyvinvoinnista. *Maaseudun uusi aika* 3/2011, 20-35. Viitattu 27.4.2020. Saatavilla Internetissä. URL: https://www.researchgate.net/publication/258107959_Suomalaisten_nakemykset_tuotantoelainten_hyvinvoinnista.

Jokinen, Pekka, Pekka Räsänen & Markus Vinnari (2013), Attitudes towards Farm Animals as a Part of Belief Systems. *Anthrozoos. A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People & Animals* 26:1, 110-123.

Jokinen, Pekka, Saara Kupsala & Markus Vinnari (2015), Citizen Attitudes to Farm Animals in Finland: A Population-Based Study. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 28:4, 601-620.

Jokinen, Pekka, Saara Kupsala, Pekka Räsänen & Markus Vinnari (2016) Public Perceptions of Mental Capacities of Nonhuman Animals. *Society & Animals* 24:5, 445-466.

Kaljonen, Minna (2016), Welfare certificates contested. *Trace: Finnish Journal for Human-Animal Studies* 2 (1), 82-87. Viitattu 19.11.2019. E-artikkeli löydettävissä osoitteesta <https://trace.journal.fi/article/view/54167>.

Koos, Sebastian (2012), What drives political consumption in Europe? A multi-level analysis on individual characteristics, opportunity structures and globalization. *Acta sociologica* 55(1), 37-57.

Maaseudun tulevaisuus (6.4.2018), *HKScan kehitti soijattoman rehun broilereille*. Verkkolehtiartikkeli. Viitattu 10.4.2021. URL: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.230561>.

Maaseudun tulevaisuus (2.3.2020), *Lidl lopettaa Tanskassa nopeasti kasvavasta broilerista jalostetun lihan myynnin*. Verkkolehtiartikkeli. Viitattu 8.3.2020. URL: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/artikkeli-1.1008661>.

Mellor, David (2016), Updating Animal Welfare Thinking: Moving beyond the “Five Freedoms” towards “A Life Worth Living”. *Animals (Basel)* 6(3): 21. Julkaistu sähköisenä 14.3.2016. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4810049/#>.

Miele, Mara & Adrian Evans (2010), When Foods Become Animals. Ruminations on Ethics and Responsibility in Care-Full Spaces of Consumption. *Ethics, Policy and Environment* 13 (2), 171-190.

Pattaro, Chiara & Francesca Setiffi (2016), Consumption in action: Mapping consumerism in international academic literature. *PACO Partecipazione & Conflitto Special Issue: Youth and the Reinvention of Politics* 9(3), 1015-1039.

Perkkiö, Sirpa (2009), Broileriemojen munitus vaatii huolellisuutta alusta loppuun asti. *Suomen Siipikarja* 2009 (1). Viitattu 30.3.2020. Saatavilla Internetissä, URL: http://www.siipi.net/images/stories/siipikarja_lehdet_pdf/br_emojen_munitus_vaatii.pdf.

Spaargaren, Gert & Peter Oosterveer (2010), Citizen-Consumers as Agents of Change in Globalizing Modernity: The Case of Sustainable Consumption. *Sustainability* 2, 1887- 1908.

Tamminen, Jari (2017), *Atrian raatokuutio tahraa bloggaajankin*. Verkkoartikkeli, Voima. Viitattu 12.4.2021. URL: <https://voima.fi/hairikot/artikkeli/atrian-raatokuutio-tahraa-bloggaajankin/>.

Torssonen, Sami (2015), Sellfare – A History of Livestock Welfare Commodification As Governance. *Humanimalia – a journal of human/animal interface studies* 7:1, 23-58.

Brady, Henry E.; Kay Lehman Schlozman & Sidney Verba (1995), *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.

II Painamattomat lähteet

Ahlström, Susanna (2021), Vastaus tekijän sähköpostiviestiin 13.1.2021. Viitattu 17.1.2021.

Animalia (n.d.), Kotisivut. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://animalia.fi/>.

Animalia ja SEY (2021), *Eläinpoliittinen puoluekysely. Kuntavaalit 2021*. Viitattu 10.4.2021. URL: https://sey.fi/wp-content/uploads/2021/03/puoluekysely_kuntavaalit_2021-2.pdf.

Animals & Society Institute (n.d.), *Human – Animal Studies Journals*. Viitattu 7.4.2018. URL: <https://www.animalsandsociety.org/human-animal-studies/human-animal-studies-journals/>.

Aluehallintovirasto (9.12.2013), *Broilerien kasvatustoimintaa koskeva ympäristölupa*. Päätös Nro 205/2013/1, Dnro LSSAVI/37/04.08/201. URL: http://www.avi.fi/documents/10191/56864/lssavi_paatos_205_2013_1_2013_12_09.pdf/171e914e-5a10-4645-aa6f-df32179d6678.

Atria (23.9.2016), *Kaunistelematon arki Atria Perhetilalla ja teurastamossa*. Kirjoittanut sivuille Sofia S. Verkkoartikkeli. Viitattu 12.4.2021. URL: <https://www.atria.fi/konserni/ajankohtaista/atriablogi/blogaukset/kaunistelematon-arki-atria-perhetilalla-ja-broileriteurastamossa/>.

Atria (13.10.2016), *Sisältömarkkinointia, kihelmöivää!* Kirjoittanut sivuille Hanne. Verkkoartikkeli. Viitattu 12.4.2021. URL: <https://www.atria.fi/konserni/ajankohtaista/atriablogi/blogaukset/sisaltomarkkinointia-kihelmoivaa/>.

Atria (11.6.2019), *Kanala Showroom avasi ovensa yleisölle*. Viitattu 23.10.2019. URL: <https://www.atria.fi/konserni/ajankohtaista/nakoaloja-ruokaan/kanala-showroom-avasi-ovens-yleisolle/>.

Atria (6.2.2020), *Kohti täysin kotimaista rehua: rehuherne ohitti soijan Atrian broileriketjussa*. Tiedote. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://www.atria.fi/konserni/ajankohtaista/tiedotteet/2020/kohti-taysin-kotimaista-rehua-rehuherne-ohitti-soijan-atrian-broileriketjussa/>.

Aviagen Broiler Breeders (n.d.), Kotisivut. Viitattu 29.3.2018. URL: <http://en.aviagen.com/>.

Cobb-Vantress (n.d.), Kotisivut. Viitattu 29.3.2018. URL: <http://www.cobb-vantress.com/>.

Dampo (n.d.), *About Us: The Largest Poultry Producer in the Nordic Countries!* Viitattu 15.2.2021. URL: <https://www.dampo.dk/en/customer/about-dampo/about-us>.

ECDC (1) (n.d.), *Factsheet on A(H5N1)*. Viitattu 29.3.2020. URL: <https://www.ecdc.europa.eu/en/zoonotic-influenza/facts/factsheet-h5n1>.

ECDC (2) (n.d.), *Factsheet on A(H7N9)*. Viitattu 29.3.2020. URL: <https://www.ecdc.europa.eu/en/zoonotic-influenza/facts/faq-H7N9>.

Elinkeino- liikenne -ja ympäristökeskus (29.7.2019), *Päätös ympäristövaikutusten arviointimenettelyn (YVA) soveltamisesta, broilerikasvattamon laajentaminen, Pöytyä*. Dnro VARELY/2892/2019, VA Nro 10/2019. Päätökset löydettävissä Internetissä: [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt\(23694\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt(23694)).

Elinkeino- liikenne -ja ympäristökeskus (11.9.2019), *Päätös ympäristövaikutusten arviointimenettelyn (YVA) soveltamisesta, broilerikasvattamon laajentaminen, Eurajoki*. Dnro VARELY/3684/2019. Nro 13/2019. Päätökset löydettävissä Internetissä: [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt\(23694\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt(23694)).

Elinkeino- liikenne -ja ympäristökeskus (9.1.2019), *Päätös ympäristövaikutusten arviointimenettelyn (YVA) soveltamisesta, broilerikasvattamon laajentaminen, Huittinen*. Dnro VARELY/3962/2019 VA Nro 1/2020. Päätökset löydettävissä Internetissä: [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt\(23694\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asiointi_luvat_ja_ymparistovaikutusten_arviointi/Ymparistovaikutusten_arviointi/YVApaatokset/YVApaatokset_VarsinaisSuomi_ja_Satakunt(23694)).

Elomaa, Ritva. Kansanedustaja, Perussuomalaiset. Puhelinkeskustelu 13.4.2021, aiheena Eduskunnan eläinsuojeluryhmä.

Eläinten hyvinvointikeskus (n.d.), *Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan määritelmä eläinten hyvinvoinnille*. Online. Viitattu 3.4.2018. URL: <https://www.elaintieto.fi/wp-content/uploads/2016/02/shehvnk-hyvinvoinnin-m%C3%A4%C3%A4ritelm%C3%A4.pdf> .

Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus (n.d), Kotisivut. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/elainten-hyvinvoinnin-tutkimuskeskus>.

Eläinten terveys ETT ry (n.d.) Broilereiden hyvinvointia kuvaavat kansalliset tiedot. Taulukko. Viitattu 12.4.2021. URL: <https://www.ett.fi/wp-content/uploads/2020/03/Broilereiden-jalkapohjapisteet-2012-2019.pdf>.

Eläinten terveys ETT ry (2020), *Euroopan-lintuinfluenssatilanne-muistuttaa-taas-tehostetusta-varautumistarpeesta*. Viitattu 22.1.2020. URL: <https://www.ett.fi/yleinen/euroopan-lintuinfluenssatilanne-muistuttaa-taas-tehostetusta-varautumistarpeesta/>.

Eläinten terveys ETT ry (2019 a), *Kansallisen tiedonkeruun avulla edistetään suomalaisten broilieriä terveyttä ja hyvinvointia*. Viitattu 22.1.2020. URL: <https://www.ett.fi/yleinen/kansallisen-tiedonkeruun-avulla-edistetaan-suomalaisten-broilieriä-terveyttä-ja-hyvinvointia/>.

Eläinten terveys ETT ry (2019 b), *Siipikarja-ala jatkaa vastuullista työtään antibioottiresistenssin ehkäisemiseksi*. Viitattu 22.1.2020. URL: <https://www.ett.fi/yleinen/siipikarja-ala-jatkaa-vastuullista-tyotaan-antibioottiresistenssin-ehkaisemiseksi/>.

Eläinten terveys ETT ry (2018), *Vastuullista toimintaa terveydenhuollossa*. Viitattu 22.10.2019. URL: <https://www.ett.fi/wp-content/uploads/2019/10/Hankkeen-tilannekatsaus-11-2018.pdf>.

Etelä-Suomen Sanomat (25.11.2015), *Thaimaalaista broileria myydään Suomessa laajasti*. Viitattu 24.10.2019. URL: <https://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2015/11/25/thaimaalaista-broileria-myydaan-suomessa-laajasti>.

Finlex (n.d.), *Kuluttajansuojalaki 38/1978*. Viitattu 30.3.2020. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1978/19780038>.

Gove, Michael (2018), *A Brighter Future for Farming*. Puhe, NFU Farming Conference 2018. Iso-Britannia: Department For Environment, Food and Rural Affairs. Online. Julkaistu 20.1.2018. Viitattu 2.4.2018. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/a-brighter-future-for-farming>.

Hamina, Hanna (Suomen Siipikarjaliiton toiminnanjohtaja) (2018), Vastaus tekijän sähköpostiviestiin 27.6. 2018. Viitattu 20.10.2019.

Heikkilä, Päivi (Suomen Siipikarjaliiton siipikarja-agronomi) (2018), Vastaus tekijän sähköpostiviestiin 28.3.2018. Viitattu 27.3.2018.

Helsingin yliopisto (n.d.), *Eläinlääketieteen kandiohjelma ja eläinlääketieteen lisensiaatin koulutusohjelma/ Opiskelu*. Viitattu 22.10.2019. URL: <https://www.helsinki.fi/fi/opiskelijaksi/koulutusohjelmat/elainlaaketieteen-kandiohjelma-ja-elainlaaketieteen-lisensiaatin-koulutusohjelma/opiskelu#section-75311>.

Hiltunen, Leena (n.d.), *Graduaineiston analyysi*. Luento. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 8.2. 2021. URL: http://www.mit.jyu.fi/OPE/kurssit/Graduryhma/PDFt/aineiston_analysointi2.pdf.

HKScan (8.11.2017), *HKScan kehittää Kariniemen kananpoikien hyvinvointia: ei enää muuttoa: kananpojat kuoriutuvat kanalassa*. Lehdistötiedote. Viitattu 23.10.2019. URL: <https://www.hkscan.com/fi/uutishuone/press-releases/2017/11/hkscan-kehittaa-kariniemen-kananpoikien-a2272/>.

HKScan (25.4.2018), *Kariniemen kananpojat kuoriutuvat kotitilalla*. Viitattu 23.10.2019. URL: <https://www.hkscanagri.fi/kotitila-blogi/2018/kariniemen-kanapojat-kuoriutuvat-kotitilalla/>.

HKScan. (n.d.), *Tekoälyllä tarkkaillaan Kariniemen kananpoikien hyvinvointia*. Viitattu 7.5.2021. URL:

<https://www.hkscan.com/fi/vastuullisuus/agrofood/elainten-hyvinvointi/kiiskintila/>.

Holma, Ulla (2013), *Perustietoa kanasta. Kanan lajinmukainen käyttäytyminen*. PowerPoint-esitelmä. Helsingin yliopisto: Ruralia-instituutti. Online. Viitattu 31.3.2020. URL: https://luomu.fi/tietopankki/wp-content/uploads/sites/4/2013/12/Holma_U._Perustietoa_kanasta_28112013.pdf

Holma, Ulla ja Päivi Heikkilä (2013), *Luomusiipikarjatuotannon hyvät toimintatavat*. Suomen siipikarjaliitto ry. Viitattu 12.4.2021. URL: http://www.siipi.net/images/stories/luomujaosto/luomu_siipihyvtt18062013.pdf

Huoltovarmuuskeskus (n.d.), *Usein kysyttyä*. Viitattu 20.11.2019. URL: <https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/usein-kysyttya/>.

Ilmasto-opas (n.d.) *Ilmastonmuutosta voi hillitä ilmastoystävällisellä ruokavaliolla*. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/hillinta/-/artikkeli/ab196e68-c632-4bef-86f3-18b5ce91d655/ilmastonmuutosta-voi-hillita-ilmastoystavallisella-ruokavaliolla.html>.

Johnson, Paul M. (n.d.), *Public Goods. A Glossary of Political Economy Terms*. Viitattu 5.4.2018. URL: http://www.auburn.edu/~johnspm/gloss/public_goods.

Jokinen, Kimmo (Luomu Invest Oy:n toimitusjohtaja) (7.4.2021), Vastaus pro gradun tekijän sähköpostiviestiin. Viitattu 12.4.2021.

Järvinen, Jussi (2011), *Tutkimus emobroilerimunittamoiden tuotantotavoista*. Opinnäytetyö. Mustiala: Hämeen ammattikorkeakoulu (HAMK). Luettavissa Internetissä, URL: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26750/Jarvenpaa%20Jussi_ont.pdf.

Kaukonen, Eija (2014), *Eläinten hyvinvointifoorumi 2014: Ontuva broileri*. URL: <https://docplayer.fi/14499564-Elainten-hyvinvointifoorumi-2014.html>.

Kesko (22.3.2021), *Keskon eläinsuojelulinjaus*. Viitattu 7.5.2021. URL: <https://www.kesko.fi/yrittys/vastuullisuus/kestavan-kehityksen-linjaukset/keskon-elainsuojelulinjaus/>.

K-Ruoka (29.3.2020), *Tuotteet: broileri: Kariniemen kananpojan koipipala*. URL: <https://www.k-ruoka.fi/kauppa/tuote/kariniemen-kananp-koipipala-4xn15kg-mar-2391293100002>.

Lappalainen, Elina (30.9.2016), *Bloggaajat nielivät Atrian broileritilojen viherpesun*. Blogikirjoitus. Viitattu 12.4.2021. URL: <https://www.sytavaksikasvatetut.fi/bloggaajat-nielivat-atrian-broileritilojen-viherpesun/>.

Lidl (n.d.), *Vastuullisuus on arkipäivää. Kestävää liiketoimintaa nyt ja tulevaisuudessa*. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://corporate.lidl.fi/vastuullisuus>.

Lihatiedotus (n.d.), *Lihantuotanto Suomessa*. Viitattu 8.3.2020. URL: <https://www.lihatiedotus.fi/tilastotietoa/lihantuotanto-suomessa-2.html>.

Luonnonvarakeskus (Luke) (a) (n.d.), Kotisivut: Luke. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://www.luke.fi/luke/>.

Luonnonvarakeskus (Luke) (b) (n.d.), Parempi eläimille. Hankkeen kotisivut. Viitattu 21.1.2021. URL: <https://parempielaimille.fi/>

Luonnonvarakeskus (Luke) (c) (n.d.), Ruokavienti kasvuun yhteistyössä. Viitattu 23.4.2020. URL: <https://www.luke.fi/projektit/ruokasvu/>.

Luonnonvarakeskus (Luke) (2019a), *Lihantuotanto lisääntyi ja tuottajahinnat hienoisessa nousussa vuonna 2019*. Päivitetty 28.2.2020. Viitattu 9.3.2020. URL: <https://www.luke.fi/uutinen/lihantuotanto-lisaantyi-ja-tuottajahinnat-hienoisessa-nousussa-vuonna-2019/>.

Luonnonvarakeskus (Luke) (2019b), *Eläinten hyvinvointimerkintä suomalaisen eläintuotannon kilpailukyvyyn ja laadun edistäjänä*. Viitattu 17.11.2019. URL: <https://www.slideshare.net/LukeFinland/elinten-hyvinvointimerkint-suomalaisen-elintuotannon-kilpailukyvyyn-ja-laadun-edistjn>.

Luonnonvarakeskus (Luke) (31.3.2021) *Kanakuulutus: alkuperäinen maatiaiskana tarvitsee lisää kasvattajia*. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://www.luke.fi/uutinen/kanakuulutus-alkuperainen-maatiaiskana-tarvitsee-lisaa-kasvattajia/>.

Maa- ja metsätalousministeriö (a) (n.d.), *Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta*. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://mmm.fi/tuotantoelainten-hyvinvoinnin-neuvottelukunta>.

Maa- ja metsätalousministeriö (b) (n.d.), *Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta*. Kokoonpano. URL: <https://mmm.fi/documents/1410837/1982758/Tuotantoeläinten+hyvinvoinnin+neuvottelukunta+1.pdf/3e751d92-6195-4c10-b92e-479bb9d04e11/Tuotantoeläinten+hyvinvoinnin+neuvottelukunta+1.pdf>.

Maa- ja metsätalousministeriö (2006), *Tuotantoeläinten hyvinvointistrategia*. Työryhmämuistio mmm 2006:20. URL: https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/viljelijat/elaintenpito/elainten-hyvinvointi/tuotantoelainten_hyvinvointistrategia.pdf.

Maa- ja metsätalousministeriö (2017), *Luonnos: hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta*. Viitattu 27.4.2020. URL: https://mmm.fi/documents/1410837/6017006/Luonnos_Hallituksen+esitys+laiksi

[+el%C3%A4%20inten+hyvinvoinnista_+21.12.2017.pdf/b8bca450-95a8-463e-bfe0-78135f0dc679](#).

Maa- ja metsätalousministeriö (2019), *Biohajoavien tasojen käyttö broilerin virikkeenä (viriketaso)*. Viitattu 17.11.2019. URL: <https://mmm.fi/biohajoavien-tasojen-kaytto-broilerin-virikkeena>.

Maa- ja metsätalousministeriö (19.6.2019), *Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta asetettu*. Tiedote. Viitattu 24.4.2020. URL: https://mmm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tuotantoelainten-hyvinvoinnin-neuvottelukunta-asetet-1#afcea0c8.

Oikeutta eläimille (n.d.), Kotisivut. Viitattu 17.11.2019. URL: <https://oikeuttaelaimille.fi/oikeutta-elaimille>.

Pellervon taloustutkimus – PTT ry. (2018), *Hyvinvointimerkki*. Viitattu 17.11.2019. URL: <https://www.ptt.fi/julkaisut-ja-hankkeet/kaikki-hankkeet/hyvinvointimerkki.html>.

Ruokateollisuusyrityksen edustaja (2021a), Vastaus sähköpostiviestiin 14.1.2021. Viitattu 17.1.2021.

Ruokateollisuusyrityksen edustaja (2021b), Puhelinkeskustelu 20.1.2021.

Pohjanmaan ELY-keskus (2020), *Eläinten hyvinvointikorvaus (EHK). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020, muokattu MAVIn esityksestä*. Viitattu 18.4.2020. URL: <http://www.xn--sp-eka.fi/wp-content/uploads/2020/01/Eläinten-hyvinvointikorvaus-2020.pdf>.

ProAgria (4.12.2020), *Etelä-Pohjanmaan maanviljelysseuran säätiön tunnustuspalkinnot vuodelle 2020*. Viitattu 10.4.2021. URL: <http://www.webvilja.fi/ajankohtaista/etela-pohjanmaan-maanviljelysseuran-saation-tunnustuspalkinnot-vuodelle-2020-15929>.

Poultry World (2020), *Leading Danish poultry producer to phase out fast-growing broilers*. Viitattu 15.2.2021. URL: <https://www.poultryworld.net/Meat/Articles/2020/4/Danish-poultry-producer-to-phase-out-fast-growing-broilers-576107E/>.

Rantala, Jukka (2018), *Suomalainen broileri on menestystarina Maatalouspolitiikan korkeakoulukongressi*. PowerPoint-esitys 22.3.2018. Viitattu 31.3.2020. URL: <http://bit.ly/menestysbroileri>.

Rasi, Erkki (2016), *Marginaalista marginaaliin? Taloudellisen syrjäytymisen vaikutus poliittiseen kiinnittymiseen*. Pro gradu – tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ruokavirasto (2018), *Broilerit*. Kirjoittamishetkellä sivu päivitetty viimeksi 13.11.2018. Viitattu 22.1.2020. URL:

<https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/elaintenpito/elainten-hyvinvointi/elainsuojelupitopaikoissa/tuotantoelaimet/broilerit/>.

Ruokavirasto (2019a), *Kaupallisten eläinkuljetusten valvonta 2018*. Kirjoitushetkellä sivu päivitetty viimeksi 6.6.2019. Viitattu 8.12.2019. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/elaintenpito/elainten-hyvinvointi/elainsuojelun-valvonta/eläinkuljetusten-valvonta/kaupallisten-eläinkuljetusten-valvonta-2018/>.

Ruokavirasto (2019b), *Mikä on Ruokavirasto?* Kirjoitushetkellä sivu päivitetty viimeksi 22.2.2019. Viitattu 13.10.2020. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/tietoa-meista/mika-on-ruokavirasto/>.

Ruokavirasto (2019c), *Tuotantoeläimet*. Kirjoitushetkellä sivu päivitetty viimeksi 18.1.2019. Viitattu 6.12.2019. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/viljelijat/elaintenpito/elainten-hyvinvointi/elainsuojelupitopaikoissa/tuotantoelaimet/>.

Ruokavirasto (2020a), *Eläinsuojeluasiamies*. Kirjoittamishetkellä sivu päivitetty viimeksi 8.9.2020. Viitattu 17.10.2020. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/tietoa-meista/mika-on-ruokavirasto/elainsuojeluasiamies/>.

Ruokavirasto (2020b), *Eläinten suojelu ja kuljetus*. Kirjoittamishetkellä sivu päivitetty viimeksi 12.10.2020. Viitattu 13.10.2020. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/tietoa-meista/asiointi/oppaat-ja-lomakkeet/viljelijat/elainten-pito/elainten-suojelu-ja-kuljetus/>.

Ruokavirasto (2020c), *EU:n nimisuojarahjestelmä*. Kirjoittamishetkellä sivu päivitetty viimeksi 28.1.2020 Viitattu 22.1.2010. URL: <https://www.ruokavirasto.fi/yritykset/elintarvikeala/valmistus/elintarvikkeista-annettavat-tiedot/eun-nimisuojarahjestelma/>.

Ruokavirasto (3.4.2020), *Broilertuotanto/ kuolleisuustiedot 2019*. Vastaus kirjoittajan tiedusteluun sähköpostitse.

Seitamaa-Hakkarainen, Piritta. (n.d.), *Kvalitatiivinen sisällönanalyysi*. Metodix-sivusto. Viitattu 8.2. 2021. URL: <https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>.

Suihkonen, Tuulikki. Digital Communication Manager, HKScan (12.4.2021), Vastaus tekijän sähköpostiviestiin. Viitattu 7.5.2021.

Suomen eläinsuojeluyhdistysten liitto - SEY ry. (n.d.), Kotisivut. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://sey.fi/>.

S-ryhmä. (n.d.), *S-ryhmän linjaus eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi*. Viitattu 7.5.2021. URL: https://s-ryhma.fi/vastuullisuus/eettinen-toimintatapa/elainten_hyvinvointilinjaus.

Suomen Broileryhdistys (a) (n.d.), *Faktaa suomibroilerista*. Viitattu 31.3.2020. URL: <http://suomibroileri.fi/fi/5-faktaa>.

Suomen Broileryhdistys (b) (n.d.), *Mikä broileri?* Viitattu 31.3.2020. URL: <http://suomibroileri.fi/fi/mika>.

Suomen Broileryhdistys (c) (n.d.), *Missä broilerituotantoa on?* Viitattu 31.3.2020. URL: <http://suomibroileri.fi/fi/missa>.

Suomen Broileryhdistys (d) (n.d.), *Suomibroilerin lyhyt historia*. Viitattu 18.4.2020. URL: <http://suomibroileri.fi/fi/missa/historia>.

Suomen Broileryhdistys (2019), *Broilertuottajien koulutus*. Viitattu 18.4.2020. URL: <http://suomibroileri.fi/news/41/28/Broilertuottajien-koulutus>.

Suomen Siipikarjaliitto (2019), *Nordic Poultry Conference*. Konferenssiohjelma. Viitattu 18.4.2020. URL: http://www.siipi.net/images/stories/ajankohtaista/npc2019_program_finland.pdf.

The Poultry Site (13.3.2021), *For a more enriching environment, Tyson Food's animal welfare team lets the chicken do the choosing*. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://www.thepoultrysite.com/articles/for-a-more-enriching-environment-tyson-foods-animal-welfare-team-lets-chickens-do-the-choosing>.

Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunta (2014), *Tuotantoeläinten olennaiset käyttäytymistarpeet*. Viitattu 8.12.2019. URL: <https://www.elaintieto.fi/wp-content/uploads/2015/12/TEHVNK-k%C3%A4ytt%C3%A4ytymistarpeet.pdf>.

Tuotantoeläinten hyvinvointiyhdistys (TEH) (n.d.), *Kotisivut*. Viitattu 18.4.2020. URL: <https://www.teh.fi>.

UFAW (Universities Federation for Animal Welfare) (n.d.), *Research Training Scholarships: Louise Buckley*. Viitattu 9.4.2021. URL: <https://www.ufaw.org.uk/research-training-scholarships/louise-buckley>.

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura (YKES) (n.d.), *Kotisivut*. Viitattu 8.3.2020. URL: <https://elaintutkimus.wordpress.com/>.

Yleisradio (Yle) (26.1.2012) *Tutkija: epäkohtiin teurastamoissa ei puututa tarpeeksi*. Viitattu 11.4.2021. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-5053644>.

Yleisradio (Yle) (6.8.2015a), *Yli kuusi vuotta täydellä palkalla kotona: "Minua ei päästetty työpaikalle."* Viitattu 11.4.2021. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-8206826>.

Yleisradio (Yle) (11.10.2015b), *Hallituksen säästöt heikentävät eläinsuojelua*. Viitattu 18.4.2010. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-8353611>.

Yleisradio (Yle) (11.7.2018 Päivitetty 11.9.2018), *Tajuissaan teuraalle*. Viitattu 30.3.2020. URL: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/07/11/nain-etenee-broilerin-tainnutus-ja-tapporata-viranomaiset-ja-tyontekijat>.

Yleisradio (Yle) (23.2.2018) *Perjantai-dokkari: Syötäväksi syntynyt*. Dokumentti, 10 min. Katsottavissa Yle Areenasta: <https://areena.yle.fi/1-4369414>.

Yleisradio (Yle) (15.10.2019), *Helsinkiläisravintola Unicafe lopettaa naudanlihan käytön – Atria: ”Hämmäntävä ja surullinen päätös”*. Viitattu 20.10.2019. URL: <https://yle.fi/uutiset/3-11020433>.

Yleisradio (Yle) (6.1.2020), *Eläinroskat*. URL: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/01/06/mot-selvitti-joka-vuosi-miljoona-broileria-kuolee-jo-ennen-teurastusta>.

Ylinen, Aki (2021), Puhelinkeskustelu tekijän kanssa, aiheena Kanala Showroom. 9.2.2021.

Yli-Soini, Petri (2012), *Broilerin yleisimmät sairaudet*. Esitelmä Ahlman-instituutissa 30.11.2012. Viitattu 30.3.2020. URL: http://www.siipi.net/images/stories/ajankohtaista/siipik_yleisimmat_sairaudet_ys.pdf.

Wahlberg, Birgitta (2010), *Eläinsuojelulain tulkinta ja -lainsäädännön soveltaminen*. Viitattu 30.3.2020. URL: https://mmm.fi/documents/1410837/1982758/LIITE_TEHVNK_Alustus_Birgitta_Wahlberg_17.5.2010.pdf/d433e0aa-b5b2-49f0-bb03-5a325426f650/LIITE_TEHVNK_Alustus_Birgitta_Wahlberg_17.5.2010.pdf.

World Animal Protection (2019), *The Animal Protection Index: a global ranking of animal legislation and policy*. Power Point – esitelmä, EU Platform on Animal Welfare 17.6.2019. Viitattu 17.11.2019. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_platform_20190617_pres-12.pdf.

WHO (2017), *One Health*. Viitattu 29.3.2020. URL: <https://www.who.int/features/qa/one-health/en/>.

WHO Regional Office for Europe (2020), *Increase in ‘bird flu’ outbreaks – WHO/Europe advice for handling dead or sick birds*. Viitattu 29.3.2020. URL: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/communicable-diseases/influenza/news/news/2020/01/increase-in-bird-flu-outbreaks-who-europe-advice-for-handling-dead-or-sick-birds>.

III Haastatellut henkilöt

Nauhurille haastatellut henkilöt 2018

Analyysissä mukana olevien viitteelliset tiedot:

NN, koordinaatio, alkutuotanto
NN, tarkastuseläinlääkäri
NN, yliopiston työntekijä, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys
NN, asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys
NN, asiantuntija, eläinoikeusliike
NN, johtaja/ laatu, ruokateollisuusyritys.
NN, aktivisti, eläinoikeusliike.
NN, eläinlääkäri, ruokateollisuusyritys.
NN, koordinaatio, eläinsuojeluliike
NN, asiantuntija, eläinten hyvinvoinnin tutkimus ja tiedonvälitys
NN, johtaja/ vastuullisuus, kaupan ala

Taustahaastattelut: eivät mukana analyysissä:

Ahlström, Susanna. Eläinlääkintöylitarkastaja, Maa- ja metsätalousministeriö: ruokaosasto, eläin- ja kasvinterveyden yksikkö.

Hepola, Helena. Ylitarkastaja, Elintarviketurvallisuusvirasto Evira (nyk. Ruokavirasto): eläinten terveyden ja hyvinvoinnin osasto, eläinten hyvinvoinnin ja tunnistamisen yksikkö.

Kortesniemi, Pirjo. Eläinlääkäri, Eläinten terveys ETT ry:n toiminnanjohtaja 1994-2018. Edesmennyt.

Ranki, Kreetta. Tutkija, Turun yliopisto: filosofia.

Seppälä, Taina-Riitta. Läänineläinlääkäri, Aluehallintovirasto AVI. Nytemmin eläköitynyt.

NN. Asiantuntija, etujärjestö.

Valaja, Jarmo. Professori, Helsingin yliopisto: maataloustiede.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko.

Haastateltavani edustavat niin erilaisia instituutioita ja ajatussuuntia, että teemahaastattelun runko vaihteli huomattavasti. Tähän alle olen koonnut tiivistelmän usein toistuneiden kysymysten sisällöstä.

Yleisinformaatio ja broilerin hyvinvointi

Miten kuvailisit (instituutiota) ja sen tehtävää?

Miten instituutionne liittyy broilerin hyvinvointiin?

Millaisia resursseja teillä on käytettävissänne broilerin hyvinvointia turvaamaan ja parantamaan?

Mitä on broilerin hyvinvointi?

Millainen on hyvinvoiva broileri, mikä on riittävää tai ideaalia hyvinvointia?

Miltä tuotannon pitäisi näyttää, jotta broileri voisi siinä hyvin? Voiko broileri voida hyvin broilerituotannossa?

Mitkä ovat suurimmat haasteet broilerin hyvinvoinnissa? Jos asioita ei saada edistettyä tarpeeksi, mistä se johtuu?

Miksi broilerin hyvinvointi on teille tärkeää?

Ennen on puhuttu eläinten suojelusta, myös lakitasolla. Mitä uutta hyvinvointipuhe on tuonut? Milloin paikantaisit hyvinvointipuheen yleistyneen, ja miksi?

Toimijoiden väliset suhteet

Millaisia ovat suhteenne muihin hyvinvointikentän toimijoihin (kuten alkutuotantoon, teollisuusuteen, eläinasiajärjestöihin, tieteeseen, kauppaan?)

Miten suhtaudutte sellaisiin toimijoihin kuin Oikeutta Eläimille, joka nojautuu toiminnassaan salakuvauksiin?

Oletteko kouluttaneet muita toimijoita, ketä ja mistä?

Oletteko kutsuneet muita kouluttamaan itseänne, keitä?

Ajatteletteko, että teidän näkökulmaanne kuunnellaan tarpeeksi?

Millaisena olette kokeneet sellaiset ryhmät kuin Tuotantoeläinten hyvinvoinnin neuvottelukunnan? Onko neuvottelukunta hyödyllinen, miksi/ miksi ei?

Kumpi toimii paremmin, konsensus vai konflikti?

Millaisena ajattelette kentän, joka hallinnoi broilerin hyvinvointia ja päättää siitä?
Onko mielessänne jotain ongelmakohtia vallan jakautumisessa?

Valta ja vastuu

Mitkä ovat mielestäsi ne toimijat, joilla pitäisi olla ylin valta broilerin hyvinvoinnista päätettäessä? Kenellä on suurin asiantuntijuus broilerin hyvinvoinnista? Mistä teidän asiantuntijuutenne koostuu?
Ketkä ovat vastuullisimpia toimijoita?
Kenelle broilerin hyvinvoinnin takaamisessa ollaan vastuussa?

Missä sääntelyn ja valvonnan pitäisi olla: valtiolla, teollisuudella vai kuluttajilla?
Mitä mieltä olette hyvinvointimerkkihankkeesta ja kuluttajan vastuullistamisesta?
Oletteko itse mukana hyvinvointimerkkihankkeessa?
Mitä ajattelette Welfare Quality – hankkeesta?

Miten broilerin hyvinvointia, jos hyvinvointi käsitetään yksilön subjektiiviseksi kokemukseksi omasta olostaan, voi käytännössä valvoa?

Vallankäytössä ajatellaan olevan yhden teorian mukaan neljä vaihetta: agendan asettaminen, deliberaatio, päätöksenteko ja evaluointi. Missä kohdassa ajattelet(te) oman instituutionne olevan vahvimmillaan?

Tieto ja sen levitys

Mistä (instituutiosi) hakee tietoa broilerin hyvinvoinnista?
Ketkä hakevat teiltä tietoa?
Millaiselle tutkimustiedolle Suomessa olisi nyt tarve?

Mitä kanavia (instituutiosi) käyttää viestimiseen? Mitkä ovat kohderyhmänne?